LATVIJAS UNIVERSITĀTES
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
PUBLISKĀS PĀRVALDES KATEDRA

LIELO PILSĒTU STATUSA LOMA VALSTS POLICENTRISKĀ ATTĪSTĪBĀ

THE ROLE OF THE LARGE CITIES' STATUS IN THE POLICENTRIC DEVELOPMENT OF THE STATE

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Anda Grantiņa**
Studenta apliecības Nr.:s30957
Darba vadītāja: asociētā profesore dr.oec. Inga Vilka

RĪGA 2012

Anotācija

Darba mērķis ir izpētīt lielo pilsētu statusa lomas nozīmi uz valsts attīstību un identificēt faktorus, kas veicina vai kavē pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbību. Lai to noskaidrotu tiek izpētīts, vai pilsētas statuss un loma palīdz veidot sadarbību ar apkārtējām teritorijām vai tieši pretēji — kavē sadarbības veidošanos, kā arī kādi faktori pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības kontekstā veicina un kādi kavē valsts policentrisku attīstību.

Analīzes rezultātā secināts, ka lielo pilsētu statusu var vērtēt kā formālu, lai gan ar to rēķinās un respektē to, tomēr lielo pilsētu statusa loma pašreiz tiek asociēta ar pilsētas kā attīstības centra vadošo lomu nacionālā mērogā, kur nozīme ir sociālekonomiskajai ietekmei uz apkārtējām teritorijām un spējai savstarpēji sadarboties. Valsts policentrisku attīstību sekmē vienmērīgi izvietotais pilsētu tīkls, pašvaldību sadarbības pieredze un tradīcijas, kā arī lielo pilsētu vadošā loma valstī, savukārt kavēkļi ir savstarpējā konkurence, ambīcijas, politiskie ierobežojumi. Tādējādi policentrisma ieviešana Latvijā ir atkarīga no savstarpējās konkurences mazināšanas, politiskās kultūras izmaiņām valstī un politiskās izšķiršanās.

Atslēgas vārdi: pilsēta, lielās pilsētas, pilsētu attīstība, policentrisms, reģionālā attīstība.

Annotation

The aim of the Master Thesis is to investigate the impact on state's development and identify the factors that promote and prevent the cooperation of cities and their surrounding urban areas. In order to clarify this an investigation was performed on whether the status and the role of the city helps to form cooperation with surrounding urban areas or on the contrary — obstruct the development of the cooperation and also which factors of cities and their surrounding urban areas, in the context of cooperation, promote or prevent polycentric development of the state.

The conclusions of the results obtained in analysis show that the status of the large cities is formal, although they are taken into account and respected by everyone, however at present the role status of the large cities is associated with city as development centre, having the leading role on the national level, and there the importance lays on the socioeconomic impact of these areas and the ability of mutual cooperation. The polycentric development of the city is promoted by the even network of cities, the experience and traditions of cooperation in municipalities, and the significant role of the large cities in state, thus the obstacles are mutual competition, ambitions, and political constraints. Thereby polycentric development of state depends on reduction of mutual competition and changes in political culture and also political settlement.

Key words: city, large cities, urban development, polycentrism, regional development.

Saturs

Anotācija **2**

Annotation **3**

Saturs **4**

Ievads **6**

1. Pilsētu statuss un nozīme valsts attīstībā **10**

1.1. Pilsētu veidošanās vēsturiskie aspekti 10

1.2. Pilsētu teorētiskie aspekti 13

1.3. Pilsētu speciālais statuss 17

1.4. Latvijas pilsētu vēsturiskā izcelsme un statuss 19

2. Pilsētu loma mūsdienu ekonomiskajos apstākļos **27**

2.1. Pilsētu funkcijas un to nozīme teritorijas ilgtspējīgā attīstībā 27

2.2. Pilsētu politikas nozīme 30

2.3. Policentriskums reģionālajā attīstībā un plānošanā 37

3. Pilsētu sociālekonomiskā attīstība **44**

3.1. Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību 44

3.2. Pilsētu ietekme uz reģionālās attīstības un valsts attīstības tendencēm 53

3.3.1. Reģionālās politikas attīstības tendences 57

3.3.2. Pilsētu vieta reģionālajā politikā 60

4. Latvijas lielo pilsētu statusa loma policentriskā valsts attīstībā **72**

4.1. Latvijas lielo pilsētu statusa loma policentriskā valsts attīstībā 72

4.2. Iespējamie pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļi 85

Rezultāti **92**

Secinājumi un priekšlikumi **97**

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts **103**

Pielikumi **111**

1. pielikums 112

2. pielikums..... 117

3. pielikums 121

4. pielikums 125

5. pielikums 143

Dokumentārā lapa 145

Ievads

Ar katru gadu Eiropā un visā pasaulē palielinās pilsētu loma. Šobrīd vairāk nekā 2/3 Eiropas iedzīvotāju dzīvo pilsētās un šis īpatsvars turpina pieaugt[1]. Pilsētas ir attīstības dzinējspēks, ekonomikas motors, kas koncentrē nozīmīgu izaugsmes potenciālu, lai veidotu sevi kā konkurētspējīgus attīstības centrus reģionu ietvaros. Pilsētu attīstības jautājumi ir Eiropas Savienības, tās dalībvalstu, pilsētas vadību un iedzīvotāju uzmanības lokā.

Arvien lielāku lomu reģionu attīstībā spēlē lielās pilsētas, tāpēc tās tiek sauktas par reģionu lokomotīvēm. Problēma ir tajā, kā izmantot lielo pilsētu straujās attīstības priekšrocības, lai viss reģions vai valsts no tā gūtu labumu. Eiropas Savienības urbānā politika uzsvaru liek uz pilsētu kā ekonomikas izaugsmes dzinējspēku lomu. Pilsētas veido ekonomikas attīstības politiku, kas fokusējas uz labākas vides radīšanu rūpniecībai un tirdzniecībai, attīstot arī inovācijas un uzņēmējdarbības vidi. Valsts līdzsvarotai attīstībai un nacionālo mērķu sasniegšanai ir svarīgi, lai lielo pilsētu un nacionālās attīstības instrumenti būtu savstarpēji koordinēti. Līdzsvarotai un koordinētai valsts attīstībai Eiropas valstīs tiek izmantots tāds stratēģiskās telpiskās plānošanas instruments kā policentrisms, jo vairums no jautājumiem, kas skar policentrismu, tiek skatīti zem reģionālisma koncepta.

Lielākajā daļā Eiropas valstu tieši galvaspilsētas ir galvenie attīstības centri, tūlīt aiz tām seko zemāka līmeņa attīstības centru tīkls – lielās pilsētas, lai gan to izmēri un tīklošanās modeļi katrā valstī atšķiras. Meijers, Vaterhouts un Zonnevelds (*E.J. Meijers, B. Waterhout, W.A.M. Zonneveld)* norādījuši, ka policentrisko attīstību visbiežāk saprot kā ekonomisko un/ vai ekonomiski svarīgu funkciju sadalīšanu pa valsts pilsētu sistēmu, lai pilsētu hierarhija un nevienlīdzība tiktu izlīdzināta teritoriāli sabalansētā veidā.[2] Tas apliecina, ka policentrisms nav tikai aprakstošs jēdziens, bet gan arī politiska nostāja, kas nosaka līdzekļus kā nodrošināt un padarīt ekonomisko izaugsmi pēc iespējas vienlīdzīgāku. Politikas veidotāji pieņem ciešas attiecības starp pilsētu sistēmu un reģionu atšķirībām. Monocentriska pilsētu sistēma ar dominējošo pilsētu, vienmēr galvaspilsētu, dominē pār pārējām pilsētām un tas var novest pie novirzes. Turpretī policentriska pilsētu sistēma novedīs pie konverģences starp reģioniem. Tādēļ daudzas no Eiropas valstīm rīkojas saskaņā ar policentriskas attīstības politikas principiem.

Autore darba „Lielo pilsētu statusa loma valsts policentriskā attīstībā" ietvaros balstās uz pieņēmumu, ka pilsētas statusu piešķir apdzīvotām vietām, kurās dzīvo noteikts skaits

[1] Rītdienas pilsētas - izaicinājumi, vīzijas, ceļi uz priekšu, iv. Oktobris, 2011. Pieejams: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_lv.pdf Skatīts: 26.02.2012.

[2] Meijers, E., Waterhout, B., Zonneveld, W.A.M. Closing the GAP: Territorial Cohesion through Polycentric Development. *In: European Journal of Spatial Development*. Refereed Articles, October 2007, no 24, p.4.

iedzīvotāju un kuras ir kultūras un komercdarbības centri ar attīstītu infrastruktūru. Pilsētu statuss saistīts ar atbilstību noteiktām apdzīvotās vietas pazīmēm, kas pilsētu atšķir no citām valstī pastāvošajām administratīvajām vienībām. Pašvaldību statuss ir dažāds un tas balstīts uz valstu demogrāfisko, administratīvo, ekonomisko vai kultūras specifiku.[3] Pašvaldību statuss var ietvert dažādas apakškategorijas - nošķīrumu starp lauku un pilsētu pašvaldībām (pastāvēja Latvijā pirms administratīvi teritoriālās reformas), taču darbā uzsvars ir uz tēzi, ka lielākajā daļā valstu to lielākajām pilsētām ir piešķirts speciāls statuss, kas ļauj tām veidot ne tikai atšķirīgu institucionālo organizāciju no pārējām pašvaldībām, bet arī dažkārt ļauj tām uzņemties papildu atbildības.[4]

Līdz šim ir veikti vairāki pētījumi par pilsētām, taču pilsētu statuss un tā loma valsts attīstībā nav pētīta, jo vairumā pētījumu uzsvars tiek likts uz pilsētu vai plānošanas reģionu lomu, aplūkojot valsts reģionālās attīstības problēmas, Rīgas ietekmi un monocentrisma kā modeļa pastāvēšanu valstī, piedāvājot policentrisma teorētiskus modeļus kā to mazināt vai arī aplūkojot pilsētu sociālekonomisko attīstību laikā, kad Latvijā pastāvēja 77 pilsētas. Taču autore darbā uzsvaru liek uz Latvijas situācijai visatbilstošākā policentrisma modeļa identificēšanu, ņemot vērā pilsētu statusu un to lomu reģionālajā attīstībā, identificējot arī nepieciešamos soļus un lēmumus, kas būtu jāpieņem, kā arī norādot iespējamos instrumentus šādas attīstības pieejas iedzīvināšanai.

Darba **mērķis** ir:

- izpētīt lielo pilsētu statusa lomas nozīmi uz valsts attīstību un identificēt faktorus, kas veicina vai kavē pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbību.

Lai sasniegtu izvirzīto darba mērķi, noteikti šādi **uzdevumi**:

- aplūkot pilsētu veidošanās vēsturiskos un teorētiskos aspektus, identificējot pilsētu speciālā statusa nozīmi, kas sastopama Eiropas valstu praksē, kā arī parādot Latvijas pilsētu vēsturisko izcelsmi un statusa nozīmi;
- noskaidrot pilsētu lomu mūsdienu ekonomiskajos apstākļos, aplūkojot pilsētu funkcijas un to nozīmi teritorijas ilgtspējīgā attīstībā;
- izpētīt pilsētu politikas nozīmi Eiropas Savienības un vietējā (Eiropas valstu) kontekstā, kā arī aplūkot policentrisma lomu un nozīmi valsts reģionālajā attīstībā un plānošanā;
- izpētīt pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību un uz reģionālās attīstības un valsts attīstības tendencēm Latvijā, pievēršoties arī reģionālās politikas izmaiņām un jaunām attīstības tendencēm, kā arī tuvāk aplūkot Latvijas esošās reģionālās politikas problēmās un attīstības tendences, identificējot turpmākos attīstības virzienus;

[3] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, p.42
[4] Turpat, p.43

- analizēt lielo pilsētu potenciālu Latvijas policentriskai attīstībai, uzmanību pievēršot pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības iespējām, piedāvājot arī iespējamos pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļus.

Darbā izvirzīti šādi **izpētes jautājumi**:

- Vai pilsētas statuss un loma palīdz veidot sadarbību ar apkārtējām teritorijām vai tieši pretēji - kavē sadarbības veidošanos pilsētas un tās apkārtējo teritoriju starpā?
- Kādi faktori pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības kontekstā veicina un kādi kavē valsts policentrisku attīstību?

Darbā autore analizē šādus aspektus – pilsētu statuss un tā nozīme valsts attīstībā, pilsētu sociālekonomiskā attīstība, kā arī lielo pilsētu potenciāls valsts policentriskai attīstībai, skatot to caur sadarbību ar apkārtējām teritorijām, lai, aplūkojot Latvijai piedāvātos policentrisma attīstības modeļus, identificētu atbilstošāko modeli, kas sekmētu valsts līdzsvarotu attīstību.

Kā analīzes vienības darbā izvēlētas pilsētas, kas pēc 2009. gada 1. jūlija ir deviņas, kā arī novadi, tādējādi atbilstoši statistikas vienībām – pieciem plānošanas reģioniem, tiek aptverta visa Latvijas teritorija. Tas arī noteica analīzes periodu, jo statistiski nav salīdzināmas administratīvās vienības pirms 2009. gada un pēc tam, jo pirms administratīvi teritoriālās reformas (2005. gada sākumā) Latvijā bija 556 pašvaldības - 26 rajonu, 60 pilsētu (t.sk. 7 republikas pilsētu), 444 pagastu un 26 novadu pašvaldības, taču pēc reformas republikas pilsētu skaits palielinājās uz deviņām, kā arī parādījās jauna administratīvā vienība – novads, veidojot kopā 119 pašvaldības. Līdz ar to autore darbā koncentrējas uz republikas pilsētu un novadu analīzi pa statistiskajiem reģioniem un visā valstī kopumā, ar lielajam pilsētām saprotot republikas pilsētas, vadoties pēc to izmēra un sociālekonomiskajiem rādītājiem.

Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, rezultātiem, secinājumiem, priekšlikumiem un pieciem pielikumiem. Pirmajā nodaļā tiek sniegts apraksts par pilsētu statusu un tā nozīmi valsts attīstībā, identificējot kā pilsētu veidošanās vēsturiskos, tā teorētiskos aspektus, kā arī aplūkojot pilsētu statusu un Latvijas pilsētu vēsturisko izcelsmi. Otrajā nodaļā autore aplūko pilsētas lomu mūsdienu ekonomiskajos apstākļos, kā arī pilsētu funkcijas un policentrisma jēdzienu. Savukārt trešajā – aplūkota pilsētu sociālekonomiskā attīstība, identificējot pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību un uz reģionālās attīstības un visas valsts attīstība tendencēm, kā arī reģionālās politikas attīstību un policentrisma lomu Latvijas kontekstā. Ceturtajā nodaļā autore veic analīzi par pilsētu statusa lomu un pilsētu potenciālu, pievēršoties pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības iespējām un potenciālam, kā arī identificējot iespējamos pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļus.

Darba teorētiskajā daļā autore izmanto zinātnisko literatūru par pilsētu lomu un ietekmi uz valsts līdzsvarotu attīstību zinātniskos rakstus no datu bāzēm (EBSCO, EMERALD u.c.), Latvijā pieejamos pētījumus par pilsētām un reģionālo attīstību, kā arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*Organization for Economic Cooperation and Development*) veiktos pētījumus. Darbā autore aplūko arī Latvijas lielo pilsētu (republikas pilsētu) ietekmi uz apkārtējām teritorijām un reģioniem, analizējot statistiskos datus, kas pieejami Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā, kā arī izdevumā „Reģionu attīstība Latvijā".

Darba empīriskā daļa balstīta uz kvantitatīvām un kvalitatīvām pētījumu metodēm. Darba ietvaros kā kvantitatīvā aptaujas metode izvēlēta anketēšana, lai, vadoties pēc respondentu (pašvaldību pārstāvju) sniegtajām atbildēm, noskaidrotu kopējo izpratni par valsts attīstību un pilsētu lomu tajā. Standartizētā aptaujas anketā iekļauti 14 jautājumi, lai noskaidrotu pašvaldību viedokli par pilsētu statusa lomu valsts attīstībā, pilsētu ietekmi uz apkārtējām teritorijām, kā arī pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktorus un sadarbības šķēršļus, kā arī to, kas nosaka policentriskas attīstības potenciālu. Anketēšanā aptaujāti tika 63 pašvaldību pārstāvji t.sk. deviņu republikas pilsētu un 54 novadu pārstāvjus laika posmā no 2012. gada 31. marta līdz 16. aprīlim. Bet kā kvalitatīvā pētījumu metode izvēlēta daļēji strukturētās (standartizētās) intervijas ar publiskās pārvaldes speciālistiem, pašvaldību interešu pārstāvniecisko organizāciju pārstāvjiem, lai veiktu situācijas novērtējumu par pilsētu statusa lomu valsts attīstībā, kā arī, lai iegūtu vispārēju priekšstatu par esošo sadarbību un sadarbības šķēršļiem, identificējot Latvijai atbilstošāko policentrisma modeli. Kopumā tika intervēti trīs publiskās pārvaldes pārstāvji un divi nevalstisko organizāciju vadītāji.

Zinātniskajos rakstos un pētījumos ar vārdu „pilsēta" tiek apzīmēti daudz un dažādi jēdzieni piemēram, *metropolitan, urban, city, town*, taču Latvijā pārsvarā ar šiem vārdiem apzīmē pilsētu, līdz ar to darba ietvaros autore, vadoties pēc konteksta, lieto Latvijas mērogam un izpratnei piemērotāko apzīmējumu. Darba ietvaros vārdi „pilsētas" un „urbāns" lietoti kā sinonīmi.

1. PILSĒTU STATUSS UN NOZĪME VALSTS ATTĪSTĪBĀ

1.1. Pilsētu veidošanās vēsturiskie aspekti

Pilsētas kā apdzīvotas vietas bija pazīstamas jau senajā Grieķijā un Mezopotāmijā un tās tika būvētas kā tirdzniecības centri vai forti, lai aizsargātu tās stratēģisko novietojumu. Tieši tādēļ vairums no pilsētām atrodas upju krastos vai pie ostām vai svarīgu ceļu krustojumos. Agrāk pilsētas, kuras attīstīja spēcīgus militāros spēkus, tādējādi pievienoja savai teritorijai svarīgāko no iekarotajām teritorijām (Atēnas). Savukārt dažās pilsētās būtisku lomu ieņēma reliģija, tādējādi kļūstot par lūgšanu centriem (Roma, Jeruzaleme).[5] Tas apliecina, ka pilsētas dēvēja par civilizācijas un kultūras simbolu.[6]

Ir vairāki organizatoriskie faktori, kas paātrināja pilsētu veidošanos, ieskaitot tirdzniecību, reliģiju un politiskos faktorus. Pilsētu skaits palielinājās viduslaikos, taču tās bija mazas, iedzīvotāji lielākoties dzīvoja laukos un ražoja lauksaimniecības produkciju. Cilvēku skaits šādās pilsētās svārstījās no 4 līdz 7% līdz pat 19. gadsimtam.[7]

Izmaiņas iedzīvotāju sadalījumā un dzīvošanas modeļos parādījās līdz ar industriālo revolūciju 19. gadsimtā, kas radīja labvēlīgus apstākļus, lai lielas cilvēku masas dzīvotu pilsētu centros. Tādi faktori kā, mehanizācija lauku teritorijās, kas palielināja lauksaimniecības apjomu un produkcijas ieguvi, radot pārpalikumus, lai varētu uzturēt lielās urbānās populācijas, kas nebija iesaistītas lauksaimnieciskajā ražošanā; masu produkcijas rašanos rūpnieciskajā ražošanā; transporta un sakaru sistēmu attīstība, kas veidojās pateicoties tvaika dzinējiem un dzelzceļa sistēmas attīstībai, kas liberalizēja tirdzniecību starp vietām, veidojot urbānās tirgošanās centrus, radīja labvēlīgu vidi pilsētu jeb urbānajai attīstībai. Rūpniecības nozares vairs nebija piesaistītas noteiktai vietai, centralizēta un diversificēta ekonomika radās pateicoties masu produkcijai, radot darbavietas tiem, kas vairs nevarēja atrast nodarbošanos lauksaimniecības sektorā. Lai gan pilsēta bija atkarīga no lauku teritorijas attiecībā uz pārtikas ražošanu, augstāka ražošanas kapacitāte un produkcijas dažādība ļāva pilsētām sniegt lielu pienesumu ekonomikai, kamēr uzlabotas transporta un komunikācijas sistēmas radīja starptautiskus tirdzniecības ceļus. Jaunas organizācijas formas rūpniecībā ļāva nodarbināt arvien vairāk cilvēku. Industriālo revolūciju pavadīja ne tikai pārmaiņas

[5] City. Pieejams: http://geography.howstuffworks.com/terms-and-associations/city4.htm. Skatīts: 16.03.2012.
[6] Paddison, R. Identifying the City. *In: Handbook of Urban Studies.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.11.
[7] Frey, H. W., Zimmer, Z. Identifying the City. Defining the City. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.14.

rūpnieciskajā ražošanā, bet arī izmaiņas tādās sfērās kā filozofija, zinātne, pārvaldība, tehnoloģijas, izglītība, politika un militārisms. Urbānās teritorijas uzsāka cīņu par specializāciju.[8] Urbānā attīstība radīja izmaiņas arī pilsētā – vidussķiras rašanās, sociālās reformas, pasaules tirdzniecības attīstība, finanšu institūciju rašanās, rūpniecības centralizācija, augstākās šķiras decentralizācija un aizvirzīšanās no ģimenes vadītas amatniecības ražošanas uz masveida ražošanu rūpnīcās.[9] Tas apliecina, ka vēsturiski pilsētas tika veidotas kā rūpniecības, finanšu, intelektuālie un inovatīvā potenciāla koncentrācijas centri.[10] Liela daļa mūsdienu pilsētu ir veidojušās industriālās revolūcijas rezultātā – rūpnīcas tika būvētas kopienās, kurās bija labs transporta nodrošinājums, izejvielas un laba pārvaldība. Rūpnīcas pievilināja strādājošos, savukārt darbaspēka pieejamība radīja labvēlīgus apstākļus jaunu rūpniecības sektoru piesaistei.

Pilsētu attīstība bija saistīta ar pasaules pirmajām nācijām Rietumeiropā un Ziemeļamerikā līdz ar industrializētās ekonomikas attīstību 19. gadsimtā. Salīdzinot ar pilsētu izaugsmi 19. un 20. gadsimtā, pilsētu attīstība iepriekš tika aplūkota, skatoties no pilsētas izmēriem, kā arī no urbanizācijas pakāpes. Tieši industrializācija radīja strauju urbāno attīstību un lielo pilsētu attīstību, kā arī urbanizētu sabiedrību.[11] Līdz ar industrializāciju jo īpaši izcēlās atšķirības starp lauku (rūrālo) un urbāno, jo tieši blīvums parāda pilsētas vides atšķirību no lauku vides, blīvums ne tikai cilvēku ziņā, bet arī ekonomisko, kultūras un brīvā laika pavadīšanas aktivitāšu dēļ.[12] Taču industrializācijas pašā sākumā pilsētu teritorijas tika raksturotas kā vietas ar neveselīgiem dzīvošanas nosacījumiem ar pārmērīgi augstu mirstību, arī dzimstība pilsētā bija daudz zemāka kā laukos un iedzīvotāju skaita palielināšanās pilsētās varēja rasties tikai ar masveida migrāciju. Pilsētas radīja šādus nosacījumus piedāvājot cilvēkiem no laukiem dažādas nodarbošanās iespējas, kā arī palielinot algas tiem, kas nāca no laukiem,[13] taču industrializētajā pasaulē parādījās arvien jaunas formas kā sekas uzlabojumiem infrastruktūrā, transportā, sakaros u.c.

Starptautiskā migrācija 19.gs. 50. gados kļuva par nopietnu aspektu iedzīvotāju skaita pieaugumam urbānajās teritorijās attīstības valstīs, kā rezultātā urbanizācija parādījās daudz paātrinātākā veidā, nekā tas bija agrāk un tā bija atkarīga no jaunu pilsētu veidošanās, nekā no

[8] Frey, H. W., Zimmer, Z. Identifying the City. Defining the City. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.15.
[9] Turpat, p.15.
[10] Grizāns, J., Vanags, J. Sustainable urban development: interaction between business, society and state. *In: Economics and management*, 2010, 15, p.1100.
[11] Paddison, R. Studying Cities. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.2.
[12] Turpat, p.11, 12.
[13] Frey, H. W., Zimmer, Z Identifying the City. Defining the City. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.15.

agrāko pilsētu attīstības.[14] Bez iepriekšminētās problēmas parādījās jaunas problēmas un viena no tām bija saistīta ar mazāk attīstītām teritorijām, jo iedzīvotāju skaits tajās ir daudz mazāks nekā industrializētajās. Parasti ir viena galvenā (*prime)* pilsēta (visbiežāk tā ir galvaspilsēta), kas piesaista strādājošos, kas savukārt rada pakārtotas problēmas, kas saistītas ar vienas pilsētas pārapdzīvotību, jo tā absorbē lielākās cilvēku masas. Urbānā izaugsme, kas apsteidz nodarbinātības piedāvājumus, ir pārurbanizācija (*overurbanization*). Migranti šādās pilsētās parasti ir neizglītoti un bez jebkādām prasmēm, kā arī bez pastāvīgas dzīvesvietas (tādu pilsētu piemēri ir Kaira, Kalkuta, Džakarta, Seula).[15] Tas radīja problēmas valdībām attiecībā uz šo iedzīvotāju nodrošināšanu ar darbu, tādējādi radot nepieciešamību pēc papildu resursiem, kā arī palielināja pilsētas transporta noslodzi, ūdens patēriņu u.c. infrastruktūru izmantošanu. Valstīm, kurām ir ierobežoti resursi, tas rada lielas problēmas, jo straujā urbānā izaugsme izraisīja pārurbanizāciju.

20. gadsimta beigās urbānajā dienas kārtībā dominēt sāka globalizācija un parādījās tās daudzveidīgā ietekme uz pilsētu attīstību. Ekonomiskās, sociālās, politiskās un kultūras pārmaiņas bija saistītas ar to, kā industriālās pilsētas var atjaunot savas ekonomikas, izmantot pilsētu mārketingu un publisko - privāto partnerību, kā dot lielākas pilnvaras iedzīvotājiem, kā arī ar pārmaiņām attiecībā uz deregulāciju un liberalizāciju, kas kļuva par pamatu urbānajai restrukturizācijai.[16] Tādējādi politiskie, ekonomiskie un sociālie risinājumi urbānajām problēmām kļuva globāli.

Joahims Pereira un Antonio Azevedo (*Joaquim Pereira, Antó nio Azevedo)* uzskata, ka Eiropas nākotne ir saistīta ar lielām bažām, jo tiek prognozēts, ka 2020. gadā apmēram 80% no eiropiešiem dzīvos pilsētu teritorijās, dažās valstīs var sasniegt pat 90% un vairāk.[17] Agrāk valstis bija daudz svarīgākas nekā pilsētas, bet ar lielpilsētu (*mega cities*) iesākto dominanci savas valsts ekonomiskajā izaugsmē, šī paradigma ir mainījusies, jo lielākā daļa pasaules iedzīvotāju (gandrīz ½) dzīvo pilsētās. Mainīgā urbānā politiskā vide veido arvien lielāku pilnvaru un kompetenču piešķiršanai pilsētām, un veido pārliecību par ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanu ar urbānās plānošanas instrumentiem. Tas apliecina, ka pirmo reizi cilvēces vēsturē, pilsētas, nevis valstis ir tās, kurām būs jātiek galā ar tām problēmām, kas agrāk skāra valstis, piemēram, iedzīvotāju skaita pieaugumu, lai gan pilsētas bieži ir

[14] Frey, H. W., Zimmer, Z. Identifying the City. Defining the City. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.16.
[15] Turpat, p.16.
[16] Paddison, R. Studying Cities. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.3.
[17] Pereira, J., Azevedo A. Interdependency Between Sustainable Development and Economic Growth (Investment Attraction): The Role of City's Governnancem Branding and Monitoring Strategies. *In: Journal of Modern Accounting and Auditing*. July 2011, vol.7, no.7, p.735.

nepietiekami finansētas no nacionālā līmeņa un tādējādi tām pašām ir savi fiskālie instrumenti un pilsētas plānošanas stratēģijas.[18]

Aplūkojot pilsētu veidošanās vēsturiskos aspektus, nākas piekrist Aldo Rossi (*Aldo Rossi*), kas pilsētu skaidro kā vēstures produktu,[19] jo pagātne atstāj būtisku ietekmi uz pilsētas turpmāko attīstību. Tādējādi nākas secināt, ka pilsētu izveide balstīta uz tādiem faktoriem kā ģeogrāfiskais novietojums, pieejamo resursu izmantošana, apkārtējās vides degradēšana (atkritumi, sastrēgumi, piesārņojums utt.), kas atstāj ietekmi arī uz teritorijām ārpus pilsētu administratīvajām robežām, radot tiešu ietekmi uz iedzīvotāju dzīves kvalitāti un veselību, taču no otras puses, pilsētas ir inovāciju, radošuma, kultūras, sociālā progresa, tehnoloģiju, investīciju, ekonomikas un cilvēkkapitāla centri.[20] Tādēļ, lai izprastu pilsētas vietu un lomu mūsdienās, svarīgi izpētīt pilsētu teorētiskos aspektus.

1.2. Pilsētu teorētiskie aspekti

Pilsēta ir sarežģīta, daudzšķautņaina sociāla organizācija, tā ir arī kopienas un varas koncentrācija, tā ir integrētu sociālu attiecību forma un simbols (Levis Mumfords (*Lewis Mumford*)).[21] Tāpēc pilsētām kā ekonomikas virzītājspēkiem, jaunrades un inovācijas vietām un pakalpojumu centriem ir ļoti svarīga nozīme reģionos, kas atrodas ap tām.[22] To apliecina arī Edvarda Glasera (*Edward L. Glaeser*) teiktais – pilsētai ir sevi drīzāk jāpozicionē kā ekonomikas dzinēju, jo tā ir cilvēku un sabiedrību koncentrācija, kas veidota divu iemeslu dēļ: noteiktai atrašanās vietai ir konkrētas iezīmes (osta, ogļu raktuves vai politiskais kapitāls) un cilvēku kopums apkārt tam, kas viņus piesaista konkrētai vietai.[23] Iepriekš minētais apliecina Brendona O'Flahertija (*Brendon O'Flaherty*) teikto, ka pilsētās eksistē, jo tām ir priekšrocības, kas saistītas ar lielu aktivitāšu kopuma koncentrēšanu vienā konkrētā vietā.[24]

---

[18] Iffrig, A. Urban Development in Cities. Managing Explosive Population Growth in 21st Century Cities. 2008. Sept.3. Pieejams: http://andree-iffrig.suite101.com/urban-development-in-cities-a67162 Skatīts: 07.02.2012.

[19] Bosselman, P. To Transforms. Rebuilding the Structure of the Inner City. *In: Urban Transformation: understanding City Design and Form.* 2nd edit. Island Press, USA, 2008, p.193.

[20] Pereira, J., Azevedo, A. Interdependency Between Sustainable Development and Economic Growth (Investment Attraction): The Role of City's Governnancem Branding and Monitoring Strategies. *In: Journal of Modern Accounting and Auditing*. July 2011., vol.7. no.7., pp.735-736.

[21] Paddison, R. Studying Cities. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.11.

[22] Rītdienas pilsētas - izaicinājumi, vīzijas, ceļi uz priekšu, iv. Oktobris, 2011. Pieejams: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_lv.pdf Skatīts: 26.02.2012.

[23] Glaeser, L. E. The Challenge of Urban Policy. *In: Journal of Policy Analysis and Management*, vol. 31, no. 1, 2012, p.111.

[24] O'Flaherty, B. City Economics. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. London, England, 2005, p.31.

Pilsētu teorētiskajā izpētē Danlīvijs (*Dunleavy)* iesaka izmantot piecas tradicionālās pieejas: 1) novietojuma analīze; 2) pilsētu sistēmu izpēte; 3) sociokulturālā pieeja; 4) institucionālā pieeja; 5) politiski ekonomiskā pieeja.

Novietojumu un pilsētu sistēmu analīze ir saistītas ar telpiskām attiecībām urbānajā mērogā un starp šiem mērogiem, tādēļ tiek analizēti ģeogrāfu un ekonomistu darbos. Sociokulturālā un institucionālā pieeja tiek attīstīta galvenokārt sociologu, urbāno antropologu un politisko zinātnieku darbos. Savukārt politiski ekonomiskā pieeja, atšķiras no citām pieejām ar to, ka tā ir mazāk identificējama ar kādu noteiktu disciplīnu.[25]

Danlīvija piedāvātā tipoloģija ir noderīga, taču tā ir vispusīga un nav visaptveroša. Pastāv arī citi svarīgi virzieni pilsētu pētniecībā, kas veidojušies sākot no 19. gadsimta beigām. Viena no šādām tradīcijām tiek reprezentēta periodā, kad pilsētu vadība fokusējās uz pilsētu plānošanu un atjaunošanu, kā arī uz urbānās politikas izcelsmi. Līdz ar postmodernās sabiedrības attīstību, uz priekšu attīstījās arī pilsētu izpēte, veidojot izpratni par mūsdienu urbānajiem nosacījumiem. Tādējādi gan pilsētu pārvaldība, gan mijiedarbība starp postmoderno sabiedrību un pilsētu, veidoja vēl citus novirzienus kādos pētīt pilsētu.[26]

Jāsaka, ka liela daļa pilsētu izpētes pieejas balstās uz telpisko, ekonomisko, sociālo, politisko un plānošanas dimensiju. Neskatoties uz to, ka šīs pieejas ir dažādas, tomēr tās balstās uz vairākām kopīgām tēmām, piemēram, viena tēma ir struktūra, jo liela daļa analīžu par pilsētām veiktas balstoties uz to struktūru un procesiem, kas ar to saistīti. Otra tēma – procesi, kas saistīti ar struktūru, detalizētu izpēti, kur viens no tiem ir urbānā izplatība (*urban retailing*), jo mūsdienās arvien vairāk urbānā izplatība attiecināma uz izpratnes veidošanu par procesiem, kas saistīti ar decentralizāciju un pastiprināta uzmanība tiek pievērsta tam, kā identificēt to kā izplatība un patērētāju uzvedība, līdz ar postmoderno patēriņa balstīto identitāti, savstarpēji mijiedarbojas.[27] Tādējādi procesi, kas saistīti ar telpisko struktūru izplešanos, ir kļuvuši nozīmīgāki nekā pašas struktūras identificēšana.

Nākamā tēma, kas tiek asociēta ar pilsētu izpēti ir saistīta ar pilsētu pārvaldību un organizāciju. Sākotnēji pilsētām bija nepieciešams novērst 19. gadsimta strauji attīstošās urbāni-industriālās pilsētu ekonomiskās, transporta un sociālās problēmas, radot nepieciešamību veidot tādas pilsētas, kas būtu efektīvi ekonomiskie dzinējspēki un sociāli taisnīgas. Taču 20. gadsimtā tika uzsvērta urbānā pārkārtošanās/ pārveide, uzsverot nepieciešamību pēc pilsētu pārvaldības, kas būtu sociāli iekļaujoša.[28] Tas apliecina, ka laika

[25] Paddison, R. Studying Cities. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.4.
[26] Turpat, p.4.
[27] Turpat, p.7.
[28] Turpat, p.7.

gaitā pilsētu nozīme pieauga arī vadoties no teorētiskiem aspektiem, jo pēc pilsētu izplešanās nācās domāt par to kā risināt problēmas, kas radās, lai mazinātu seku negatīvo ietekmi.

Pilsētu izpēte balstās arī uz noteiktu pazīmju jeb faktoru kopumu, vadoties pēc kuriem noteikto teritoriju var dēvēt par pilsētu. Luiss Virts (*Louiss Wirth)* izdala trīs faktorus, kas raksturo pilsētu – izmērs, blīvums un heterogenitāte vai iedzīvotāju daudzveidība. Virts arī uzskata, jo intensīvāki ir šie trīs faktori, jo konkrētā teritorija būs vairāk urbāna.[29] Pilsētu izmērs palielinājās bezpersonisko, pārejošo un īslaicīgo kontaktu rezultātā, blīvums raksturojams ar ciešu fizisko kontaktu ar līdz šim pastāvošajām sociālajām attiecībām no attāluma, savukārt heterogenitāte ir pilsētas iedzīvotāju etniskās un kultūras daudzveidības raksturojums.[30]

Lai izprastu pilsētu, nepieciešams saprast tās struktūru, tās attīstību un pārmaiņu virzošos spēkus, izsakot tos fiziskajos, sociālajos un ekonomiskajos aspektos, lai izprastu pilsētu atšķirīgo ģeogrāfisko novietojumu, sociālo organizāciju, kā arī ekonomiskos un politiskos procesus.

Fiziskās vides aspekti saistīti ar pilsētu izaugsmi un vietu, kur pilsēta ir novietota. Lai izpildītu politiskās, sociālās un ekonomiskās funkcijas un darītu to efektīvi un atbildīgi, izpildot visas prasības, lai veidotu pilsētas infrastruktūru. Urbānā infrastruktūra saistīta ar zonām, kādās pilsēta ir sadalīta – dzīvojamā teritorija, rūpnieciskās un komercplatības zonas, transporta tīkli.[31] Ne velti aplūkojot fiziskos aspektus, liela nozīme pilsētu vēsturiskajā attīstībā ir arī klimatam un ģeogrāfiskajam novietojumam, ko apliecina Pītera Boselmana (*Peter Bosselman)* teiktais, ka pilsētas veido vieta, kur tās ir veidojušās.[32]

Sociālie aspekti saistīti ar sociālajām atšķirībām un sociālo daudzveidību, kas pastāv pilsētās. Urbānā izaugsme ir kā migrācijas viļņu rezultāts, jo pilsētas ir mītnesvietas dažādām etniskajām grupām, savukārt kultūras daudzveidība veidojas no dažādu sociālo grupu daudzveidības.[33] Pilsētas sociālā attīstība kļūst ne tikai par ekonomiskās veiksmes indikatoru, bet drīzāk par tās dzinējspēku.

Ekonomiskie aspekti savukārt saistīti ar ekonomiskajām izmaiņām, kas palīdz izskaidrot pilsētu attīstību un izaugsmi. Kamēr ražošana un tirdzniecība raksturoja pilsētu izaugsmi pirmsindustriālajā periodā, vēlāk urbānie centri attīstījās politisku, administratīvu

[29] Gottdiener, M., Budd, L. The City. *In: Key Concepts in Urban Studies.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2005, p.6.
[30] Paddison R. Identifying the City. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.12.
[31] The City as Environment. *In: Handbook of Urban Studies*. Ed.by Ronan Paddison, Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.67.
[32] Bosselman, P. To Copmare. Cities, Size, Scale, and Form. *In: Urban Transformation: understanding City Design and Form.* 2nd edition. Island Press, USA, 2008, p.1,4.
[33] The City as People. *In: Handbook of Urban Studies*. Ed.by Ronan Paddison, Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.141.

vai simbolisku iemeslu dēļ. Tikmēr, kamēr šīs funkcijas kā svarīgas saglabājās pilsētām, rūpnieciskā kapitālisma attīstība pārvietoja līdzsvaru no laukiem uz pilsētām, tādējādi sekmējot industrializāciju un līdz ar to arī urbanizāciju.[34] Taču industrializācija un urbanizācija sekmēja pilsētas infrastruktūras attīstību, jo pilsētas infrastruktūra vienmēr tiek uzskatīta par tās sociālekonomiskās attīstības garantu. Labi attīstīta urbānā infrastruktūra nodrošina priekšrocības mārketinga, loģistikas un citu pilsētas ekonomisko attiecību formu izveidei, kā arī sniedz iespējas, lai pilsēta kļūtu par transnacionālo tīklu elementu.[35]

Iepriekš minētie pilsētu raksturojošie faktori apliecina, ka pilsēta ir kļuvusi par galveno punktu (*locus*), caur kuru tiek vadīta ekonomikas izaugsme un pārmaiņas.[36] Ne velti pilsētas ir sociālekonomiskas un teritoriālas vienības, kur uzņēmējdarbības un ekonomiskās aktivitātes tiek veiktas, darba vietas tiek radītas, inovācijas un jaunās tehnoloģijas tiek izgatavotas, tādējādi radot jaunas izdevības ekonomiskajai izaugsmei.[37] Pilsētām vienmēr ir bijusi būtiska loma valsts sociālekonomiskajā attīstībā. Pilsētas ir dzinējspēki, kas nodrošina līdzsvaru un ilgtspējīgu nacionālo attīstību, ņemot vērā valsts teritorijas iezīmes, samazinot atšķirības starp tām, kā arī saglabājot dabas, kultūras un teritorijas attīstības potenciālu.

Sekmīga un labi plānota pilsētu attīstība nozīmē, ka pilsētas darbosies kā ekonomiskās izaugsmes dzinējspēks un kopā ar reģioniem izvirzīsies kā pievilcīgas teritorijas. Tieši dinamiskas pilsētas un to apkārtējās teritorijas tiek aplūkotas kā vienas no būtiskākajām iezīmēm reģionālajai attīstībai. Savukārt labklājīgas un veiksmīgas pilsētas ir viena no valsts priekšrocībām. Atbilstoša un ilgtspējīga pilsētu attīstība sniedz priekšrocības uzlabot pilsētu ietekmi uz valsts sociālekonomisko attīstību. Plānota un labi organizēta mijiedarbība starp uzņēmējdarbību, sabiedrību un valsti ir pamats tam, kas virza un nosaka pilsētu attīstību.[38]

Sociālai, ekonomiskai un vides attīstībai jākļūst par platformu plānošanai un sadarbībai starp valsti, uzņēmējdarbību un sabiedrību. Tas veicinās sadarbības uzlabojumus, lai sasniegtu kopējo mērķi – nodrošināt, lai pilsētas kļūtu par ekonomikas centriem, palielinot to ekonomisko kapacitāti un sāncensību, jo pilsētām ir jākļūst par katra reģiona un visas valsts attīstības dzinējspēku.[39]

---

[34] The City as Economy. *In: Handbook of Urban Studies*. Ed.by Ronan Paddison, Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.241.
[35] Grizāns, J., Vanags, J. Sustainable urban development: interaction between business, society and state. *In: Economics and management*, 2010, 15. p.1103.
[36] Paddison, R. Studying Cities. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, p.1.
[37] Grizāns, J., Vanags, J. Sustainable urban development: interaction between business, society and state. *In: Economics and management*, 2010, 15, p.1100.
[38] Turpat, p.1100, 1101.
[39] Grizāns, J., Vanags, J. Sustainable urban development: interaction between business, society and state. *In: Economics and management*, 2010, 15, p.1104.

Aplūkojot teorētiķu sniegtās atziņas par pilsētu raksturojošajiem aspektiem, nākas secināt, ka pilsētu administratīvās robežas vairs neatspoguļo pilsētu attīstības fizisko, sociālo, ekonomisko, kultūras vai vides realitāti, un ir vajadzīgi jauni elastīgas pārvaldības veidi.[40] Tādēļ nepieciešamas izmantot daudzlīmeņu pārvaldības principus, pārvaldībā iesaistot visus līmeņus un īstenojot to saskaņotu rīcību, pamatojoties uz subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem, kā arī uz partnerattiecībām, kas izpaustos funkcionālā sadarbībā. Tādēļ, iepazīstoties ar pilsētu teorētiskiem aspektiem, svarīgi aplūkot pilsētu statusu jeb atbilstību noteiktām pazīmēm uz kā pamata noteiktai administratīvajai teritorijai piešķirts šāds apzīmējums.

1.3. Pilsētu speciālais statuss

Šajā nodaļā aplūkots pilsētu statuss, kas atšķir to no citām administratīvajām vienībām, lai tādējādi identificētu pilsētu būtisko lomu un nozīmi kā reģionālā, tā nacionālā mērogā. Pilsētu statuss saistīts ar atbilstību noteiktām apdzīvotās vietas pazīmēm, kas pilsētu atšķir no citām valstī pastāvošajām administratīvajām vienībām. Ne velti apdzīvota vieta ir teritorija, kurā dzīvo cilvēki un kur ir izveidoti noteikti priekšnoteikumi tās apdzīvošanai un kurai, saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto, ir piešķirts attiecīgais apdzīvotās vietas statuss. Pilsētas statusu piešķir apdzīvotām vietām, kurās dzīvo noteikts skaits iedzīvotāju un kuras ir kultūras un komercdarbības centri ar attīstītu infrastruktūru.

Pašvaldības un to statuss ir tālu no homogēna pat vienā valstī. Pašvaldībām ir dažāds statuss, kas balstīts uz to demogrāfisko, administratīvo, ekonomisko vai kultūras specifiku.

Pašvaldību statuss var ietvert dažādas apakškategorijas (*sub-categories).* Nošķīrums starp lauku un pilsētu pašvaldībām ir visvairāk/ visbiežāk atrodams un tas ir kopīgs visām jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm un arī Luksemburgai, Grieķijai, Austrijai. Atkarībā no valsts šis nošķīrums var tikt balstīts uz demogrāfiskiem (Latvija, Grieķija), vēsturiskiem (Ungārija) vai sociālekonomiskiem (Slovākija, Slovēnija) kritērijiem.[41] Piemēram, teritoriālā organizācija Apvienotajā Karalistē nav homogēna visā valstī un atsevišķi subnacionālo valdību tipi eksistē arī vietējā līmenī: unitārās pārvaldes Skotijā un Velsā, reģioni Ziemeļīrijā un savstarpēja dažu kategoriju līdzāspastāvēšana Anglijā: unitāras pārvaldes, rajonu padomes, metropoles pārvalde (*metropolitan authoritie)*, nelielas pašpārvaldes pilsētas (*borough*). Dažas no tām atšķiras pēc organizācijas, kas atrodas atsevišķās Īrijas daļās ar apgabalu

[40] Rītdienas pilsētas - izaicinājumi, vīzijas, ceļi uz priekšu, iv. Oktobris, 2011. Pieejams: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_lv.pdf Skatīts: 26.02.2012.

[41] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, p.42

padomēm, lielās pilsētas padomēm, pilsētas padomēm, nelielu pašpārvaldes pilsētu (*borough*) padomēm *(city council, town council, borough council*). Šādas atšķirības dažkārt atspoguļo vēlēšanu sistēma, atšķirīgi organizacionālie veidi, paņēmieni (*mode*) pašvaldību apakšvienībās (*subdivision*), piešķirot plašas pilnvaras – parasti pilsētu pašvaldībām, vai piešķirot speciālus statusu kā 15 valstīm (*Lander*) Austrijā, Čehijā ar likumu noteiktām pilsētām („*statutory cities")* vai dažām autonomām pilsētām kā Spānijā (*Ceuta, Melilla*). Taču šīs pašvaldību apakškategorijas ne vienmēr atspoguļo dažādas privilēģijas.[42]

Duālais pašvaldību statuss - dažām no pašvaldībām ir duāls politiskais un administratīvais statuss, gan skatoties no to vēstures, gan atspoguļojot demogrāfisko un sociālekonomisko nozīmi. Tādējādi pašvaldības darbojas divos atšķirīgos subnacionālos pārvaldības līmeņos, parasti vietējā (pašvaldības) un augstākajos līmeņos.[43]

Dažām valstīm, tikai galvaspilsētai ir duāls statuss. Piemēram, Prāgai un Dublinai ir dubultstatuss gan kā pašvaldībai gan kā reģionālai pārvaldei; Parīze un Bukareste abas ir gan pašvaldības, gan vienlaikus arī departamenti (*department).* Savukārt Vīne ir gan ar likumu noteikta pilsēta (*statutory city*), gan federāla zeme. Citām valstīm duālais statuss piešķirts ne tikai galvaspilsētai, bet var tikt izmantots arī citām pilsētām, parasti lielākajām. Tā tas ir Ungārijā, kur 23 pilsētas (ar vairāk kā 50 tūkst. iedzīvotājiem nosaka Parlaments), arī tām ir apgabala statuss; Latvijā līdz 2009. gada jūlijam septiņas republikas pilsētas[44] (noteikts no Parlamenta puses , apdzīvotās vietas ar augstu attīstības līmeni un ar iedzīvotāju skaitu ar vismaz 50 tūkst. iedz.) bija duāls statuss vietējās pašvaldības un rajona līmenī. Arī 65 Polijas pilsētām ar vairāk nekā 100 tūkst. iedzīvotāju vai agrākajām reģiona galvaspilsētām arī ir apgabala statuss. Vācijai ir 16 „no reģioniem brīvas valstis" („*district-free cities*") un trīs „pilsētvalstis" („*city-States*") (Berlīne, Brēmene, Hamburga).[45]

Specifiska organizācija lielākajām pilsētām un galvaspilsētām - lielākajā daļā valstu to lielākajām pilsētām ir piešķirts speciāls statuss, kas ļauj tām veidot ne tikai atšķirīgu institucionālo organizāciju no pārējām pašvaldībām, bet arī dažkārt ļauj tām uzņemties papildu atbildības un resursus. Šis speciālais statuss parasti ietver sadalījumu pilsētas rajonos, nodrošinot, ka vietējo publisko pakalpojumu vadība (*local public service management*) ir tuvāka to lietotājiem un labāk piemērota iedzīvotāju vajadzībām. Tādēļ dažās no Austrumu un Centrālās Eiropas lielākajām pilsētām, izņemot Latviju, ir federāli veidotas zemes (*federally*

[42] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, p.42
[43] Turpat, p.42
[44] Pēc administratīvi teritoriālās reformas noslēguma, sākot ar 2009. gada 1. jūliju, valstī ar likumu ir noteiktas deviņas republikas pilsētās.
[45] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, pp.42- 43.

structured States) (Nīderlande, Zviedrija, Apvienotā Karaliste un Francija), kas ir sadalītas pilsētu rajonos (*city districts*) ar vēlētu izpildvaru.[46]

Savukārt atsevišķi ir jārunā arī par galvaspilsētu, jo tā simbolizē nācijas vienotību un tajā ir izvietotas valsts iestādes, kā arī tā ir visnozīmīgākā pilsēta gan no demogrāfiskā, gan ekonomiskā aspekta. Dažās valstīs galvaspilsētām, kuras ir sadalītas rajonos, ir savs specifisks statuss, kas atrunāts likumdošanā kā galvaspilsētai, piemēram, Prāga, Madride, Sofija, Budapešta, Bratislava un Ļubļana.[47]

Iepriekšminētais apliecina, ka pilsētu statusam ir dažādas izpausmes, ja aplūko Eiropas valstu esošos administratīvos iedalījumus, jo pašvaldību statuss var ietver apakškategorijas pēc tā, kā ir veidota valsts – unitāras pārvaldes, reģioni, rajonu padomes, pilsētu padomes u.tml. Pašvaldībām var būt arī duāls statuss, kas pastāv vietējā un reģionālā līmenī. Dažkārt arī valstu lielākajām pilsētām un galvaspilsētām ir speciāls statuss, kas ir atrunāts šo valstu likumdošanā. Tādēļ, lai labāk izprastu Latvijas pilsētu statusa lomu, nākamajā nodaļā aplūkota Latvijas pilsētu vēsturiskā izcelsme un nozīme, kā arī pilsētu statuss.

1.4. Latvijas pilsētu vēsturiskā izcelsme un statuss

Latvijas pilsētu izpēte no vēsturiskā skatu punkta, aplūkojot to izcelsmi un nozīmi, sniedz priekšstatu par situāciju, kādā pilsētas atrodas pašlaik.

Pirmās pilsētas tipa apmetnes Latvijā veidojās pie senlatviešu nocietinātajām pilīm. Lielākās pilsētas atradās pie zemgaļu pilīm (Dobele, Koknese), taču viduslaikos lielākā daļa pilsētu veidojās pie Livonijas ordeņa vai bīskapa pilīm kā amatnieku un tirgotāju apmetnes (Aizpute, Kuldīga, Limbaži, Cēsis, Valmiera, Ventspils, Bauska). Strauja pilsētu attīstība notika 19.gs., ko sekmēja dzimtbūšanas atcelšana un tai sekojoša zemnieku pārcelšanās uz pilsētām. Tā rezultātā Latvijas pilsētās strauji attīstījās rūpniecība, transports un cita pilsētai raksturīga infrastruktūra.[48]

Savukārt 20.gs. 20.-30. gados mazpilsētu attīstību īpaši veicināja lauksaimniecības attīstība (Rūjiena, Smiltene, Auce). Neatkarīgās Latvijas laikā pilsētas tiesības ieguva Alūksne, Rūjiena, Smiltene, Krustpils, Jūrmala (1920). Arī turpmākajos gados vairāk nekā 20 miesti un citas apdzīvotās vietas ieguva pilsētas tiesības. Pilsētu statusu vairums pilsētu

[46] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, p.43
[47] Turpat, p.43
[48] Priekšlikumi par pilsētu attīstību un pilsētu pētījumiem (vēsturiski – līdz 20.gs.deviņdesmitajiem). *No: Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 4. lpp.

ieguva Latvijas brīvvalsts laikā – 1933. gadā Latvijā bija jau 60 pilsētas.[49] Lai arī tajā laikā pēc starptautiskās prakses par pilsētu uzskatīja apdzīvotu vietu ar ne mazāk par 2000 iedzīvotājiem, Latvijā šis kritērijs netika ņemts vērā. Gandrīz 30 no visu pilsētu kopskaita trīsdesmitajos gados dzīvoja mazāk nekā 2000 iedzīvotāju.[50]

Pilsētu veidošanās Latvijā turpinājās arī pēc otrā pasaules kara, kad Latvija tika iekļauta PSRS sastāvā.[51] Padomju laikā situācija izmainījās – pilsētas tiesības tika piešķirtas Viļakai, Olainei, Aizkrauklei, taču vairākas pilsētas tika pievienotas citām (Krustpils pievienojas Jēkabpilij). Neatņemama padomju laika iezīme bija t.s. pilsētciemati (37), kas līdzās 56 pilsētām tika pieskaitīti pie pilsētas tipa apdzīvotām vietām. Šos pilsētciematus pēc to izcelsmes iedalīja divās daļās – bijušie miesti (tirgotāju un amatnieku apmetnes) un padomju laikā būvētie ciemati (Baloži, Seda, Vangaži, Brocēni). Pēc neatkarības atgūšanas 20 pilsētciemati izvēlējās pilsētas statusu, bet 17 – pagasta centra statusu. Notikušajās statusa izmaiņās nav redzama loģika, jo vairāki ievērojami centri pašlaik ir pagasti, kas pēc iedzīvotāju skaita un pārējām pazīmēm atbilstu pilsētām (Iecava, Ērgļi, Skrīveri, Roja). [52]

Situācija izmainījās pēc ražošanas pagrimuma 90. gados, kad Latvijas pilsētu, jo īpaši mazo pilsētu, ekonomiskā dzīve attīstījās divos virzienos – lauksaimniecības produkcijas apstrāde un pakalpojumu sniegšana apkārtējās lauku teritorijām. Vēlākajos gados šiem virzieniem pievienojās arī tūrisms.[53] Tas apliecina, ka pamazām, lai gan stihiski, Latvijā bija izveidojies pilsētu tīkls, kas ietvēra dažāda mēroga pilsētās, tādējādi radot priekšnosacījumus veidot pilsētu klasifikāciju, lai gan pilsētu klasifikāciju izstrādi apgrūtināja apdzīvoto vietu daudzveidība, kā rezultātā ir grūtības piemērot jau izstrādātas klasifikācijas, ko izmanto pasaulē. Tomēr „1998. gada izdevumā „Latvijas apdzīvotās vietas: klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes" pilsētas tiek klasificētas pēc iedzīvotāju skaita un funkcionālā tipa: 1) lielpilsēta Rīgā; 2) novadu lielpilsētas (Daugavpils, Jēkabpils, Liepāja, Jelgava, Ventspils, Rēzekne, Jūrmala, Valmiera); 3) vidēji lielās pilsētas – plašas apkārtnes sociāli ekonomiskie un kultūras centri, ar vairāk kā 10000 iedzīvotājiem; 4) mazpilsētas – apkārtnes iedzīvotāju aprūpes centri". [54]

---

[49] Priekšlikumi par pilsētu attīstību un pilsētu pētījumiem (vēsturiski – līdz 20.gs.deviņdesmitajiem). *No: Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 4. lpp.

[50] Vanags, E., Vilka, I. Latvijas pašvaldību vēsture. *No: Pašvaldību darbība un attīstība*. LU Akadēmiskais apgāds, 2005, Rīga, 91. lpp.

[51] Turpat, 91. lpp.

[52] Priekšlikumi par pilsētu attīstību un pilsētu pētījumiem (vēsturiski – līdz 20.gs.deviņdesmitajiem). No: *Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 4. lpp.

[53] Turpat, 4. lpp.

[54] Turpat, 5. lpp.

Neskatoties uz izveidoto pilsētu klasifikāciju, Latvijas pilsētu tipoloģiju, kur ņemta vērā katras pilsētas specifika un nozīme teritorijas attīstībā, apgrūtina sistēmiskas pieejas trūkums un ilglaicīga pilsētu attīstības plānošana, ko noteikusi attiecīgā valsts iekārta un citi apstākļi. Piemēram, padomju laikos pētījumi tika veikti visā PSRS vai arī Baltijas valstīs un uzmanība katrai no republikām, t.sk., Latvijai un tās pilsētām netika pievērsta, ko var skaidrot ar PSRS reģionālās politikas specifiku un to, ka 70. - 80. gados nostiprinājās resoriskais ražotņu sadalījums, kas nozīmēja, ka katrā administratīvajā rajonā bija jābūt noteiktām ražotnēm, kas parasti tika izvietotas rajona centrā vai tā tuvumā. Šāda politika panāca to, ka visas apdzīvotās vietas attīstījās relatīvi homogēni, jo paralēli ražotņu izveidei tika domāts arī par visiem iedzīvotājiem pieejamajiem pakalpojumiem (izglītība, veselība, kultūra). Tas apliecina, ka pilsētu pētniecība pārsvarā veikta no ģeogrāfiskā un demogrāfiskā skatu punkta, mazāk uzmanības pievēršot pilsētu sociālajiem aspektiem. Pēc neatkarības atjaunošanas pilsētu pētniecība tika balstīta uz pilsētu tipoloģiju pēc to funkcijām un citiem kritērijiem.[55]

Posmā pēc neatkarības atgūšanas, uzmanība tika pievērsta administratīvo teritoriju iedalījumam. Saskaņā ar 1991. gada 6. jūnija likumu „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu", bija noteikts, ka Latvijas Republiku iedalīja rajonos un republikas pilsētās. Savukārt rajonus iedalīja rajonu pilsētās un rajonu pilsētās ar lauku teritoriju un pagastos.[56] Šī likuma sākotnējā redakcijā 1991. gadā tika noteikts, ko var ieskaitīt republikas pilsētu kategorijā un kādām pazīmēm jāatbilst. Respektīvi, republikas pilsētu kategorijā ieskaitīja pilsētas ar attīstītu rūpniecību, transporta un komunālo saimniecību un sociālo infrastruktūru vai ar nozīmīgu kultūras iestāžu kompleksu un sociālo aprūpi, ja šajās pilsētās ir ne mazāk par 50 tūkstošiem pastāvīgo iedzīvotāju. Papildu bija arī atruna attiecībā uz atsevišķiem gadījumiem, kad republikas pilsētu kategorijā var ieskaitīt pilsētas, kurās ir mazāk par 50 tūkstošiem pastāvīgo iedzīvotāju, ja tās atbilst pārējiem kritērijiem.[57]

Izmaiņas ieviesa likuma „Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu" 2001. gada 5. jūlija grozījumi, jo kā jauna administratīvā vienība tika ieviests novads[58]. Attiecībā uz novadu izveidi, sākotnēji savstarpēji vienojoties, apvienoties bija gatavi vairāki pagasti un pilsētas, tomēr bažas bija par

[55] Priekšlikumi par pilsētu attīstību un pilsētu pētījumiem (vēsturiski – līdz 20.gs.deviņdesmitajiem). No: *Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 5., 6. lpp.

[56] Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu. Likums, 06.06.1991. Rīga: Ziņotājs, 29, 01.08.1991. Redakcija no 25.10.2006. līdz 31.12.2008. Zaudējis spēku 31.12.2008. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=67938&from=off . Skatīts 24.03.2012.

[57] Turpat.

[58] Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 110 (2497), 20.07.2001. Redakcija 05.07.2001. Zaudējis spēku 31.12.2008. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=26314. Skatīts: 09.05.2012.

to, vai daudzas no šīm plānotajām apvienošanām patiešām notiks. Turklāt valdība paredzēja speciālu finansiālu atbalstu infrastruktūras attīstībai jaunizveidotajiem novadiem. Skatoties uz šī brīža situāciju, var secināt, ka dažos gadījumos novadu izmērs ir pārāk mazs, lai pašvaldība varētu pastāvēt bez finansiālā atbalsta no ārpuses un sekmīgi attīstīties. Tādēļ kā kļūdu var minēt neiedziļināšanos novadu izmēros un nerēķināšanos ar sekām, ko tas rada.

Taču jau 2006. gada 28. septembrī papildu jau esošajām rajonu un republikas pilsētu administratīvajām vienībām likumā tika iekļauta jauna vienība – apriņķis, norādot, ka apriņķu kategorijā var ieskaitīt teritoriāli vienotas vietējo pašvaldību administratīvās teritorijas, kurās dzīvo ne mazāk kā 200 tūkstoši pastāvīgo iedzīvotāju.[59] Praksē apriņķi tā arī netika izveidoti, lai gan sākotnējie plāni par deviņu apriņķu veidošanu un ievēlēšanu 2006. gadā, līdzšinējo rajonu vietā bija daudzsološi, to dēvējot par vidusceļu starp lielāko pilsētu interesēm. Tomēr bija skaidrs, ka par apriņķu funkcijām bija vēl mazākas konkrētības.[60] Radās šaubas, vai, Latvijai šāds dalījums ir nepieciešams, un vai valsts pārvalde to spēs īstenot.

Tādējādi 1990. - gadu sākumā kā administratīvās vienības pastāvēja rajoni un republikas pilsētas, savukārt Latvijā kā pašvaldības pastāvēja pilsētu, rajonu un pagastu pašvaldības, kas tika noteikts 1994. gada 19. maija likumā „Par pašvaldībām", kā rezultātā 2005. gada sākumā Latvijā bija jau 556 pašvaldības – 26 rajonu, 60 pilsētu (t.sk. 7 republikas pilsētu), 444 pagastu un 26 novadu pašvaldības[61] (novadi ir jaunas pašvaldības, kas tika veidotas administratīvi teritoriālās reformas rezultātā, apvienojoties vairākām pašvaldībām). Līdz ar izmaiņām likumā lielāku akcentu likta uz līmeņiem, jo izveidoja vietējo pašvaldību līmeni, kas ietvēra pilsētu, pagastu un rajonu pašvaldību līmeni, kur vietējā pašvaldība ir valsts vietējā pārvalde, savukārt rajona pašvaldība tika veidota kā valsts rajonu (reģionālā) pārvalde. [62]

Kā redzams, apriņķi kā administratīvā vienība tā arī netika ieviesta, jo politiskā elite nespēja vienoties vai otrā līmeņa pašvaldības jeb apriņķus jāievēl, un vai tās vispār nepieciešams veidot, lai gan šī brīža likuma „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums" redakcijā skaidri minēts, ka Latvijas Republiku iedala šādās administratīvajās teritorijās – apriņķos, republikas pilsētās un novados.[63]

---

[59] Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 162 (3530), Redakcija 28.09.2006. Zaudējis spēku 31.12.2008. Piejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=145411. Skatīts: 09.05.2012.

[60] Raidījums „Kas notiek Latvijā?" „Latvju pašvaldību megasistēma - pagasti, novadi, pilsētas, rajoni, apriņķi, reģioni…". 31.03.2004. Pieejams: http://www.knl.lv/raksti/7/print/. Skatīts 09.05.2012.

[61] Vanags, E., Vilka, I. Pašvaldību sistēma, vēlēšanas un kompetence. *No: Pašvaldību darbība un attīstība*. LU Akadēmiskais apgāds, 2005.g. Rīga, 123. lpp.

[62] Par pašvaldībām. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 306/307 (1021/1022), Redakcija: 26.11.1997. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255&version_date=26.11.1997 Skatīts: 24.03.2012.

[63] Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums. Likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 202 (3986), 30.12.2008. Redakcija: 01.01.2012. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=185993. Skatīts: 09.05.2012.

Tas apliecina, ka Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas pastāvēja divu līmeņu pašvaldību sistēma, kas tādā formā pastāvēja līdz pat 2009. gada jūlijam, kur pirmo jeb vietējo līmeni veidoja visas pilsētas, pagasti, novadi (kopā 530 pašvaldības), otro līmeni veidoja rajoni un republikas pilsētas (kopā 33 pašvaldības). Septiņas republikas pilsētas tika iekļautas abos līmeņos.[64] Taču pēc apstiprinātajiem grozījumiem rīkojumā "Par vietējo pašvaldību administratīvi teritoriālā iedalījuma projektu", tika paredzēts, ka Jēkabpilij un Valmierai būs republikas pilsētas statuss. Grozījumi paredzēja, ka līdz 2009. gada vietējo pašvaldību vēlēšanām, saskaņā ar pašvaldību pieņemtajiem lēmumiem, pašreizējo 553 pašvaldību vietā tiks izveidotas 105 vietējās pašvaldības - 96 novadi un deviņas republikas pilsētas: Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Rīga, Valmiera, Ventspils un Jēkabpils.[65]

Savukārt administratīvi teritoriālās reformas rezultātā rajonu pašvaldības tika izslēgtas ar jaunu likuma „Par pašvaldībām" redakciju, kas spēkā stājās 2009. gada 1. jūlijā.[66] Sabiedriskajās diskusijās pilsētu statuss un loma savu aktualitāti ieguva tieši administratīvi teritoriālās reformas noslēguma posmā, jo valdīja bažas par pilsētu statusa saglabāšanu.

Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas 2008. gada 2. oktobra sēdē, skatot likumprojektu „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums" uz otro lasījumu, plašas diskusijas izvērtās par deputātu priekšlikumu nomainīt jēdzienu „republikas pilsēta" ar „valsts nozīmes pilsēta". Toreizējais Saeimas deputāts O.Spurdziņš minēja, ka par šo jautājumu debates nebija viennozīmīgas arī komisijā. Tika piedāvāti vēl dažādi termini, piemēram, brīvpilsēta un citi. Taču attiecībā uz terminu „valsts nozīmes pilsēta", Valsts pārvaldes un pašvaldību lietu komisiju mulsināja tas, vai tādā gadījumā Cēsis, Kuldīga, Ogre un citas nav uzskatāmas par valsts nozīmes pilsētām, jo valstij tās ir tikpat nozīmīgas kā pārējās.[67]

Tas saistāms ar toreizējās Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas izstrādāto likumprojektu „Par apdzīvoto vietu statusu", kas paredzēja pēc 2005. gada pašvaldību vēlēšanām atņemt pilsētas statusu apdzīvotām vietām, kurās ir mazāk nekā 25 000 iedzīvotāju, tādējādi izpelnoties asu valdībai opozīcijā esošās, bet vietējās pašvaldībās plaši pārstāvētās Tautas partijas kritiku, kas kategoriski iebilda pret toreizējā ministra Ivara Gatera ieceri likvidēt Latvijas mazās pilsētas, tādējādi apliecinot pilnīgu nekompetenci reģionālās attīstības jautājumos un nespēju organizēt dialogu ar pašvaldībām un

[64] Vanags, E., Vilka, I. Pašvaldību sistēma, vēlēšanas un kompetence. *No: Pašvaldību darbība un attīstība*. LU Akadēmiskais apgāds, 2005.g. Rīga, 123. lpp.
[65] Par vietējo pašvaldību administratīvi teritoriālā iedalījuma projektu. Ministru kabineta rīkojuma Nr. 478 28.06.2006. 20.12.2007. redakcija Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=138792&version_date=20.12.2007 Skatīts 31.03.2012.
[66] Par pašvaldībām. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 98 (4084), Redakcija: 01.07.2009. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255&version_date=01.07.2009 Skatīts: 06.01.2012.
[67] Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas ceturtās sēdes 2008. gada 2. oktobrī stenogramma. Pieejams: www.saeima.lv Skatīts 06.01.2012.

iedzīvotājiem.[68] Ja likumprojekts tiktu pieņemts, vairākas mazās pilsētas kļūtu par novada pilsētām, zaudējot vēlētas domes, un to funkcijas pārņemtu novada dome. Par novada pilsētu tiktu dēvēta apdzīvota vieta, kura ietilpst novadā kā teritoriālā vienība un ir administratīvi pakļauta novada domei. Pilsētas statusu saglabātu tikai Rīga, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Ventspils, Jēkabpils un Valmiera. Toreizējais Valkas mērs Vents Armands Krauklis norādīja, ka „pilsētu specifika ir rūpēšanās par ielām, komunālajiem pakalpojumiem un citām vietējām problēmām, par kuru risināšanu, pēc Jaunā Laika ieceres, vairs neviens nebūs atbildīgs". Praksē tas Latviju attālinās no tautvaldības, mazinās pilsētas iedzīvotāju iespējas ietekmēt pašvaldības darbu un tādējādi pasliktinās pilsētnieku dzīves apstākļus. [69]

Likumprojektā „Par apdzīvoto vietu statusu" bija teikts, ka „pilsēta ir apdzīvota vieta ar administratīvo teritoriju, kurā ir ne mazāk kā 25 000 pastāvīgo iedzīvotāju", tādējādi paredzot, ka Latvijā pilsētas statusu plānots saglabāt tikai desmit apdzīvotām vietām, jo, saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem, tik liels iedzīvotāju skaits bija tikai Rīgā, Daugavpilī, Jelgavā, Jūrmalā, Liepājā, Rēzeknē, Ventspilī, kā arī Jēkabpilī, Valmierā un Ogrē.[70]

Daudzi mazo pilsētu vadītāji minēja, ka nepieciešams rīkot plašu sabiedrisku diskusiju, jo tas ietekmēs daudzu pašvaldību nākotni, kā arī to, ka gadījumā, ja Latvijā paliktu tikai desmit pilsētas, tad pastāvētu iespēja, ka būs arī tikai desmit attīstības centri.[71] Savukārt Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas pārstāvji skaidroja, ka izstrādātais likumprojekts „Par apdzīvoto vietu statusu" paredzēja, ka visas Latvijas pilsētas saglabās savu statusu arī novados un būs divu veidu pilsētu statuss — pilsētas un novadu pilsētas.[72]

Līdz ar to, Valsts pārvaldes un pašvaldību lietu komisija nevarēdama ieteikt kaut ko labāku par piedāvāto un tomēr neuzskatīdama, ka tas ir pilnīgs, bija gatava jebkurā brīdī no jauna, izskatīt to vēlreiz, ja tiks piedāvāts labs variants, un aicināja priekšlikumu par jēdziena „republikas pilsēta" nomaiņu ar „valsts nozīmes pilsēta" tomēr neatbalstīt. Priekšlikums tā arī neguva deputātu atbalstu.[73]

Jēdzienu maiņas kontekstā būtisks ir arī Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas ierosinājums attiecībā uz „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma" projektu. Respektīvi, atbalstot Valsts valodas komisijas izteikto kritisko attieksmi pret

[68] Tautas partija asi kritizē plānu mainīt pilsētu statusu. Leta, 24.01.2004. Pieejams www.leta.lv. Skatīts 06.01.2012.
[69] Turpat.
[70] Iebilst pret pilsētas statusa atņemšanu mazajām pilsētām, Leta, 23.01.2004. Pieejams www.leta.lv. Skatīts 06.01.2012.
[71] Turpat.
[72] RAPLM: pilsētas savu statusu saglabās. Neatkarīgā Rīta Avīze. 26.01.2004. Pieejams www.nra.lv, Skatīts 06.02.2012.
[73] Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas ceturtās sēdes 2008. gada 2. oktobrī stenogramma. Pieejams: www.saeima.lv Skatīts 06.01.2012.

likumprojektā lietoto terminu „republikas pilsēta", atzīt, ka termins „republikas pilsēta" ir sovjetisms, kas neiederas Latvijas Republikas kā Eiropas Savienības dalībvalsts administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu nosaukumu sistēmā un ir aizstājams ar jaunterminu valstspilsēta.[74] Šādu nosaukuma maiņu pamato ar to, ka Latvijas oficiālais nosaukums pēc neatkarības atgūšanas ir Latvijas Republika, un vispārinātā nozīmē (attiecinājumā uz Latviju kā valsti resp. 'valsts nozīmes', 'valsts pakļautības' nozīmē) Latvijas teritoriālo vienību tipa apzīmēšanai izmantojams vārds *valsts*, nevis vārds *republika*, kā tas bija PSRS laikā, kad atšķirībā no apzīmētāja "vissavienības" (kr. *всесоюзный*) attiecinājumā uz Latviju un citām tā laika republikām tika lietots apzīmētājs "republikas" (kr. *республиканский*). Salikteņa (*valstspilsēta*), nevis vārdkopas (*valsts pilsēta*) izvēli noteikusi vajadzība pēc nozīmes šķīruma. Proti: *valsts pilsēta* ir 'ikviena pilsēta, kas ir valstī' (gan galvaspilsēta, gan novadu pilsētas u.tml.), savukārt *valstspilsēta* (kā valstī esošo pilsētu tips) ir 'valsts nozīmes', 'valsts pārziņas' (vai 'pakļautības') pilsēta vai tml. atšķirībā no novadu, t.i., 'novada nozīmes', 'novada pārziņas' (vai 'pakļautības') pilsētām.[75] Tomēr tā kā spēkā esošajā „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā" lietots termins „republikas pilsēta", pārejai uz jaunterminu *valstspilsēta* ir nepieciešams laiks. Aptaujā, ko Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija veica dažādās ar pašvaldībām saistītās institūcijās, arī juristu vidū, atzīts, ka no termina „republikas pilsēta" jāatsakās, tomēr terminu nomaiņa nešķita lietderīga, jo Latvijā reformas turpinās un pastāv iespēja, ka tuvākajos gados teritoriālais dalījums tiks koriģēts.[76]

Kā zināms, noslēdzoties administratīvi teritoriālajai reformai (2009. gada 1. jūlijā), tika izveidotas 118 vietējās pašvaldības – deviņas republikas pilsētas un 109 novadi, vēlāk šim novadu skaitam palielinoties uz 110. Visām pašvaldībām ir vienāds – vietējo pašvaldību statuss – kā novadiem tā republikas pilsētām. Tas apliecina, ka Latvija, līdz ar rajonu pašvaldību likvidāciju, bija pārgājusi uz viena līmeņa pašvaldību sistēmu, taču jautājums par reģionālo pašvaldību izveidi joprojām ir aktuāls, jo reformas otra puse – reģionālo pašvaldību izveidošana – pašlaik atlikta uz nenoteiktu laiku.

Iepriekšminētais ļauj secināt, ka pilsētu izpēte no vēsturiskā skatu punkta, aplūkojot to izcelsmi un nozīmi, sniedz priekšstatu par situāciju, kādā pilsētas atrodas pašlaik. Latvijas kontekstā pilsētu attīstība bija mērķtiecīgi virzīta, jo šajos centros attīstījās rūpniecība,

[74] Par termina "republikas pilsēta" neiederību Latvijas Republikas administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu nosaukumu sistēmā. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmums Nr.73. Pieņemts 13.05.2008.; prot. Nr.4/1085. Lēmuma pamats: Ministru Kabinets 28.11.2000. noteikumu Nr.405 3.5.p. Latvijas Vēstnesis, 163 (4149), 14.10.2009. Stājas spēkā 13.05.2008.
Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=199075&from=off Skatīts 06.01.2012.
[75] Turpat.
[76] Turpat.

transports un cita pilsētai raksturīga infrastruktūra. Izmaiņas vērojamas bija gan laikā pēc neatkarības atjaunošanas, kad republikas pilsētu un rajona pilsētu kategorijā ieskaitīja apdzīvotas vietas, kas atbilda noteiktām pazīmēm, kur noteicošais faktors tomēr bija iedzīvotāju skaits, lai ieskaitītu vienā vai otrā kategorijā. Savukārt administratīvi teritoriālās reformas rezultātā rajonu pašvaldības tika izslēgtas ar jaunu likuma „Par pašvaldībām" redakciju un šobrīd valstī pastāv tikai viena līmeņa pašvaldības – republikas pilsētas un novadi. Agrāk liela loma bija arī pilsētas statusam, taču šīs reformas pilsētas statuss ir tikai formāls, jo republikas pilsētu un novadu pašvaldības pēc funkciju izpildes ir līdzvērtīgas. Maz ticams, ka centieni nomainīt līdz šim lietoto jēdzienu „republikas pilsēta" ar jaunu „valstspilsēta" būtu nesuši kādu papildu priekšrocību šīm pilsētām, jo republikas pilsētām pašlaik nav nekāda īpaša loma vai papildu funkcijas un finansējums, kas tām piešķirtu īpašas prioritātes un statusu.

2. PILSĒTU LOMA MŪSDIENU EKONOMISKAJOS APSTĀKĻOS

2.1. Pilsētu funkcijas un to nozīme teritorijas ilgtspējīgā attīstībā

Pilsētām ir attīstītas komunālās, sabiedrisko pakalpojumu, zemes izmantošanas, mājokļu un transporta sistēmas. Visas pilsētas nodrošina ražošanas, tirdzniecības un pakalpojumu funkcijas, kas ir pamats nodarbinātībai un labklājībai. Tādēļ, lai saprastu pilsētu lomu nākotnē, svarīgi ir izprast pilsētu funkcijas.

Eiropas urbānie un reģionālie ekonomisti un ģeogrāfi ietekmējušies no Kristalera (*Christaller)* un Leša (*Lösch)*, kas ir centrālās vietas teorijas (*central place theory*) izgudrotāji. Centrālās vietas teorija piedāvā skaidrojumu diviem pilsētu fenomeniem: urbānās hierarhijas pastāvēšana - sarindojot pilsētas, sākot ar tām, kurām ir vairāk funkciju un to nozīme ir lielāka, līdz pilsētām, kurām tā visa ir mazāk; urbānās sistēmas telpiskā struktūra – attiecības starp dažādām pilsētām reģiona ietvaros.[77] Tieši urbanizētajos reģionos dominē tādas funkcijas kā patēriņš, biznesa operācijas, dažāda veida ražošana, rekreācijas un brīvā laika pavadīšanas aktivitātes.[78]

Jaunie ubānisti (*New Urbanists*) uzsver līdzsvarotu funkciju kompleksu – mājokļi, iepirkšanās, sabiedriskās institūcijas un publiskā (brīvā) telpa (*open space*).[79] Savukārt postmodernisti un modernie urbānisti identificēja apdzīto vietu, tirdzniecības, ražošanas un transporta funkcijas, īpaši akcentējot, ka aktivitātēm ir jābūt atdalītām tāpat kā ražošanas un apdzīvoto vietu zonām. Arī M.Gotdīners un Leslija Buda (*M. Gottdiener, Leslie Budd)* identificējuši vairākas pilsētu funkcijas – sociālās, ekonomiskās, ražošanas un apdzīvoto vietu (*residential*) funkcijas.[80] Tā kontekstā rodas jautājums, vai pilsētu funkcijas laika gaitā ir mainījušās?

Pasaulē ir vērojamas decentralizācijas tendences, paplašinot pilsētu, lauku un reģionālo pašvaldību funkcijas un politisko patstāvību.[81] Pilsētu kompetences un funkcijas ir cieši saistītas ar pašvaldību funkcijām, dažādās valstīs pašvaldību kompetences vairāk vai mazāk atšķiras, bet visās valstīs aktuāls ir jautājums par kompetences sadali starp valsts centrālajām institūcijām un pašvaldībām, kā arī starp dažādiem pašvaldību līmeņiem, jo funkciju sadalījumā starp valsti un pašvaldībām jāvadās pēc subsidiaritātes principa, tādējādi

[77] Gottdiener, M., Budd, L. Models of Urban Growth. *In: Key Concepts in Urban Studies.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2005, p.85.
[78] Turpat, p.88.
[79] Turpat, p. 94.
[80] Turpat, p.115.
[81] Vanags, E. Pilsētas – nākotnes bāka, Rīga: Latvijas Universitātes raksti, 2007, 717.sēj., 254.lpp.

veicot funkciju pēc iespējas tuvāk zemākajam no pārvaldes līmeņiem, jo tuvāk iedzīvotājiem, jo funkcija tiks labāk izpildīta. Pašvaldību funkcijas ir daudz un tās ir plašas, tomēr nodalītas ir reģionālā mērogā īstenotās, kas ir pēc savas būtības plašas, kā arī vietējā mērogā īstenotās, kas savukārt ir daudz specifiskākas, lai tādējādi nodrošinātu iedzīvotājus ar pēc iespējas kvalitatīvāku to izpildi. Jāmin arī pašvaldību kompetences, kas galvenokārt pamatojas uz to, vai funkcijas ir autonomas, deleģētās vai realizētas uz brīvprātības principu pamata. Detalizētu izklāstu par Latvijas pašvaldību funkcijām var aplūkot darba 1. pielikumā „Pilsētu kompetences un funkcijas".

Bez sociālās, ekonomiskām, ražošanas un rekreācijas funkcijām, svarīga ir arī plānošana, jo pilsētas ekonomiskā attīstība ir dažu vērā ņemamu faktoru kā efektīvas plānošanas, komunikācijas, darbību koordinācijas, kontroles un novērtēšanas, kā arī vadības motivācijas ieviešanas rezultāts, lai īstenotu attīstības aktivitātes.[82] Ar plānošanas palīdzību pilsētām ir jāattīsta integrētas pilsētu attīstības programmas, apsverot visas dimensijas, lai pilsēta veidotos par vietu, kurā ir sakārtota infrastruktūra, darba iespējas un aktīva dzīvesveida iespējas, kas piesaista kā vietējos, tā ārvalstu tūristus.

Tas apliecina, ka plānošanai nepieciešami instrumenti, jo bez piemērotiem instrumentiem nav iedomājama pārdomāta pilsētas attīstība. Plānošanas instrumenti jākoncentrē uz noteiktu pasākumu īstenošanu, lai identificētu pilsētas teritorijas vājās un stiprās puses, kas balstītas uz noteiktas vietas analīzi, lai noteiktu specifiskus attīstības mērķus urbānajai teritorijai un attīstītu vīziju par pilsētu, lai koordinētu plānus un dažādas politikas, lai nodrošinātu, ka plānotās investīcijas sekmētu līdzsvarotu teritorijas attīstību un racionālu naudas līdzekļu izmantošanu, kā arī koordinēt vietējās un metropoles teritorijas, un iesaistīt pilsoņus un citus partnerus noteikt katras teritorijas (zonas) turpmāko kvalitāti, ekonomisko, sociālo, kultūras un vides dimensijās. Tas ir tādēļ, ka pilsētu attīstība, kā arī teritoriālā sāncensība sekmē teritorijas, pilsētas sāncensību un sadarbību starp pilsētām un pilsētu klasteriem.[83]

Bez plānošanas un tās īstenošanai nepieciešamo instrumentu izmantošanas, arī radošumu var uzskatīt par sava veida pilsētas funkciju, jo tieši pilsētas ir uzskatāmas par visā jaunā ieviesējām, jo tās ir ekonomikas virzītājspēki, jaunrades un inovāciju vietas un pakalpojumu centri,[84] tās ir atvērtas jaunām idejām un radošiem risinājumiem un uzņēmušās iniciatīvu

[82] Pereira, J., Azevedo A. Interdependency Between Sustainable Development and Economic Growth (Investment Attraction): The Role of City's Governnancem Branding and Monitoring Strategies. *In: Journal of Modern Accounting and Auditing*. July 2011, Vol.7, No.7, p.739.
[83] Turpat, p.739, 740.
[84] Rītdienas pilsētas - izaicinājumi, vīzijas, ceļi uz priekšu, iv. Oktobris, 2011. Pieejams: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_lv.pdf Skatīts: 26.02.2012.

vairāku modernās publiskās pārvaldes aktivitāšu ieviešanā, piemēram, vienas pieturas biroja, stratēģiskās plānošanas, pilsētu mārketinga, mazo padomju, e-pašvaldības, informācijas centru u.c.[85]

Jauno iniciatīvu kontekstā jāuzsver stratēģiskā plānošana un pilsētas mārketinga instrumenti, kā arī pilsētas zīmolvedība (*branding*), kas ir kā vienojošais, integrējošais un mobilizējošais spēks vietas sāncensībai un ilgtspējīgai attīstībai.[86] Arī Teodors Metakss *(Theodore Metaxas*) norāda, ka tieši vietas/ pilsētas mārketings ir galvenais plānošanas instruments, kas sekmē pilsētas attīstību.[87] Vietas mārketings ir efektīvs instruments investīciju piesaistei, tādējādi veicinot vietas attīstību ar jaunu tehnoloģiju piesaisti, jaunu darba vietu radīšanu, infrastruktūras sakārtošanu un līdz ar to arī sekmējot vietas/ pilsētas konkurētspēju starp pārējām vietām/ pilsētām.

J.Pereira un A.Azevedo (*J.Pereira, A.Azevedo*) vietas mārketingu definē, kā noteiktas vietas projektu (*desing)*, kura mērķis ir palielināt pievilcību (*attractiveness*) un attīstīt pozitīvu pilsētas tēlu. Pilsētas ir produkti, kuru identitātes un vērtības ir jāveido un jāpārdod, vietas, kurām nav ambīciju pārdot sevi saskarsies ar stagnācijas un pagrimuma risku. Vairums no teorētiķiem (*Kotler, Asplund, Rein, Haider*) piekrīt tam, ka galvenokārt vietas/ pilsētas vai reģiona ekonomiskā attīstība ir svarīgākais faktors tik tālu, cik tas attiecas uz teritorijas pievilcību un sāncensību.[88]

Teritorijas jeb vietas mārketings tiek definēts kā teritorijas pārvaldīšanas process, varas decentralizācija un vietējas attīstības sekmēšana, esot par vietas priekšrocību no sociālekonomiskās un teritoriālās perspektīvas. Vietas mārketings parādījās kā pilsētu un reģionu stratēģiskās plānošanas centrālais elements, kas balstīts uz vietas unikalitāti un specifiskumu. Vietas mārketings var kļūt par efektīvu instrumentu vietējās ekonomikas attīstībai un pilsētu sāncensībai. Ne velti vietas mārketings var darboties pietiekami efektīvi, sekmējot pilsētas tēla izveidi, lai tā kļūtu pievilcīga un sāncensīga attiecībā pret potenciālajiem tirgiem (uzņēmumiem, tūristiem u.c.).[89]

Pašlaik informācijas un komunikāciju laikmetā arvien lielāku nozīmi ieņem ne tik daudz pašvaldības atrašanās vieta un tradicionālie resursi, bet gan zināšanas un prasmes,

[85] Vanags, E. Pilsētas – nākotnes bāka. *No: Latvijas Universitātes raksti*, 2007,717.sēj., 254.lpp.
[86] Pereira, J., Azevedo, A. Interdependency Between Sustainable Development and Economic Growth (Investment Attraction): The Role of City's Governnancem Branding and Monitoring Strategies. *In: Journal of Modern Accounting and Auditing*. July 2011., Vol.7, No.7., p.736.
[87] Metaxas, T. Place marketing, place branding and foreign direct investments: Defining their relationship in the frame of local economic development process. *In: Place Branding and Public Diplomacy* (2010), 6, March, p.229.
[88] Pereira, J., Azevedo, A. Interdependency Between Sustainable Development and Economic Growth (Investment Attraction): The Role of City's Governnancem Branding and Monitoring Strategies. *In: Journal of Modern Accounting and Auditing*. July 2011., Vol.7, No.7., p.741.
[89] Turpat, p.742., 743.

kompetence, inovācijas, radošums, pašvaldību un uzņēmēju atvērtība pārmaiņām un drosme pieņemt neordinārus lēmumus arvien vairāk radīs konkurētspējīgas un ilgtspējīgas priekšrocības.[90]

Tas ļauj secināt, ka pilsētu funkcijām ir būtiska ietekme uz teritorijas attīstību ilgtspējīguma kontekstā, pilsētām ir attīstītas komunālās, sabiedrisko pakalpojumu, zemes izmantošanas, mājokļu un transporta sistēmas un ikviena no pilsētām nodrošina ražošanas, tirdzniecības un pakalpojumu funkcijas, kas ir pamats nodarbinātībai un labklājībai. Tā nodrošināšanai pilsētas pilda vairākas funkcijas, piemēram, sociālās, ekonomiskās, ražošanas un apdzīvoto vietu, lai nodrošinātu iedzīvotājus ar noteiktiem pakalpojumiem, infrastruktūru, lai gan pilsētu funkcijas laika gaitā ir mainījušās un to sekmēja decentralizācijas tendences, kā rezultātā tika paplašinātas pilsētu, lauku un reģionālo pašvaldību funkcijas un to politiskā patstāvība, tādējādi mazinot valsts lomu kā tādu. Tādēļ pilsētu kompetences un funkcijas ir neatraujami saistītas ar pašvaldību funkcijām, jo vietējā mērogā daudz labāk ir identificējamas problēmas un daudz ātrāk rodami tām efektīvākie risinājumi.

Tomēr bez sociālās, ekonomiskām, ražošanas un rekreācijas funkcijām, svarīga ir arī plānošana, jo bez pārdomātas un plānotas virzības nav iespējama arī sekmīga pilsētas attīstība. Pilsētas ekonomiskā attīstība ir dažu vērā ņemamu faktoru kā efektīvas plānošanas, komunikācijas, darbību koordinācijas, kontroles un novērtēšanas, kā arī vadības motivācijas ieviešanas rezultāts. Pilsētas ir uzskatāmas par visā jaunā ieviesējām, jo tās ir atvērtas jaunām idejām un radošiem risinājumiem, tādējādi uzņemoties iniciatīvu vairāku modernās publiskās pārvaldes aktivitāšu ieviešanā. Jauno iniciatīvu kontekstā jāuzsver arī stratēģiskā plānošana un pilsētas mārketings, kā arī pilsētas zīmolvedība (*branding*), kas ir uzskatāmi par instrumentiem, lai sekmētu pilsētas attīstību un investīciju piesaisti, veicinot vietas attīstību, jaunu darba vietu radīšanu, infrastruktūras sakārtošanu, tādējādi sekmējot pilsētas konkurētspēju pārējo pilsētu starpā. Tas apliecina, ka pārdomāta un efektīva pilsētu funkciju realizācija sekmē attīstību un izaugsmi vietējā mērogā, tomēr svarīgi arī aplūkot pilsētu nozīmi reģionālā un nacionālā mērogā, tādēļ nepieciešams aplūkot pilsētas politikas nozīmi vietējā līmenī, aplūkojot dažu Eiropas valstu piemēru, kā arī Eiropas Savienības līmenī.

2.2. Pilsētu politikas nozīme

Arvien lielāku lomu reģionu attīstībā spēlē lielās pilsētas, jo tieši pilsētu attīstība ir viens no valsts reģionālās politikas attīstības būtiskākajiem izaicinājumiem, lai gan katra no Eiropas valstīm realizē savu pilsētu politiku. Piemēram, Īrijā ir lēna tā saukto „atpalikušo"

[90] Vanags E., Pilsētas – nākotnes bāka, Latvijas Universitātes raksti, 2007.717.sēj., 260.lpp.

reģionu (*lagging region*) attīstība un strauja metropolitēna (*metropolitan*) centru attīstība. Tādus pašus piemērus var atrast arī Centrālajās un Austrumu Eiropas valstīs. Reģioni, kuros ietilpst galvaspilsēta, pārāk krasi atšķiras no pārējās valsts, savukārt reģioni, kuri ietver lielās pilsētas līdzīgi kā tie, kuros ietilpst galvaspilsēta, atšķiras no pārējiem. Reģioniem, kas atrodas gan pie Eiropas Savienības robežas, gan pie valsts ārējās robežas ir vērojama lēna attīstība un tie parasti ir mazāk attīstītie reģioni visās Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs. Tas ir tādēļ, ka attīstība pārsvarā notiek galvaspilsētā un lielo pilsētu reģionos. Problēma ir tajā kā izmantot lielo pilsētu straujās attīstības priekšrocības, lai viss reģions vai valsts no tā gūtu labumu.[91] Tieši tādēļ nepieciešams ieviest pārdomātu pilsētu politiku, jo pilsētu politika ir saistīta ar visu pārvaldības līmeņu iesaisti ar kopīgu mērķi ietekmēt urbanizācijas procesu. Kā norāda K.Aronens (*K.Aronen),* varas pārstāvji (*public autohorities)* izmanto pilsētu politiku, lai ierobežotu, virzītu vai stimulētu urbanizācijas procesu.*[92]* Tas parāda, ka pilsētu politika sekmē koordinētu un pārdomātu pārvaldību nacionālā un reģionālā mērogā.

Tajās Eiropas valstīs, kurās urbanizācijas process notika agrāk un kur urbanizācija notika daudz straujāk, urbānās politikas fokuss bija uz to problēmu risināšanu ar kurām saskārās pilsētas, kā arī, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves līmeni. Lielbritānija, Francija un Nīderlande ir šādu valstu piemēri. Ziemeļvalstis par mērķi uzstādīja arī iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanu, liekot lielāku uzsvaru uz izaugsmi, tādējādi sekmējot pilsētu lomu. Šajās valstīs urbānā politika tiek atspoguļota kontekstā ar reģionālās politikas virzību pretim pilsētu centru izaugsmes izmantošanai. Pilsētu loma šajā kontekstā tika skatīta kā izaugsmes centriem, lai sasniegtu līdzsvaru reģionālā mērogā, kā arī reģionālās politikas mērķus.[93]

Katrā no Eiropas valstīm ir atšķirīga pilsētu politika, kas tiek veidota, lai sekmētu ne tikai iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanu, bet arī līdzsvarotu reģionālo attīstību. Dažām valstīm ir labi attīstītas struktūras metropoles pārvaldībām. Piemēram, Itālijā ar speciālu juridisko dekrētu un 2009. gada likumu regulē metropoles pilsētu veidojumu (*establishment*), lai uzlabotu administratīvo koordināciju starp lielajām pilsētām un mazākām kopienām ārpus pilsētu teritorijām. Citās valstīs galvaspilsētām vai lielajām pilsētām ir speciāls statuss un kompetences, piemēram, Vīnei kā Austrijas galvaspilsētai ir zemes (*Land*) statuss, Briselei kā galvaspilsētas reģionam (Beļģija) ir reģiona un provinces kompetences. Berlīnei, Brēmenei un

[91] Wojtowicz, D. Metropolises and Bid Cities as Regions' Growth Locomotives: Analysis of Regional Strategies in Poland. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.179

[92] Aronen, K. Comparing Finnish and European Urban Policy. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.45.

[93] Turpat, p.46.

Hamburgai (Vācija) kā zemēm (*Länder*) ir kā pilsētvalstīm savas tiesības.[94] Tas apliecina, ka pilsētas piemēro katra sev piemērotāko politiku, kas atbilst tās ekonomiskajai, demogrāfiskajai un sociālajai situācijai. Turklāt, saskaņā ar Eiropas Savienības principiem, nacionālām un Eiropas Savienības urbānām politikām ir vienai otra jāpapildina. Šī papildinātība nozīmē, ka abiem urbānās politikas līmeņiem jānodrošina vienādi mērķi. Protams, ka var pastāvēt atšķirības katrā no šiem līmeņiem, kur Eiropas Savienība var uzsvērt jautājumus, kas rada izaicinājumus, piemēram, sociālā kohēzija Eiropas līmenī, kamēr nacionālās politikas vairāk risina problēmas, kas saistītas ar urbāno plānošanu.[95] Tādēļ svarīgi ir panākt vienošanos par vispārīgiem principiem, pirms urbānās politikas tiek savstarpēji integrētas, jo gan Eiropas Savienības urbānā politika, gan politikas nacionālā mērogā uzsvaru liek uz pilsētu kā ekonomikas izaugsmes dzinējspēku lomu.

Pilsētas veido ekonomikas attīstības politiku, kas fokusējas uz labākas vides radīšanu rūpniecībai un tirdzniecībai, attīstot arī inovācijas un uzņēmējdarbības vidi. Pilsētu ieguldījumi inovāciju un uzņēmējdarbības vides uzlabošanā vienmēr netiek pienācīgi ievēroti nacionālajās konkurētspējas stratēģijās, kas liek uzsvaru uz uzņēmējdarbību, universitātēm, pētniecības institūtiem un citiem informācijas nodrošināšanas aktoriem, taču pilsētas nodrošina vidi, lai spētu darboties. Tādēļ svarīgi, lai lielo pilsētu un nacionālās attīstības instrumenti būtu savstarpēji koordinēti, lai sasniegtu nacionālos mērķus.[96]

Pašreizējā inovāciju un sāncensības veicināšanas tendence novedusi pie politikas izmaiņām, tādējādi sekmējot urbāno teritoriju un attīstības centru attīstību. Nepieciešamība pēc skaidri formulētas un koordinētas pilsētu politikas, kas būtu daudz labvēlīgāka pilsētu attīstībai un speciāla finansējuma, lai risinātu pilsētām raksturīgās problēmas, tika identificēta vairākās Eiropas valstīs. Tādēļ, lai identificētu pilsētu politikas veidošanai nepieciešamos priekšnosacījumus un instrumentus, aplūkoti tiek vairāku Eiropas valstu piemēri.

Somija

Salīdzinot ar Eiropu, urbanizācijas process Somijā notika relatīvi vēlu – 1960. gadu beigās un palielinājās ekonomikas uzplaukuma laikos. Vajadzība pēc urbānās politikas, kas būtu labvēlīga un izdevīga pilsētām parādījās tikai 1995. gadā, kas uzskatāms par gadu, kurā tika uzsākta īstenot pilsētu politika Somijā.[97]

[94] Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries*, OECD, 2010, p.17.
[95] Aronen, K. Comparing Finnish and European Urban Policy. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.47.
[96] Turpat, p.48.
[97] Turpat, p.46.

Somijā pilsētu loma ir atzīta un ņemta vērā nacionālās politikas līmenī. Taču tas radīja risku, ka urbānā politika tiek skatīta sašaurināti un tajā netiks ietverta holistiskā pieeja pilsētu attīstībai, lai risinātu to sociālās, vides un transporta izaicinājumus. Tādēļ nacionālā līmenī uzsāka formulēt nacionālo politiku lielām urbānām teritorijām, jo Somijas urbānā politika nepievērsa pietiekamu uzmanību lielo urbāno teritoriju speciālajai lomai. Iemesls saistīts ar to, ka urbānā politika fokusējās uz reģionālā līdzsvara (*regional balance*) nodrošināšanu un tika veidota kā reģionālās attīstības politikas sastāvdaļa. Nacionālās ekonomikas attīstībā lielās urbānās teritorijas ieņem nozīmīgu pozīciju, sekmējot nacionālo izaugsmi un nodarbinātības mērķu sasniegšanu, kā arī radot un izplatot jaunas kompetences un zināšanas. Vairāk nekā puse Somijas iedzīvotāju dzīvo 9 lielos urbānajās teritorijās, kas sastāda tuvu pie 60% no darba vietām, šīs teritorijas rada vairāk nekā 60% no Somijas iekšzemes kopprodukta, un gandrīz 70% no iedzīvotājiem, kuriem ir augstākā izglītība tur dzīvo.[98]

Pilsētu politikas attīstībai, Reģionālā Centra Programma (*Regional Centre Programme*) bija kā iniciatīva attīstīt 35 pilsētreģionus. Somija 2005. gadā uzsāka ambiciozu pilsētu politiku ar mērķi palielināt deviņu Somijas lielāko pilsētu konkurētspēju, nodrošinot to specializēšanos, lai sekmētu labāku darbaspēka sadalījumu valstī. Politikas mērķis bija arī nodrošināt pastāvošo programmu labāku koordinētību, integrējot tajās visus pilsētu attīstības aspektus (infrastruktūra, mājokļi, sociālā politika, inovācijas un ekonomikas politika). 2007. gadā tika uzsākta īstenot Helsinku Reģiona galvaspilsētas politiku (*Metropolitan Policy for the Helsinki Region*), savukārt 2008. gadā tika apstiprināts valdības lēmums par urbāno politiku (*Government Decision–in-Principle on Urban Policy*), lai definētu kopīgus mērķus pilsētu teritoriju attīstībai.[99]

Somijas nacionālā urbānā politika balstās uz Eiropas urbānās politikas prioritātēm, tādējādi nodrošinot sociālo iekļaušanos un urbāno teritoriju fizisko integritāti. Somijas urbānā politika nav holistiska, tā nav radījusi izpratni par apkārtējās vides integritāti, sabiedrisko transportu vai sociālo segregāciju un tās kaitīgo ietekmi uz urbānajām teritorijām. Somija nav vēl atklājusi tās lielāko pilsētu pozitīvo ietekmi.[100]

Dānija

Dānijā pastāv nelielas ienākumu atšķirības starp galvaspilsētu un pārējo valsti. 1990. gadā reģionālajai politikai pievērsa uzmanību, lai tādējādi palielinātu reģionālo un nacionālo

[98] Aronen, K. Comparing Finnish and European Urban Policy. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.47.

[99] Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries,* OECD, 2010, p.113.

[100] Aronen, K. Comparing Finnish and European Urban Policy. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.49.

ekonomisko efektivitāti. 2003. gadā Reģionālās attīstības stratēģija (*Regional Growth Strategy)* iezīmēja stratēģisku pagrieziena punktu ar koncentrēšanos uz reģionu savstarpējo vienlīdzību, definējot valdības reģionālās attīstības mērķus, tādējādi saglabājot Dānijas līdera pozīcijas Eiropā kā vienai no valstīm ar mazākajām atšķirībām starp reģioniem ar speciālu iniciatīvu palīdzību, lai tādējādi perifērās teritorijas netiku atrautas no attīstības, kas dominēja pārējā valsts daļā.[101] Tomēr, neskatoties uz reģionālās politikas būtisko lomu, 2006. gada Nacionālā Plānojuma ziņojumā norādīts, ka pilsētas spēlē vadošo lomu zināšanu ekonomikā un ka sāncensīgs galvaspilsētas reģions (*Capital Region*) ir priekšnoteikums Dānijas attīstībai, tādēļ nepieciešams stiprināt tā sāncensību. Kopš 2001. gadā tika likvidēta Pilsētu attiecību un mājokļu ministrija (*Ministry of Urban Affairs and Housing)*, vairs nepastāv nacionālā pilsētu politika. Visaptveroša urbānās politikas attīstība ir sadalīta dažādos ar pilsētām saistītos jautājumos un nodotas dažādām ministrijām. Kopenhāgenas Galvaspilsētas reģionam (*Capital Region of Greater Copenhagen*) ir *Finger Plan* 2007, kas ir nacionālās plānošanas priekšraksts, kas regulē pilsētu attīstību, pieprasot saglabāt zaļās teritorijas un aizsargātās teritorijas, izkliedējot tās starp urbānām teritorijām.*[102]*

Norvēģija

Reģionālās politikas izaicinājums ir reti apdzīvotas teritorijas un iedzīvotāju izkliede un perifērās teritorijas, kas saskaras ar sasniedzamības, pieejamības problēmām attiecībā uz lielajiem attālumiem uz reģiona centriem. Izaicinājumi pilsētu teritorijās, starp kurām ir lielās pilsētas, it īpaši Oslo, ir ienākumu dažādība, sociālās integrācijas trūkums, transporta sastrēgumi un vides problēmas. Valdības reģionālā un lauku politika tika prezentētas 2009.gada Baltajā grāmatā *(White Paper*). Ģeogrāfiskās mērķteritorijas vienmēr ir bijušas reti apdzīvotas teritorijas, kurās iedzīvotāju skaits samazinās un ir zemi ienākumi. Pēdējās desmitgadēs uzmanība pievērsta uzņēmējdarbībai un inovācijām, vietējo teritoriju pievilcībai, pilsētu – lauku attiecībām un pilsētu politikai, kā arī pārvaldībai un decentralizācijai.[103]

Pilsētu politika (Oslo un citas lielās pilsētas) pamatojas uz to, ka pilsētas ir nozīmīgs ekonomikas, kultūras dzīves, zinātnisko institūciju centrs, straujā attīstības reģionu centros radīja tādus izaicinājumus kā spiedienu uz infrastruktūru un pilsētu vidi un etnisko minoritāšu integrāciju. Oslo reģionam ir unikālas iespējas un tajā pašā laikā arī noteikti izaicinājumi. Pārējās lielās pilsētas, kas ir mazākas pēc izmēra, ir tādā pašā situācijā. Valdība atbalsta *Groruddalen* (atrodas Oslo) pilsētu rajona atjaunošanu, lai uzlabotu apkaimi, dzīves standartus, vides un integrācijas jautājumus. Valdība ir atbalstījusi arī inovāciju iniciatīvu

[101] Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries*, OECD, 2010, p.106.
[102] Turpat, p.107.
[103] Turpat, p.221.

Oslo un pārējās lielajās pilsētās un šī iniciatīva uzlabo pilsētu kā reģionālās attīstības dzinējspēku lomu.[104]

Ungārija

Ungārijai ir problēmas, kas saistītas ar reģionālām atšķirībām, kā arī valstī pastāv centra – perifērijas un pilsētas – lauku dihotomija. Bez galvaspilsētas, kas ir visattīstītākā valsts daļa, *Transdanubia* Ziemeļu, Rietumu un Centrālās daļas ir visattīstītākās Ungārijas teritorijas. Arī centra – perifērijas attiecībās dominējošā ir galvaspilsēta, kam pretnostatītas ir perifērijas (teritorijas apkārt apgabaliem un teritorijas ap Ungārijas robežu). Centra – perifērijas modeli saasina tas, ka Budapeštai ir galvenā loma apdzīvojuma struktūrā un pilsētu hierarhija ir nepilnīga, jo nepastāv reģionu centri un dažos gadījumos pat pilsētu centri. Lai gan citas apdzīvotas vietas bez Budapeštas parāda policentriska modeļa iezīmes valstī. Tomēr, Ungārijā nepastāv pilsētu politika, tā ir daļēji integrēta nacionālā telpiskās plānošanas politikā un tiek cerēts, ka tās integrācija šajā dokumentā tuvākajā nākotnē tiks stiprināta. Vietējā mērogā tomēr pastāv noteikumi un vadlīnijas pilsētu plānošanai.[105]

Čehija

Prāgas reģiona galvaspilsēta kopā ar Centrālo Bohēmijas reģionu (*Středočeský kraj)* tiek uzskatīti par integrētiem metropolitēna reģioniem (*metropolitan region*) un ir galvenais ekonomiskās attīstības dzinējspēks, kas atbild par Čehijas virzību tuvāk Eiropas Savienības vidējam līmenim. Reģionālās atšķirības Čehijā ir palielinājušās, lielākoties starp attīstīto galvaspilsētas Prāgas reģionu un atpalikušajiem Morāvijas – Silēzijas (*Moravskoslezsko*), Ziemeļrietumu (*Severnozápad)* reģioniem. Galvenais izaicinājums ir samazināt attīstības līmeņa atšķirības starp visu valsti un Eiropas Savienības vidējo līmeni.[106]

Savukārt reģionālās politikas kontekstā pilsētu politika iestrādāta speciālā dokumentā – Pilsētu politikas principi (*Principle of Urban Policy*), kas ir galvenais dokuments, kas sludina valsts un tās administratīvo institūciju viedokli par pilsētu nozīmi Čehijas ekonomikas un reģionālajā attīstībā. Dokumentā noteikta valsts institūciju pieeja ekonomikas un pilsētu sociālās attīstības programmu atbalstam. Urbānā politika pavisam nesen tiek skatīta kā Reģionālās attīstības stratēģijas daļa, pilsētu dinamikas attīstība un Eiropas Savienības fondu saistību daļa attiecībā uz reģionālo un metropolitēna attīstību, kas rosināja nacionālo valdību sagatavot vispusīgu vairāku nozaru sagatavotu kopīgu dokumenta projektu, apkopojot galvenās pilsētu attīstības teritorijas un problēmas.[107]

[104] Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries,* OECD, 2010, p.222, 223.
[105] Turpat, p.149, 150.
[106] Turpat, p.98.
[107] Turpat, p.99.

Polija

Polijai ir vienas no lielākajām teritoriālajām atšķirībām starp Ekonomikas sadarbības un attīstības organizācijas *(OECD*) dalībvalstīm attiecībā uz iekšzemes kopproduktu uz vienu iedzīvotāju. Šīs atšķirības palielinājās kopš 1995. gada, līdz ar attīstības dinamikas koncentrēšanos noteiktā apdzīvotā vietā. Polijā var izdalīt trīs veidu atšķirības: 1) nemainīgas un stabilas atšķirības starp Austrumu un Rietumu Poliju; 2) atšķirības starp Varšavu un pārējo valsts daļu; 3) pieaugošas reģionu savstarpējās atšķirības starp Varšavas reģionu (*Mazowieckie*), Poznaņas reģionu (*Wielkopolskie*) un Krakovices reģionu (*Malopolskie*), kas ir lielākoties radušās no pieaugošām atšķirībām starp lielām pilsētu un lauku teritorijām.[108]

Nacionālā attīstības stratēģija *(National Development Strategy*) nosaka reģionālās politikas mērķus, ieskaitot arī pilsētu teritorijas. Tā apvieno uz vietas balstīto pieeju ar dažādām pilsētu teritorijām un paredz noteiktu iejaukšanos, lai sekmētu teritoriju konkurētspēju (atbalstot attīstības centru (*voivodship)* pilsētu metropoles funkcijas, integrējot to funkcionālās teritorijas un radot nosacījumus attīstības „pārplūšanai" (*spill over*), stimulējot mazu un vidēja izmēra pilsētu un lauku teritoriju attīstību un veidojot atpalikušo teritoriju teritoriālo kohēziju (lielākoties uzlabojot piekļuvi sabiedriskajiem pakalpojumiem).

Telpiskās plānošanas likumā (*Spatial Planning Act*), reģioniem (*voivodship)* ir atbildība par plānošanas sistēmu, jo tie sagatavo reģionālos telpiskās attīstības plānus. Telpiskajā pārvaldība ir svarīgi seši operacionālie mērķi, kas attiecas uz nacionālo telpisko struktūru un savstarpēji viens otru papildina. Attiecībā uz pilsētu politiku jāizdala viens no tiem - palielināt lielo pilsētu un reģionu konkurētspēju Eiropas telpiskajā kontekstā, saglabājot policentrisko izvietojuma sistēmu.[109]

Iepriekš dotie piemēri apliecina, ka Eiropas valstīs dominē līdzīgas reģionālās problēmas, lai gan katra no tām spējusi integrēt pilsētu politikas principus kādā no plānošanas dokumentiem, tādējādi nodrošinot noteiktu normatīvo regulējumu, lai sekmētu vienmērīgu attīstību ne tikai vietējā, bet arī reģionālā līmenī. To parāda Ziemeļvalstu realizētā politika, kas veidota mērķtiecīgi un pārdomāti, jo nacionālā mērogā liela uzmanība pievērsta tādiem instrumentiem kā uzņēmējdarbības veicināšana, pārvaldība u.c. Savukārt Centrāleiropas valstīs situācija ir daudz savādāka, jo tajās pastāv monocentrisks modelis, kur dominējošā loma ir galvaspilsētai. Tādējādi dominē centra – perifērijas efekts, jo nepastāv ne pilsētu, ne reģionu centri, kā arī dominē tādas reģionālās problēmas kā atšķirības starp galvaspilsētu un pārējo teritoriju, kā arī reģionu savstarpējās atšķirības. Pilsētu politika kā atsevišķa politika ne visās aplūkotajās valstīs ir izstrādāta, taču pārsvarā pilsētu politikas principi ir iestrādāti šo

[108] Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries*, OECD, 2010, p.230.
[109] Turpat, p.232.

valstu reģionālajās politikās, tādējādi izceļot pilsētu nozīmi valsts ekonomiskajā un reģionālajā attīstībā.

Iepriekšminētais ļauj secināt, ka reģionu nākotne ir atkarīga no labi pārdomāta telpiskās attīstības procesa organizācijas, kā arī lielo pilsētu un metropoļu identificēšanas un pilsētu politikas izstrādes, tādējādi sekmējot reģiona un visas valsts attīstību kopumā, jo bez pārdomātas un plānotas virzības nav iespējama arī sekmīga attīstība ne tikai vietējā, bet arī reģionālā līmenī. Līdzsvarotas un sāncensīgas attīstības nodrošināšanai nepieciešams aplūkot policentrisma jēdzienu.

2.3. Policentriskums reģionālajā attīstībā un plānošanā

Vairums no jautājumiem, kas skar policentrismu, tiek skatīti zem reģionālisma koncepta. Pilsētu plānotāji policentriskumu lieto kā jēdzienu kā stratēģiskās telpiskās plānošanas rīku, ekonomikas ģeogrāfi – lai izskaidrotu noteiktas pilsētas struktūras un attīstības formas. Savukārt Eiropas Komisija veicina šī koncepta izpratni kā sociālekonomiskas politikas mērķi.[110] Tieši Eiropas Komisijas līmenī policentrisma jēdziens minēts visvairāk, jo Eiropas Savienības līmenī kā būtiska tika identificēta problēma, kas saistīta ar nelīdzsvarotu attīstību, ko parādīja dalībvalstu un to reģionu atšķirīgais attīstības līmenis.

Policentriskas Eiropas jēdziens ir bieži minēts kā daudz ilgtspējīgāka alternatīva eksistējošajai centra – perifērijas modeļa dihotomijai. Eiropas Ilgtspējīgas telpiskās attīstības vadlīnijas, ko izdeva *Eiropas telpiskās/reģionālās plānošanas ministru konference* (CEMAT), pasludina nepieciešamību veidot policentrisku modeli attiecībā uz teritoriālo kohēziju un līdzsvarotu ilgtspējīgu attīstību.[111] Tas apliecina, ka policentriskā attīstība norāda, kas jāuzlabo, lai tiktu galā ar Eiropā pastāvošajiem ilgtspējīgas telpiskās attīstības galvenajiem izaicinājumiem. Tādēļ policentriskā attīstība ir jālīdzsvaro un atšķirības ir jāsamazina ar daudz efektīvāku teritoriālo aktivitāšu, infrastruktūras un pakalpojumu novietojumu, lai uzlabotu to pieejamību un arī urbānās dzīves kvalitāti

[110] „Ziņojuma sagatavošana par policentriskas attīstības modeļiem, pilsētu politikas mērķteritoriju noteikšanu un pilsētu politikas aptvertajam jomām/ nozarēm". Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Nepublicēts materiāls, 2007, 3.lpp.

[111] Maier, K., Mourato, J., Ryser, J. How Can Polycentricity of Territorial Development Improve Functional Integration? Discussion Paper for Topic 2, Conference Proceedings, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Tenth UNECE Conference for Urban and Regional Research, Bratislava, 22-23 May 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., p.4, 5.

Eiropas Telpiskās attīstības perspektīvā (*European Spatial Development Perspective (1999)* - ETAP) norādīts, ka Eiropa (teritoriāli) nav līdzsvarota, tā ir monocentriska, jo, piemēram, Londona, Parīze, Milāna, Minhene un Hamburga, kurās kopā dzīvo ~ 40 procenti no Eiropas iedzīvotājiem, kas rada ~ 50 procentus no Eiropas Savienības iekšzemes kopprodukta. ETAP tiecas uz telpiski līdzsvarotu un ilgtspējīgu attīstības modeli.[112]

Policentrisma līmenis atšķiras Eiropas valstu starpā. Lai gan galvenie attīstības centri ir galvaspilsētas, aiz kurām seko zemāka līmeņa attīstības centru tīkls, tomēr to izmēri un tīklošanās modeļi katrā valstī atšķiras. Šo centru atrašanās vieta, izmērs un pozīcija nacionālā (attīstības) hierarhijā veidojas no valdības iepriekš īstenotās politikas, kā arī sociālajiem un kultūras modeļiem.[113] Tas apliecina, ka attīstības centros jeb lielajās pilsētās parasti ir izteikts centrs (biznesa centrs), bet tām ir arī vairāki apakšcentri (*subcenter*), kas apvienoti veido policentriskas attīstības modeli.[114] Pilsētu centru tīkls ir kā pamats policentrismam, jo vairāk attīstīts tas ir, jo mazāk izteiktas ir monocentriskam modelim raksturīgās iezīmes kā galvaspilsētas pārākums pār pārējo valsts teritoriju, reģionu lielās atšķirības savā starpā, kā arī centra – perifērijas modelis attālākajos reģionos.

Eiropas līmenī policentriskumu skata kā alternatīvu modeli monocentrismam un tā mērķis ir veicināt vienmērīgu reģionālo attīstību visā Eiropā. Ne velti jēdziena „līdzsvarota policentriskā pilsētu sistēma" ir visbiežāk lietotais un citētais jēdziens no ETAP mērķiem. Interese par šo jēdzienu saistīta ar pieņēmumu, ka policentriska pilsētu sistēma stimulē ekonomisko izaugsmi un tā ir daudz ilgtspējīgāka un vienlīdzīgu teritorijas attīstību atbalstošāka nekā monocentriska urbānā sistēma un izkliedētas apdzīvotās vietas.[115] Meijers, Vaterhouts un Zonnevelds (*E.J. Meijers, B. Waterhout and W.A.M. Zonneveld)* norādījuši, ka policentrisko attīstību visbiežāk saprot kā ekonomisko un/ vai ekonomiski svarīgu funkciju sadalīšanu pa valsts pilsētu sistēmu, lai pilsētu hierarhija un nevienlīdzība tiktu izlīdzināta teritoriāli sabalansētā veidā.[116] Plānošanai nacionālā mērogā svarīgi identificēt policentriskā jēdziena būtību, kur policentriskā attīstība ir galvenais jēdziens stratēģisko teritoriālo attīstības

[112] Maier, K., Mourato, J., Ryser, J. How Can Polycentricity of Territorial Development Improve Functional Integration? Discussion Paper for Topic 2, Conference Proceedings, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Tenth UNECE Conference for Urban and Regional Research, Bratislava, 22-23 May 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., p.5.

[113] Turpat, p.7, 8.

[114] Ingram, K.G., Patterns of Metropolitan Government. What Have We Learned? World Bank. Paper for the TRED Conference held in Cambridge, Mass. in October, 1996. Revised in August, 1997. Pieejams: http://citeseerx.ist.psu.edu Skatīts 01.02.2012.,

[115] Polycentricity is a bridging concept between growth and balance. *In: The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development.* ESPON Project 1.1.1. Third interim report, Augusts 2003. Pieejams: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/3.ir_1.1.1-full.pdf Skatīts: 06.03.2012., p.2.

[116] Meijers, E., Waterhout, B., Zonneveld, W.A.M. Closing the GAP: Territorial Cohesion through Polycentric Development. *In: European Journal of Spatial Development*. Refereed Articles, October 2007, no 24, p.4.

plānu kontekstā. Jēdziens savu popularitāti ieguva tādēļ, ka kopā sasaista savstarpēji konfliktējošus mērķus – konkurētspēja, kohēzija un ilgtspēja.[117]

Policentrisma jēdzienam ir divi papildinoši aspekti – pilsētu teritoriju sadalījums noteiktā teritorijā (hierarhija, izkliede, pilsētu skaits) un attiecību/ radniecīguma (balstīts uz pilsētu sadarbību starp pilsētu teritorijām dažādos mērogos). Tādējādi policentriskums parādās, kad divām vai vairākām pilsētām ir funkcijas, kas papildina viena otru un tām ir savstarpēja saikne vienai ar otru.[118] Savukārt metodoloģiskā pieeja policentriskajai attīstībai saistīta ar četriem „s": sāncensību, savstarpēju papildinātību, sadarbību un saskaņotību (angliski tas saistīts ar četriem *„c": copmetition, complimentarity, cooperation and coordination*) . „4S" (*„4C")* vai to kombinācija, lai sasniegtu gan konkurētspēju, gan līdzsvarotu attīstību (kohēziju).[119] Tas liek secināt, ka koordinācija reģionālā mērogā un sadarbības institucionālā struktūra ir priekšnosacījumi, lai sasniegtu sekmīgu savstarpējo papildinātību policentriskos urbānajos reģionos.

Policentrisko tīklu ieviešana nacionālā un reģionālā līmenī kā nepieciešamu prasīs kapacitātes veidošanu tajos reģionos un pašvaldībās, kurās ir mazāk attīstītas attīstības administratīvās un kultūras tradīcijas, lai radītu partnerību. Tradicionālie instrumenti, kas, lai ietekmētu telpisko attīstību policentriskajā sistēmā, ietilpst reģionālajā plānošanā, apvienojot attīstības kontroli un noteikumus ar subsīdijām un iniciatīvām. Būtisku daļu no valdības aktīvas iesaistes telpiskās plānošanas attīstībā veido būvniecības, transporta un sociālās infrastruktūras izveide. Parasti izdala „smagos" (*hard*) un „mīkstos" (*soft*) instrumentus. „Smagie" instrumenti fokusējas uz infrastruktūru un investīcijām un to ieviešana ir atkarīga no pieejamajiem finansiālajiem resursiem, savukārt „mīkstie" instrumenti jeb „plānošanas instrumenti" sastāv no labākas, daudz efektīvākas jau esošo pieejamo resursu – infrastruktūras, organizatorisko resursu un cilvēkresursu - izmantošanas. Pretstatā finansiālajiem ieguldījumiem, kas dod materiālus uzlabojumus relatīvi īsā laikā (piemēram, ceļa izbūve), „mīkstās" investīcijas kļūst efektīvas tikai pēc ilgāka laika perioda, bet ar zemākām izmaksām.[120] Tas norāda, ka izvēlētais instruments parāda, cik ilgtspējīgi domā

[117] Meijers, E., Hoekstra, J., Aguado, R. Strategic planning for city networks. The emergence of a Basque Global City? Paper presented at the regional Studies Association annual international conference „Regions: The Dilemmas of Integration and Competition", University of Economics, Prague, Czech Republic, May 27-29, 2008, Pieejams: http://tudelft.academia.edu/EvertMeijers/Papers/1000603/Strategic_planning_for_city_networks_The_emergence_of_a_Basque_Global_City Skatīts: 06.01.2012., p.2.

[118] Polycentricity is a bridging concept between growth and balance. *In: The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development.* ESPON Project 1.1.1. Third interim report, Augusts 2003. Pieejams: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/3.ir_1.1.1-full.pdf Skatīts: 06.03.2012.,, p.3.

[119] Ryser, J. Policentricity and its Ability to Improve Functional Integration. UNECE 10th Urban and Regional Research Conference, Bratislava, 22-23 May, 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., p.8.

[120] Maier, K., Mourato, J., Ryser, J. How Can Polycentricity of Territorial Development Improve Functional Integration? Discussion Paper for Topic 2, Conference Proceedings, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Tenth

valdība un, vai ilgtermiņa risinājumi sevi attaisno, ja skatās no reģionālo atšķirību mazināšanas perspektīvas.

Tādēļ reģionālajās un telpiskajās politikās, pievēršoties reģionālajām atšķirībām, uzmanība tiek veltīta pilsētu sistēmai, kur policentriskā attīstība ir kā instruments, lai samazinātu reģionālās atšķirības. Politikas veidotāji pieņem, ka pastāv saikne starp pilsētu sistēmu un reģionālām atšķirībām, lai gan šādam pieņēmumam trūkst empīrisku pierādījumu.[121] Reģionu atšķirības ir vienmēr bijis galvenais jautājums līdzsvarotas reģionālās politikas veidošanā, tāpat kā veidiem kā pārvarēt vai samazināt šīs atšķirības. Atšķirības var saistīt ar dažādiem faktoriem: cilvēkresursu pieejamība, reģiona sasniedzamība un kvalitatīvu pakalpojumu pieejamība.

Daudzas Eiropas valstis virzās uz policentrisku pilsētu sistēmu, īpaši pievēršoties galvaspilsētas dominancei, lai tādējādi mazinātu reģionālās atšķirības. Policentrisms nav tikai aprakstošs jēdziens, tā ir arī politiska nostāja, kas nosaka līdzekļus kā nodrošināt ekonomisko izaugsmi vienlīdzīgu.[122] Ne velti politikas veidotāji pieņem ciešas attiecības starp pilsētu sistēmu un reģionu atšķirībām. Monocentriska pilsētu sistēma ar dominējošo pilsētu, vienmēr galvaspilsētu, dominē pār pārējām pilsētām un tas var novest pie novirzes vai polarizācijas. Turpretī policentriska pilsētu sistēma novedīs pie konverģences starp reģioniem. Tādēļ daudzas no Eiropas valstīm rīkojas saskaņā ar policentriskas attīstības politikas principiem. Atbalsta koncentrēšana dinamiskiem attīstības centriem būs kā dzinējs visas valsts un tās reģionu izaugsmei.[123]

Saikne starp reģionālu ekonomisko attīstību, policentrismu un reģionālajām atšķirībām, ir teorētiski vāji pamatojama. Svarīgs ir jautājums, vai policentriskai pilsētu struktūrai ir ietekme uz reģionālajām atšķirībām? Policentrisms attiecas uz noteiktu centru skaitu noteiktā teritorijā, taču policentriska pilsētas reģiona nosacījumos būtiska ir pilsētu klasificēšana pēc lieluma un teritorijas platības, kas ir faktori, lai noteiktu, vai teritorija ir policentriska vai monocentriska. Taču tikpat būtiska ir pilsētu hierarhija (*rank-size order of cities*) jeb tipiska policentriskas nacionāla pilsētu sistēma, kurā pilsētas ir relatīvi vienādas pēc izmēra un neviena pilsēta nedominē pār pārējām ekonomiskajos, kultūras vai citos aspektos, kā arī pilsētu noklājums *(distribution of cities over the territory*) jeb pilsētu izvietojums, jo, ja policentrisms ir reģionālā mērogā (pilsētas koncentrētas noteiktā reģionā), tad valsts ir mazāk policentriska. Reģioni, kuros nav liela pilsēta ir mazāk spējīgi sacensties starptautiskā un

---

UNECE Conference for Urban and Regional Research, Bratislava, 22-23 May 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., p.8, 9.

[121] Meijers, E., Sandberg, K. Polycentric development to combat regional disparities? The relation between policentricity and regional disparities in European countries, European Regional Science Association conference papers, 2006, Pieejams: http://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa06p287.html Skatīts: 06.01.2012., p.1.

[122] Turpat, p.3.

[123] Turpat, p.3.

nacionālā mērogā, tādējādi nacionālā mērogā policentrisms ir izteikts, ja katrā no reģioniem centrā ir viena pilsēta. [124]

Reģionālajās un telpiskajās politikās, pievēršoties reģionālajām atšķirībām, uzmanību velta pilsētu sistēmai, aplūkojot to no policentriskās attīstības skatu punkta, jo policentriskums reģionālajā plānošanā un attīstībā ietver šādus pamataspektus: 1) pilsētu kā valsts attīstības centru stiprināšana; 2) pilsētu tīklu veidošana; 3) pilsētu un lauku teritoriju sadarbība.[125]

Pilsētas ir kļuvušas par attīstības un izaugsmes veicinātājām un pilsētu loma kā virzītājspēkam nav vairs jauns jēdziens. Līdz ar reģionu attīstību, nozīmīgi pieaugoša loma ir individuālu pilsētu un metropoļu attīstībai tāpat kā radot un izmantojot modeļus pilsētu un pilsētu – lauku sadarbībai. Jaunā paradigma tiek saistīta ar policentrismu, daudzlīmeņu pārvaldību un integrētu teritoriālo attīstību, [126] tādējādi policentrisma jēdzienu un attīstības aspektus urbānajiem klasteriem aplūko kā instrumentu reģionālajai attīstībai.[127]

Kristers Sandbergs (*Krister Sandberg)* un Everts Meijers (*Evert Meijers)* raksturo tendenci, jo monocentriskākas ir valstis, jo mazākas būs reģionālās atšķirības tajās un jo policentriskākas ir valstis, jo lielākas būs reģionālās atšķirības. Abi pētnieki šādu tendenci saista ar Eiropas Savienības 15 „veco" dalībvalstu nevienlīdzīgo pilsētu telpisko attīstību un relatīvi skaidru pilsētu hierarhiju, tādējādi radot reģionālās atšķirības. Attiecības starp urbāno sistēmu formu un reģionālajām atšķirībām vairāk raksturīgas Eiropas Savienības 15 dalībvalstīm, nekā jaunajām dalībvalstīm un Bulgārijai, Rumānijai. Pastāv korelācija starp policentrismu un relatīvi augstākām iekšzemes kopprodukta atšķirībām un tas nozīmē, ka policentrisms pats par sevi nerada ekonomisko kohēziju.[128]

Pilsētu tīklu veidošana nav iespējama bez savstarpējas sadarbības. Tieši tādēļ svarīga ir partnerība, kas tiek uzskatīta kā tilts starp pieaugošām prasībām un ierobežotiem resursiem telpiskai pārvaldībai un attīstībai. Pretējā gadījumā grūti atrast kopīgas intereses, ja policentriskā sistēma balstās uz tādiem faktoriem kā investīciju politika, kompāniju izvietojums, pētniecības un zinātnes institūcijas un augstas kvalitātes ierīces. Reģionālā līmenī lauku perifērijas un panīkušie industriālie reģioni pelnījuši speciālu attieksmi, radot efektīvu un uz konkrētai vietai specifisku pieeju. Lai gan noteiktiem reģioniem un to centriem nav

[124] Meijers, E., Sandberg, K. Polycentric development to combat regional disparities? The relation between policentricity and regional disparities in European countries, European Regional Science Association conference papers, 2006, Pieejams: http://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa06p287.html Skatīts: 06.01.2012., p.5, 6, 8, 9.

[125] Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. 2009, Rīga: Latvijas Universitāte, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 3. lpp.

[126] Kalnina-Lukasevica Z. Polycentricity and urban clusters as a tool for regional development", LLU 5.ikgadējās starptautiskās zinātniskās konferences „Jaunas dimensijas sabiedrības attīstībā" zinātnisko rakstu krājums; Jelgava, 2009, p.1.

[127] Turpat, p.2.

[128] Sandber, K., Meijers, E. Polycentric development: panacea for regional disparities in European countries? UNECE 10th conference on Urban and Regional research, May 22-23, 2006, Bratislava, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., p.12.

iekšējā potenciāla, neskatoties uz to izmēru un izdevīgo (labvēlīgo) pieeju. Tādēļ partnerība jāuzlūko kā iespēja, jo partnerība vietējā līmenī ir divkārša, no vienas puses, pašvaldības var darīt daudz vairāk, lai mobilizētu ieinteresētās puses vietējā līmenī un sekmētu vietējo ekonomiku attīstību. No otras puses tās sacenšas viena ar otru centienos piesaistīt investīcijas.[129]

Sadarbība drīzāk kā sāncensība aplūko kritisko masu, kas nepieciešama attīstībai, tāpat kā pakalpojumu funkciju papildinātība un nedublēšanās. Sadarbība ļauj pilsētām labāk identificēt to relatīvās priekšrocības un specializēšanās nepieciešamības. Pilsētas profilēšana tīklā aplūkojama divos veidos – kā funkcionāla atdalīšanās un kā pozicionēšanās pret tīkla partneriem. Tikai funkcionālā (fokusēta uz līdzīgām funkcijām) nevis sektorālā atdalīšanās un pilsētu specializēšanās rada papildinātību un pilsētu tīklu sinerģiju. Tieši tādēļ uzsvars jāliek uz funkcionālajām attiecībām starp pilsētām.[130] Tieši mazu vai vidēja izmēra pilsētu apvienošana paver iespējas sekmēt reģiona ekonomisko izaugsmi, pretstatā to iespējām individuāli. Pieaugošās funkcionālās attiecības starp pilsētām paaugstina nepieciešamību plānošanu veikt daudz augstākā līmenī (mērogā).[131]

Pilsētu un lauku sadarbības kontekstā galvenās tendences, kas ietekmē pilsētu - lauku attiecības Eiropā ir ekonomisko attiecību mainīgā daba; mainīgie demogrāfiskie rādītāji; sociālās izmaiņas un dzīves stila izmaiņas; kultūras, identitātes un pilsoniskās piederības jauns pamatojums; vides ilgtspēja kā motivējošs koncepts. Ir vērojamas lielas atšķirības starp laukiem un pilsētām, proti, pilsētās mūsdienās dzīvo vairāk iedzīvotāju kā laukos, līdz ar to lauki ir retāk apdzīvoti, laukos kā svarīgs resurss ir to neizmantotās teritorijas un pieejamie resursi. „Globalizācijas iespaidā dažām ekonomiskām aktivitātēm nav vairs būtiska teritoriāla piesaiste, un tās izvēlas arī laukus, citas savukārt ir tieši atkarīgas no daudzveidīgo metropoļu teritorijām un uz turieni pārceļas."[132] Lai sadarbība būtu sekmīga, nepieciešams līdzsvarot pilsētu dominanci un attīstīt to pilsētām pieguļošajās teritorijās. Lauku un pilsētu ģeogrāfisko telpu mijiedarbība jāuztver kā process, kuru iespējams ietekmēt, radot jaunas sadarbības

[129] Maier, K., Mourato, J., Ryser, J. How Can Polycentricity of Territorial Development Improve Functional Integration? Discussion Paper for Topic 2, Conference Proceedings, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Tenth UNECE Conference for Urban and Regional Research, Bratislava, 22-23 May 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., p.11, 12.

[130] Kalnina-Lukasevica, Z. Polycentricity and urban clusters as a tool for regional development", LLU 5.ikgadējās starptautiskās zinātniskās konferences „Jaunas dimensijas sabiedrības attīstībā" zinātnisko rakstu krājums; Jelgava, 2009, p.3.

[131] Meijers, E., Hoekstra, J., Aguado, R. Strategic plannign for city networks. The emergence of a Basque Global City? Paper presented at the regional Studies Association annual international conference „Regions: The Dilemmas of Integration and Competition", University of Economics, Prague, Czech Republic, May 27-29, 2008, Pieejams: http://tudelft.academia.edu/EvertMeijers/Papers/1000603/Strategic_planning_for_city_networks_The_emergence_of_a_Basque_Global_City Skatīts: 06.01.2012., p.2.

[132] Pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības analīze Eiropas valstīs. *No: Latvijas pilsētu un lauku teritorijas mijiedarbības izvērtējums. Gala ziņojums*. Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 10., 11. lpp.

veidus un attīstot videi, sabiedrībai un tās ekonomikai labvēlīgā virzienā. Pilsētu un lauku jēdzieni kļūst vēl vairāk daudzdimensionālāki un to mijiedarbības intensīvākas.[133]

Iepriekšminētais apliecina, ka Eiropas Telpiskās attīstības perspektīvā pirmo reizi minēts, ka Eiropa (teritoriāli) nav līdzsvarota, tā ir monocentriska, tādēļ daudzas Eiropas valstis virzās uz policentrisku pilsētu sistēmu, īpaši pievēršoties galvaspilsētas dominancei, lai tādējādi mazinātu reģionālās atšķirības, jo monocentriska pilsētu sistēma ar dominējošo pilsētu, vienmēr galvaspilsētu, dominē pār pārējām pilsētām un tas var novest pie polarizācijas. Turpretī policentriska pilsētu sistēma novedīs pie konverģences starp reģioniem. Policentriskā attīstība samazina reģionālās atšķirības, kas vienmēr bijis galvenais jautājums reģionālās politikas veidošanā, tāpat kā veidi kā pārvarēt vai samazināt šīs atšķirības (piemāram, cilvēkresursu pieejamība, reģiona sasniedzamība un kvalitatīvu pakalpojumu pieejamība u.c.).

Policentriskums reģionālajā plānošanā un attīstībā ietver tādus pamataspektus kā pilsētu kā valsts attīstības centru stiprināšana; pilsētu tīklu veidošana; pilsētu un lauku teritoriju sadarbība. Pilsētu tīklu veidošana nav iespējama bez savstarpējas sadarbības, kuras ietvaros pilsētas labāk identificē to relatīvās priekšrocības. Pilsētu kā attīstības centru izaugsme nav iedomājama bez pilsētu un lauku sadarbības, taču, lai sadarbība būtu sekmīga, nepieciešams līdzsvarot pilsētu dominanci un attīstīt to pilsētām pieguļošajās teritorijās. Tādēļ, lai parādītu pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību un ietekmi uz reģionālo un valsts attīstību, nākamajā nodaļā tiek aplūkotas republikas pilsētas un novadi, salīdzinot abu grupu pamatrādītājus un katras grupas īpatsvaru attiecīgajā rādītājā valstī.

[133] Pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības analīze Eiropas valstīs. *No: Latvijas pilsētu un lauku teritorijas mijiedarbības izvērtējums. Gala ziņojums*. Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 19. lpp.

3. PILSĒTU SOCIĀLEKONOMISKĀ ATTĪSTĪBA

3.1. Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību

Pilsētu statusa lomas ietekmes izvērtējumam būtiski parādīt pilsētu ietekmi uz apkārtējām teritorijām, salīdzinoši aplūkojot republikas pilsētu un novadu pamatrādītājus. Ietekmi var skatīt gan no pilsētu un lauku teritorijas, gan no attīstības centru un to ietekmes areāliem (pilsētreģioni). Kā norādīts pārskatā „Reģionu attīstībā Latvijā 2010", Latvijas pašvaldības pēc to piederības vai saiknēm ar pilsētām var iedalīt trīs grupās – republikas pilsētas, pilsētnovadi jeb novadi, kuru sastāvā ietilpst pilsētā un lauku novadi, kuru sastāvā ietilpst tikai pagasti.[134] Pilsētu piederības statusa pamatotību teritoriju grupēšanai raksturo to īpatsvars gan ekonomiskajā aktivitātē, gan iedzīvotāju skaita sadalījums (skatīt 3.1. diagrammu).

3.1. diagramma

Republikas pilsētu un novadu pašvaldību pamatrādītāji

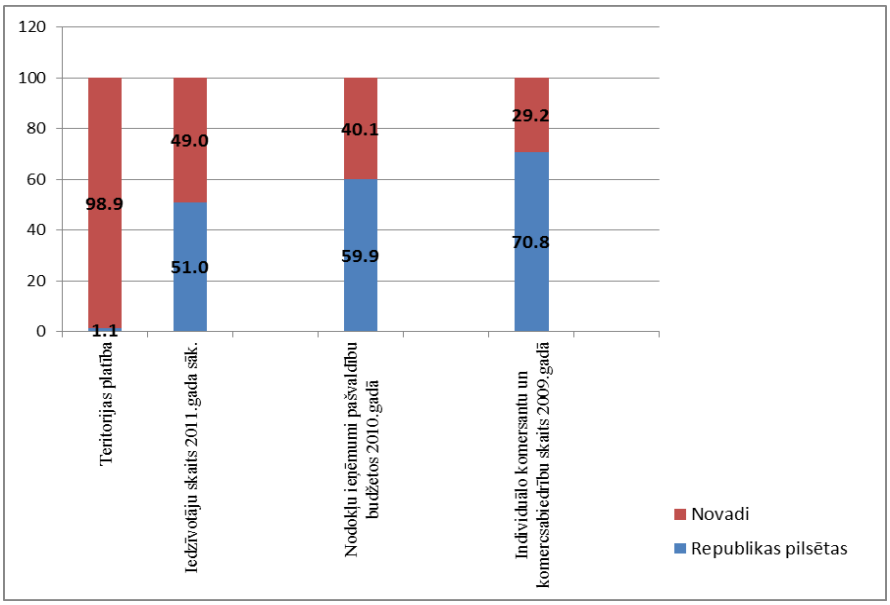

Avots: Reģionu attīstība Latvijā 2010. Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011. Pieejams: www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 39. lpp.

To nosaka atšķirīgas teritorijas platības, iedzīvotāju skaita, apdzīvojuma, izvietojuma, sociālekonomiskās situācijas, attīstības iespēju, pašvaldību rīcībspējas, finanšu resursu, pašvaldību darbības kvalitātes, efektivitātes u.c. faktori. Analizējot republikas pilsētu un novadu grupas īpatsvaru attiecīgajā rādītājā valstī, nākas secināt, ka iedzīvotāju skaita ziņā abas pašvaldību grupas ir līdzīgas, taču, aplūkojot citus rādītājus, atšķirības ir daudz lielākas

[134] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 98.lopp.

(skatīt 3.1. diagrammu), īpaši attiecībā uz to, ka 1,1% teritorijas dzīvo vairāk nekā puse valsts iedzīvotāju un koncentrējusies vairāk kā puse ekonomiskā potenciāls (nodokļi, komersanti).

Aplūkojot pilsētu ietekmi nākas uzsvērt, ka pilsētu attīstība ir cieši saistīta ar apkārtējo lauku teritoriju attīstību, jo tās spēj piedāvāt darbaspēka resursus, kā arī dabas resursus, visizteiktāk tas parādās pārtikas, mežistrādes un tūrisma nozarēs. Lai gan katra pilsēta ap sevi veido tikai tai specifisku ietekmes areālu, kuru veido „darbaspēka un studējošo migrācija, saimnieciskie un pakalpojumu sakari, savukārt šo areālo ietekmē pilsētu lielums, satiksmes infrastruktūra, apdzīvojuma tīkla īpatnības, dabiskie šķēršļi u.c., bet galvenā nozīme ir iedzīvotāju mobilitātei."[135]

A.Vītola un Z.Hermansons uzsver, ka, lai koncentrētā veidā raksturotu attīstību, vienlaikus neizceļot kādu atsevišķu attīstības aspektu, pilsētu sociālekonomiskās attīstības novērtēšanai var izmantot trīs pilsētu attīstību raksturojošus pamatrādītājus: 1) iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz vienu iedzīvotāju (latos); 2) bezdarba līmenis (reģistrēto iedzīvotāju skaits pret darbspējas vecuma iedzīvotāju skaitu, procentos); 3) iedzīvotāju blīvums (pastāvīgo iedzīvotājs uz vienu kvadrātkilometru).[136] Tādējādi, ja analizē pašvaldību teritorijas, pēc galvenajiem ekonomiskiem un demogrāfiskiem rādītājiem, ko uzsvēra arī A.Vītola un Z.Hermansons, tad jāaplūko republikas pilsētas kā viena grupa un novadi kā otra. Republikas pilsētas, attiecībā uz pārējām teritorijām, raksturo augstāks ekonomiskās aktivitātes līmenis, kā arī iedzīvotāju blīvums (skatīt 3.2. tabulu), republikas pilsētās vērojamas arī visizteiktākās iedzīvotāju skaita izmaiņas pretstatā pilsētnovadiem un lauku novadiem. Balstoties uz ekonomisko aktivitāti, bezdarba līmenis pilsētās ir viszemākais, taču aplūkojot izmaiņas procentpunktos nākas secināt, ka republikas pilsētām aplūkoto teritoriju grupā šīs izmaiņas ir visnegatīvākās,[137] ko raksturo 2009.gads. kad bija vērojams straujš bezdarba līmeņa pieaugums visā valstī, kam iemesls bija ekonomiskā lejupslīde. Savukārt 2010.gadā rādītāji uzlabojās, jo gan valstī, gan republikas pilsētās bezdarba līmenis samazinājās. Attiecīgi 2009.gada sākumā bezdarba līmenis vidēji republikas pilsētu grupā bija 4,5%, 2010.gada sākumā tas pieauga līdz 10,7%, bet 2011.gada sākumā samazinājās līdz 9,3%.[138]

Savukārt novadu grupu raksturo pilsētnovadi un lauku novadi kopā, kur nav vērojamas krasas izmaiņas, jo rādītāji ir līdzīgi. Ja salīdzina republikas pilsētu un novadu teritoriju grupu

[135] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 2011, 98. lpp.
[136] Vītola, A., Hermansons, Z. Latvijas pilsētu sociālekonomiskās attīstības līmeņa un tempa novērtējums. *In: Scientific Journal of Riga Tehnical University*, vol. 20, 2010, 149.lp.
[137] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 99., 100. lpp.
[138] Turpat, 43.lpp.

nākas secināt, ka lauku novadu rādītāji ir pat labāki kā pilsētnovadiem, neskatoties uz to, ka tajos ietilpst pilsēta, jo „lauku novadu grupai pieder liels skaits republikas pilsētām piegulošo teritoriju, kur ekonomiskā situācija saistīta ar šo pilsētu saimniecisko dzīvi, tās ir arī teritorijas, kur uz dzīvi apmetušies šo pašu pilsētu bijušie iedzīvotāji". Līdz ar to ir labvēlīgāki gan demogrāfiskie rādītāji, gan augstāki ienākumi. Pārskatā par „Reģionu attīstību Latvijā 2010" norādīts, ka vidējās un mazās pilsētas ekonomiskās krīzes apstākļos relatīvi vāji pildīja attīstības centra lomu, veicinot ne tikai savu, bet arī apkārtējo lauku teritoriju sociālekonomisko attīstību.[139]

3.2. tabula

Republikas pilsētu, pilsētnovadu un lauku novadu vidējie demogrāfiskie un sociālekonomiskie rādītāji un to izmaiņas gada laikā

Rādītāja nosaukums	Republikas pilsētas	Novadi	tai skaitā pilsēt-novadi	tai skaitā lauku novadi	Latvijā
Iedzīvotāju skaita izmaiņas, % (no 2006.g. sāk. līdz 2011.g. sāk.)	**-2,9**	-1,8	***-2,6***	***0,0***	-2,8
Iedzīvotāju blīvums, cilv./km^2 (2011.g. sākumā)	**1591,3**	17,2	***18,4***	***15,0***	34,5
Demogrāfiskā slodze (2011.g. sākumā)	**525,0**	513,8	***517,2***	***506,4***	519,5
Iedz. skaita līdz darbspējas vecumam īpatsvars, % (2011.g. sākumā)	**13,2**	14,2	***14,2***	***14,3***	13,7
Iedz. skaita darbspējas vecumā īpatsvars, % (2011.g. sākumā)	**65,6**	66,1	***65,9***	***66,4***	65,8
Iedz. skaita virs darbspējas vecuma īpatsvars, % (2011.g. sākumā)	**21,2**	19,7	***19,9***	***19,3***	20,5
Iedz. ienākuma nod. ieņēmumi pašv. budžetos uz vienu iedz., Ls (2010.g.)	**333,7**	232,6	***234,0***	***229,6***	285,1
Iedz. ienākuma nod. ieņēmumu izmaiņas pašv. budžetos uz vienu iedz., Ls (2010.g. salīdzin. ar 2009.g.)	**11,7**	25,1	***23,7***	***28,2***	18,4
Bezdarba līmenis, % (2011.g. sākumā)	**9,3**	12,8	***13,0***	***12,4***	11,0
Bezdarba līmeņa izmaiņas, procentpunkti (2011.g. sāk. salīdzin. ar 2010.g. sāk.)	**-1,4**	-0,6	***-0,8***	***-0,1***	-1,0
Ekon. aktīvo individ. komersantu un komercsab. skaits uz 1000 iedz. (2009.g.)	**43,6**	18,8	***19,3***	***17,7***	31,5

Avots: Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 99. lpp.

To var skaidrot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli uz vienu iedzīvotāju (latos), kas nenoliedzami lielāks ir republikas pilsētām (333,7 Ls), savukārt mazākais ir lauku novadiem – 229,6 Ls. Pilsētnovados šis rādītājs ir 234,0 Ls (skatīt 3.2.tabulu), jo tajos ietilpst pilsēta (vai bijusī rajona centra pilsēta). Savukārt bezdarba līmenis lielāks ir tieši pilsētnovados (13,0%),

[139] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 99., 100. lpp.

mazākais – republikas pilsētām (9,3%), kā rezultātā tieši lauku novados šis rādītājs ir zem novadu vidējā rādītāja, jo daudzi darbspējīgie dodas strādāt uz lielākajiem centriem – pilsētām. Lai gan salīdzinot 2011. gadu un 2010. gadu, lielākās izmaiņas procentpunktos, tomēr ir republikas pilsētām, ko var saistīt ar 2009. gada ekonomisko lejupslīdi visā valstī un strauju bezdarba līmeņa pieaugumu kā rezultātā iedzīvotāji netika nodrošināti ar darbu, tādējādi pastiprinājās iekšējā migrācija. Te var minēt arī iekšējās migrācijas tendences, jo joprojām saglabājas tendence pārcelties uz dzīvi galvaspilsētā un Pierīgas reģionā - 2010. gadā uz dzīvi Rīgā ieradās 8,2 tūkstoši, Pierīgas reģionā - 11,1 tūkstotis cilvēku. Kopējais iekšējās iedzīvotāju migrācijas saldo ar plus zīmi 2010. gadā bija tikai Pierīgas reģionā (2141 cilvēks), kā arī republikas pilsētās: Jūrmalā (380 cilvēki), Valmierā (23), Daugavpilī (22) un Ventspilī (14).[140] Tas parāda, ka pilsētās ir lielāka tieksme akumulēt iedzīvotāju masu un piesaistīt investīcijas, kas savukārt sekmē jaunu darba vietu radīšanu. Salīdzinoši aplūkojot iedzīvotāju blīvumu, jāsecina, ka augstāks tas ir republikas pilsētām (skatīt 3.2. tabulu), ko nosaka iedzīvotāju skaita un platības attiecības, jo visblīvāk apdzīvotā ir Rīga – 2011.gada sākumā iedzīvotāju blīvums bija 2322 cila. uz km^2, bet zemākais iedzīvotāju blīvums bija Jūrmalā – 561 cilv. uz km^2,[141] taču kopējie rādītāji ir augstāki par valstī vidējiem rādītājiem. Tikai pēc republikas pilsētām seko pilsētnovadi un lauku novadi, jo šī teritorija ir mazāk apdzīvota, kā arī atšķirīga ir novadu platību un iedzīvotāju skaitu attiecība, kā rezultātā dažāds ir blīvums (augstākais Pierīgā, zemākais – novados, kuros neietilpst pilsētas un kuri pieder retāk apdzīvotām valsts nomalēm).[142] Tas parāda tendenci, ka iekšējās migrācijas rezultātā iedzīvotāji no Latvijas nomalēm dodas un attīstības centriem jeb vidieni, savukārt iedzīvotāji no centriem dodas uz Rīgu un Pierīgu.

Savukārt, ja aplūko novadu grupu, izdalot piepilsētas novadu (sasaiste ar republikas pilsētām) un bijušo rajonu administratīvos centrus (skatīt 3.3. attēlu), tad kartē var uzskatāmi redzēt, ka atsevišķas republikas pilsētas robežojas pat ar vairākiem novadiem (Rīga, Valmiera, Jēkabpils).

[140] Par iedzīvotāju migrācijas aktuālajām tendencēm 2010.gadā. Pieejams: http://www.csb.gov.lv/notikumi/par-iedzivotaju-migracijas-aktualajam-tendencem-2010gada-31946.html. Skatīts: 01.05.2012.
[141] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 40. Lpp.
[142] Turpat, 46.lpp.

3.3. attēls

Piepilsētas novadi un bijušo rajonu centru novadi

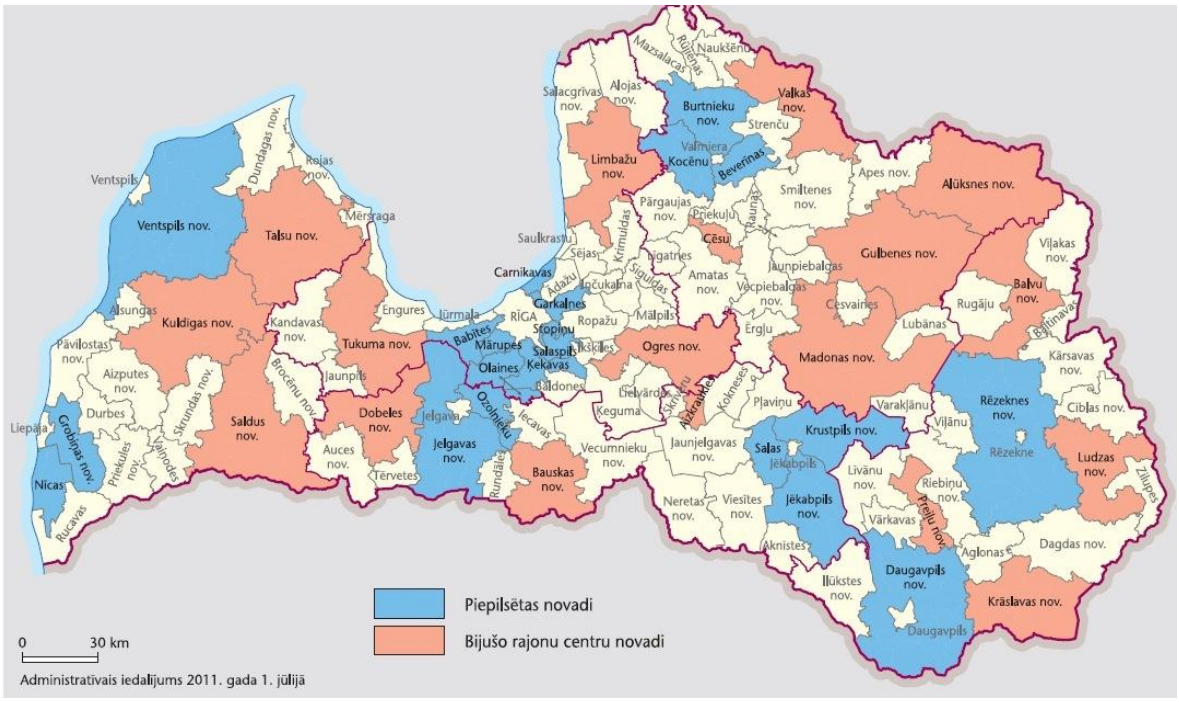

Avots: Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 100. .lpp.

Atsevišķi izdalot piepilsētas novadu un bijušo rajonu administratīvos, var secināt, ka tajos novados, kas tieši robežojas ar republikas pilsētu ir vērojami daudz labāki sociālie, ekonomiskie un demogrāfiskie rādītāji (skatīt 3.4. tabulu) - attiecībā uz iedzīvotāju skaita izmaiņām tikai piepilsētas novadiem ir pozitīva tendence, salīdzinot ar pārējiem. Iedzīvotāju blīvums tikai nedaudz atpaliek no bijušo rajonu centru novadiem (19,4 un 19,8 cilv./km^2). Attiecībā uz iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem, var secināt, ka par 38,8 Ls iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju ir augstāki piepilsētas novadiem, nekā bijušo rajonu centru novadiem. Arī bezdarba līmenis augstāks ir bijušo rajonu centru novados (13,5%,), nekā piepilsētu novadiem (11,9%). Tas parāda, ka republikas pilsētu un tām piegulošo novadu teritorijas ir ar salīdzinoši labākiem rādītājiem, gan salīdzinot ar novadiem, gan ar valsti kopumā. Savukārt 2010. gada dati parāda, ka, izņemot piecu gadu dinamikā aplūkotās iedzīvotāju skaita izmaiņas, kas negatīvi novērotas bijušo rajonu centros, ko var skaidrot ar sociālekonomiskās aktivitātes mazināšanos, kopumā nav vērojams, ka bijušie rajonu centri spētu konkurēt ar republikas pilsētām.

3.4. tabula

Piepilsētas novadu un bijušo rajonu centru novadu vidējie demogrāfiskie un sociālekonomiskie rādītāji un to izmaiņas gada laikā

Rādītāja nosaukums	Novadi	tai skaitā *piepilsētas novadi*	tai skaitā *bij. rajonu centru novadi*	Latvijā
Iedzīvotāju skaita izmaiņas, % (no 2006.g. sāk. līdz 2011.g. sāk.)	-1,8	***4,6***	***-4,0***	-2,8
Iedzīvotāju blīvums, cilv./km^2 (2011.g. sākumā)	17,2	***19,4***	***19,8***	34,5
Demogrāfiskā slodze (2011.g. sākumā)	513,8	***499,8***	***511,5***	519,5
Iedz. skaita līdz darbspējas vecumam īpatsvars, % (2011.g. sākumā)	14,2	***15,1***	***14,0***	13,7
Iedz. skaita darbspējas vecumā īpatsvars, % (2011.g. sākumā)	66,1	***66,7***	***66,2***	65,8
Iedz. skaita virs darbspējas vecuma īpatsvars, % (2011.g. sākumā)	19,7	***18,3***	***19,9***	20,5
Iedz. ienākuma nod. ieņēmumi pašv. budžetos uz vienu iedz., Ls (2010.g.)	232,6	***264,5***	***225,7***	285,1
Iedz. ienākuma nod. ieņēmumu izmaiņas pašv. budžetos uz vienu iedz., Ls (2010.g. salīdzin. ar 2009.g.)	25,1	***29,2***	***20,7***	18,4
Bezdarba līmenis, % (2011.g. sākumā)	12,8	***11,9***	***13,5***	11,0
Bezdarba līmeņa izmaiņas, procentpunkti (2011.g. sāk. salīdzin. ar 2010.g. sāk.)	-0,6	***-0,4***	***-0,6***	-1,0
Ekon. aktīvo individ. komersantu un komercsab. skaits uz 1000 iedz. (2009.g.)	18,8	***21,1***	***20,4***	31,5

Avots: Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 100. lpp.

Lai novērtētu sociālekonomiskās attīstības līmeni konkrētā administratīvajā teritorijā, jāaplūko teritorijas attīstības līmeņa indekss[143] republikas pilsētu un novadu starpā. Nākas secināt, republikas pilsētu grupā 2010. gadā ar attīstības indeksa pozitīvo vērtību bija piecas pilsētas (skatīt 3.5. tabulu) - Rīga, Jelgava, Jūrmala, Valmiera un Ventspils. Pārējam pilsētām attīstības indeksi ir negatīvi. Attīstības indeksi uzlabojās visās republikas pilsētās, izņemot Rēzekni. Pozitīvo attīstības indeksa vērtību palielināja Jūrmala, Rīga, Valmiera, Jelgava un Ventspils. Savukārt negatīvo indeksu uzlaboja Daugavpils, Liepāja un Jēkabpils. Rēzeknei attīstības indekss vērtība pasliktinājās, ko var skaidrot ar augstajiem bezdarba rādītājiem -

[143] Teritorijas attīstības līmeņa indekss raksturo teritorijas (pašvaldības) attīstības līmeni attiecīgajā gadā, parādot augstāku vai zemāku attīstību no vidējā attīstības līmeņa valstī. Savukārt, teritorijas attīstības līmeņa izmaiņu indekss raksturo attīstības līmeņa izmaiņas pret iepriekšējo gadu, parādot teritorijas (pašvaldības) atpaliekošu vai apsteidzošu attīstību no vidējā attīstības līmeņa iepriekšējā gadā. Teritorijas attīstības indeksi tiek aprēķināti pēc 2010.gada datiem. Teritorijas attīstības līmeņa izmaiņas lielumu var vērtēt kā divu indeksu starpību. (Teritorijas attīstības indekss. http://www.vraa.gov.lv/lv/petnieciba/attistibas_indekss/ Skatīts: 15.03.2012.).

2011. gada sākumā bezdarba līmenis Rēzeknē bija gandrīz divreiz augstāks nekā vidēji republikas pilsētu grupā, attiecīgi 17,3% un 9,3%.[144]

3.5. tabula

Teritorijas attīstības indekss republikas pilsētām

N. p. k.	**Republikas pilsēta**	Teritorijas attīstības līmeņa indekss (pēc 2010.gada datiem, salīdzinot ar 2010.gada vidējiem rādītājiem)	Teritorijas attīstības līmeņa izmaiņu indekss (pēc 2010.gada datiem, salīdzinot ar 2009.gada vidējiem rādītājiem)
1.	Jūrmala	0,505	0,580
2.	Rīga	0,291	0,433
3.	Valmiera	0,215	0,356
4.	Jelgava	0,213	0,350
5.	Ventspils	0,037	0,178
6.	Daugavpils	-0,693	-0,496
7.	Jēkabpils	-0,709	-0,620
8.	Liepāja	-1,209	-1,117
9.	Rēzekne	-1,796	-1,832

Avots: Ministru kabineta noteikumi Nr.318 Grozījumi Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumos Nr.482 "Noteikumi par teritorijas attīstības indeksa aprēķināšanas kārtību un tā vērtībām", 3.pielikums Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumiem Nr.482/ Rīgā 2011.gada 26.aprīlī (prot. Nr.27 17.§). http://www.likumi.lv/doc.php?id=229377 Skatīts 15.03.2012.

Republikas pilsētu teritorijas attīstības indeksu uzlabojumi visā grupā rāda, ka lielās pilsētas dod pozitīvu impulsu reģionam un līdz ar to arī apkārtējām teritorijām (pagastiem, novadiem) un to apliecina 3.6. attēlā redzamais, respektīvi, ka bez Rīgas, pozitīvu impulsu apkārtējām teritorijām sniedz arī Valmiera (Vidzemes reģions), Jelgava (Zemgales reģions). Taču 3.6. attēls uzrāda arī tendenci – jo tālāk no galvaspilsētas novads vai republikas pilsēta atrodas, jo zemāks ir tās attīstības indekss. Tas tikai pastiprina sadalījumu centrs - perifērija, jo sociālekonomiskās situācijas iespaidā, iedzīvotāji no laukiem (attālākajiem novadiem) dodas uz pilsētām vai piepilsētām, darba meklējumos, tādējādi sekmējot urbanizāciju un vēl lielāku attālāko teritoriju „iztukšošanos" un iedzīvotāju skaita pieaugumu Rīgā un Pierīgā.

[144] Teritorijas attīstības indekss. Valsts Reģionālās attīstības aģentūra. Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/lv/petnieciba/attistibas_indekss/ Skatīts: 15.03.2012.

3.6.attēls

Novadu un republikas pilsētu teritorijas attīstības līmeņa indekss atbilstoši 2010. g. datiem

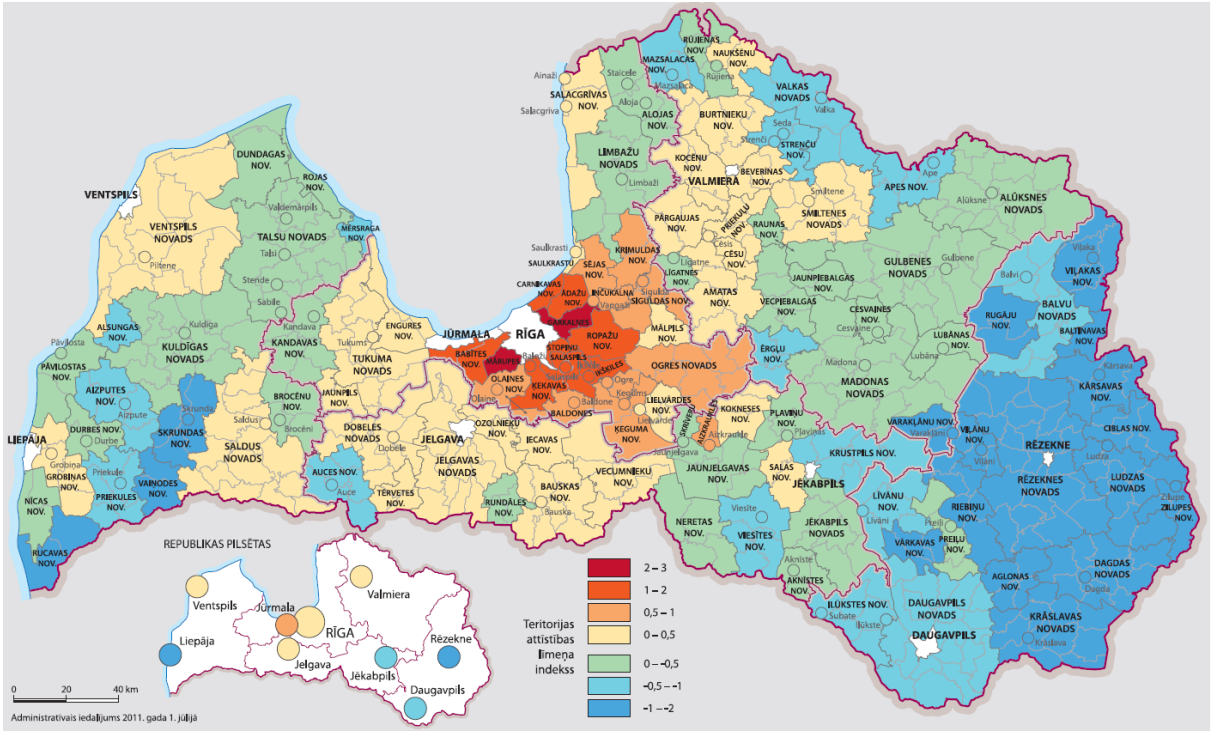

Avots: Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 68.lpp.

To var saistīt ar pilsētu lielāku kapacitāti organizēt tās administratīvās teritorijas dzīvi, kā arī nodrošināt kvalitatīvus pakalpojumus, to spēju piesaistīt finanses teritorijas attīstībai, kā arī pašvaldības darbinieku lielāku kapacitāti. Taču, aplūkojot finansējumus uz vienu iedzīvotāju republikas pilsētās laika posmā no 2007. gada 1. janvāra līdz 2011. gada februārim, republikas pilsētām tas bija Ls 92, bet novados – Ls 219. Vislielāko aktivitāšu ar vietējā līmeņa ietekmi finansējuma apjomu republikas pilsētu grupā saņēma Rīga (32,4 milj.Ls), tad seko Ventspils (21,2 milj.Ls), Jelgava (10,7 milj.Ls), Jēkabpils (10,5 milj.Ls). Ieguldījumi pārējās republikas pilsētās nepārsniedza 8 milj.Ls. Vidējais finansējuma apjoms vienā republikas pilsētā bija 11,2 milj.Ls.[145] Tas skaidrojams ar atšķirīgo finansējuma piesaistes apjomu uz vienu iedzīvotāju republikas pilsētu starpā – vislielāko saņēma Ventspils (Ls 499,9), tad seko Jēkabpils (Ls 399,8) un Valmiera (Ls 215,7). Vismazāk piesaistītais finansējuma apjoms uz vienu iedzīvotāju ir Rīgai (Ls 46), Daugavpilij (Ls 57,1) un Liepājai (Ls 77,2)[146], to var skaidrot ar iedzīvotāju skaita lielumu šajās pilsētās, līdz ar to arī finansējums vidēji sanāk mazāks starp republikas pilsētām, salīdzinot ar novadu vidējiem

[145] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012.,131. lpp.
[146] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 133. lpp.

rādījumiem, jo atsevišķiem novadiem, attiecībā uz piesaistīto finansējuma apjomu uz vienu iedzīvotāju, ir daudz augstāki rādījumi. (Ērgļu novads – Ls 995, Varakļānu novads – Ls 945, Skrīveru novads – Ls 895, Jaunpiebalgas novads Ls 879, Mazsalacas novads – Ls 832).[147]

Iepriekšminētais sasaucas ar pilsētas attīstības līmeni un arī potenciālu, jo darba vietu radīšana (bezdarba mazināšana), atšķirīgas teritoriju iespējas finansēt savu attīstību (iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz 1 iedzīvotāju), iedzīvotāju skaita palielināšana, lai novērstu teritoriju „iztukšošanos" (iedzīvotāju blīvums) ir vieni no faktoriem, kas sekmē visa veida investīciju piesaisti (ārvalstu un vietējo privāto investīciju piesaisti, kā arī valsts atbalsta plānošanu), kā arī teritorijas atpazīstamību (teritoriju "mārketings").

Republikas pilsētu ietekmi pamato arī to nacionālas nozīmes attīstības centra statuss, kas noteiks Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam un to nozīme attīstības veicināšanā. Pilsētu kā attīstības centru ietekmi raksturo arī to sadarbība ar apkārtējām teritorijām, jo pilsētu potenciāls sekmē arī šīs teritorijas attīstību, kopā veidojot pilsētreģionu[148] un sekmē pilsētas konkurētspēju ar pārējiem attīstības centriem. Vislielākais un ietekmīgākais ir Rīgas pilsētreģions jeb metropoles reģions (Pierīga) un tā ietekme uz apkārtējo teritoriju ir salīdzinoši lielāka, nekā pārējām Latvijas pilsētām, ko saista apdzīvojuma un satiksmes infrastruktūra, kā arī pakalpojumu, ražošanas, izglītības, kultūras iestāžu koncentrāciju.[149] Savukārt, aplūkojot citus pilsētreģionus, jāsecina, ka pilsētreģioni iezīmējas ar relatīvi lielākām iekšējo teritoriju attīstības līmeņa atšķirībām, nekā citās teritoriju grupās, kas apliecina, ka pilsētreģionus veidojošās republikas pilsētas būtiski ietekmē tās apkārtējās teritorijas. Tomēr, pilsētreģionus raksturojošie rādītāji sniedz priekšstatu par pilsētreģionu attīstības līmeni uz pārējo Latvijas teritoriju grupu fona, bet neatsedz pilsētu kā attīstības centru.[150]

Vadoties no tā var secināt, ka, aplūkojot pilsētu ietekmi uz apkārtējām teritorijām, liela nozīme ir sociālās un tehniskās infrastruktūras nodrošinājumam. Vistiešāko ietekmi jūt pilsētām pieguļošās teritorijas, jo tās vieno apdzīvotā teritorija, sasniedzamība un ekonomiskā aktivitāte. Neskatoties uz republikas pilsētu un novadu savstarpējām atšķirībām, no novadu grupas atsevišķi izdalot lauku novadus, tad to rādītāji ir labāki kā pilsētnovadiem, ko var skaidrot ar republikas pilsētām pieguļošajām lauku teritorijām, kurās dzīvo liels skaits pilsētas agrāko iedzīvotāju. Savukārt piepilsētas un bijušo rajonu cenu salīdzinājumā, neskatoties uz

[147] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 133. lpp.
[148] Pilsētreģions – nacionālās nozīmes attīstības centru telpas (Reģionu attīstība Latvijā 2010. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. 2011. Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 101. lpp.)
[149] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 101. Lpp.
[150] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 105. lpp.

agrāko rajonu centru lomu valstī un pieejamo infrastruktūru, piepilsētas novados, kas tieši robežojas ar republikas pilsētu rādītāji ir daudz labāki. Tas kopumā ļauj secināt, ka pilsētu ietekme ir manāma, jo tieši novados, kas atrodas tieši pie republikas pilsētām sociālekonomiskie un demogrāfiskie rādītāji ir daudz labāki par novadu vidējiem rādītājiem. To apliecina arī teritorijas attīstības līmeņa izmaiņu indeksa rādījumi, kas parāda, ka tiem novadiem, kas atrodas tuvāk republikas pilsētām ir daudz labāki rādītāji, ko var skaidrot ar pozitīvo ietekmi jeb starojumu, ko sniedz republikas pilsēta tai pieguļošajām teritorijām.

Šajā nodaļā veiktā statistisko datu analīze parāda, ka pilsētām ir būtiska ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību, ko apliecina gan pievienotās tabulas, gan kartes. Republikas pilsētu un novadu rādītāju salīdzinājums parāda, ka vairāki republikas pilsētu rādītāji pārsniedz novadu rādītājus (piemēram, iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz vienu iedzīvotāju, bezdarbs, blīvums), kas apliecina republikas pilsētu kā attīstības centru statusu. Tādēļ nākamajā nodaļā būtiski aplūkot pilsētu ietekmi uz valsts attīstību, konkrētāk aplūkojot tieši reģionālo attīstību.

3.2. Pilsētu ietekme uz reģionālās attīstības un valsts attīstības tendencēm

Šajā nodaļā aplūkota tiek pilsētu ietekme ne tikai uz reģionālo, bet arī uz nacionālo līmeni, jo reģionālās attīstības kontekstā nevar neminēt lielo pilsētu ietekmi uz katru no reģioniem un visu valsti kopumā, jo pilsētas ietver ne tikai dažādu pakalpojumu piedāvāšanu un nepieciešamo infrastruktūru, bet arī augstu dzīves kvalitāti, kultūras daudzveidību un kvalificētu un izglītotu darbaspēku.

Tieši dinamiska urbānā vide un sekmīga pozicionēšana sevi kā zināšanu ekonomikas centru, sekmēs inovāciju un zināšanu izmantošanu. Tādējādi, lai iegūtu sāncensības priekšrocību, reģioniem nepieciešams radīt mehānismus, lai izmantotu zināšanas un idejas dzīves kvalitātes uzlabošanai uz vietas. Dzīves kvalitāte piesaista cilvēkus un tieši cilvēkkapitāls ir centrālais faktors reģionālajai attīstībai. Arī vieta piesaista cilvēkus, piedāvājot tiem darbu un ekonomiskās iespējas, kā arī dažāda dzīvesveida iespējas .[151]

Ikviena pilsēta ir novietota konkrētā reģionā un katrai no tām ir sava kvalitāte, pēc kuras to var novērtēt. Pilsētu pievilcība ir atkarīga no pilsētu patērētāju – iedzīvotāju, tūristu un biznesa cilvēku – nepieciešamībām. Sakārtota pilsētas apkārtējā vide un infrastruktūra, kā arī attīstīta ekonomika, kas nodrošina darba iespējas visiem pilsētas rezidentiem, ir svarīgi mērķi, taču mērķu sasniegšanu bieži vien traucē problēmas, kas veidojas kā vietējā, tā

[151] Silineviča, I. The Attractiveness of Cities in the Frame of Regional Development. *In: Journal of Social Sciences: Human resources*. Klaipeda University, 2010, no.3, p.74.

reģionālā un pat nacionālā līmenī. Tieši tādēļ pilsētas problēmas un reģiona attīstības problēmas ir jāskata kopā. I.Silineviča apgalvo, ka „pilsētu pievilcība ir cieši saistīta ar to sāncensību, jo pievilcība ir lielā mērā atkarīga no tās ārējās vides, tieši tādēļ ir svarīgi apzināties reģionālo politiku, plānošanas dokumentus, investīciju piesaistes iespējas, kā arī pilsētas politisko, ekonomisko un sociālo vidi".[152]

Iepriekšminētais apliecina, ka pilsētu sistēmā, neskatoties uz katras pilsētas ģeogrāfisko novietojumu, pieejamajiem resursiem vai attīstības kapacitāti un potenciālu, īpaša loma sociālekonomiskā attīstības līmeņa ziņā pievērsta attīstītākajām teritorijām t.sk. galvaspilsētām. Vairumā valstu būtiskāko lomu pārējo pilsētu vidū ieņem galvaspilsēta vai lielākā reģiona centrs, jo galvaspilsēta ir politikas, administrācijas un starptautiskās tīklošanās centrs. Vairumā gadījumu tā ir arī vissvarīgākais ekonomikas un kultūras centrs. Šis īpašais stāvoklis sniedz iespējas tām attīstīties un šī attīstība ir izšķiroša visai valstij, jo, ja galvaspilsēta ir veiksmīga, tad veiksmīga ir arī valsts. Vairumā valstu galvaspilsētas cīnās, lai tām piešķirtu speciālu statusu, kā arī paredzētu īpašu finansiālu atbalstu.[153]

Valstu galvaspilsētas ir politiski administratīvie centri, tādēļ galvaspilsētā ir speciāla loma nacionālajā vietējo pašvaldību sistēmā, jo katrai no tām ir noteikta simboliska nozīme valstī, jo tā atšķiras no pārējām vietējām pašvaldībām teritorijas izmēra ziņā, iedzīvotāju skaita ziņā, arī tās iekšzemes kopprodukts ir daudz augstāks, nekā valstī vidējais un tādēļ, tā ir viens no inovatoriem un valsts ekonomikas centriem.[154] Latvijas kontekstā ir jāizceļ tās galvaspilsēta Rīga, kurā dzīvo 703,6 tūkst. iedzīvotāju – gandrīz trešā daļa no Latvijas iedzīvotājiem, ko apliecina iedzīvotāju blīvums (2322 cilv./uz km^2), arī teritorijas platības ziņā Rīga ir lielākā pilsēta – 303 km^2, tikai tad seko Jūrmala (100 km^2).[155]

Daudzās Eiropas valstīs, piemēram, Austrijā, Beļģijā, Bulgārijā, Gruzijā, Vācijā, Ungārijā, Itālijā, Slovēnijā, Spānijā, Ukrainā u.c. galvaspilsētas statuss noteikts valsts konstitūcijās. Latvijas Satversmē tikai pieminēts, ka Saeima savas sēdes notur Rīgā. Vairums Eiropas valstu galvaspilsētas pašvaldībām nav savs likums un tās darbojas atbilstoši vispārīgiem pašvaldību likumiem attiecīgajā valstī, taču dažās valstīs galvaspilsētu

[152] Silineviča, I. The Attractiveness of Cities in the Frame of Regional Development. *In: Journal of Social Sciences: Human resources*. Klaipeda University, 2010, no.3, p.79.
[153] Temmes, M. Metropolitan CEECity Regions as Development Engines in Transition. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.9.
[154] Mäeltsemees, S. The Capital City in the Local Self-Government System in Central and Eastern European and Caucasus Countries. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.23.
[155] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 40.lpp.

pašvaldībām ir noteikts speciāls statuss, piemēram, Bratislavai, Briselei, Budapeštai, Bukarestei, Kijevai, Madridei, Prāgai, Romai, Tbilisi, Vīnei.[156]

Ja aplūko kādu no Eiropas galvaspilsētu likumiem, jāizceļ tikai dažas valstis, kurās ir šādi speciāli likumi – Ungārija, Itālija, Norvēģija, Slovākija Spānija (skatīt 2. Pielikumu „Eiropas valstu galvaspilsētu speciālie statusi, kas nostiprināti speciālos likumos"). Pavisam nesen savu likumu par galvaspilsētu ieguva arī Ļubļana. Ļubļana kā galvaspilsēta uzstādīja noteiktas prasības un atbildību valdībai. Tā rezultātā starp valdību un galvaspilsētu tika parakstīta vienošanās jeb Slovēnijas galvaspilsētas likums (*Capital City of the Republic of Slovenia Act*).[157] Likuma mērķis ir definēt valsts galvaspilsētas speciālo statusu, salīdzinot ar pārējām pašvaldībām, it īpaši attiecībā uz papildu kompetencēm, kas jāpilda un līdz ar to arī papildu finansējumu, kas jāparedz.[158]

Latvija nav šo valstu starpā, lai gan periodā no 1992. gada līdz 1994. gadam spēkā bija likums „Par galvaspilsētas Rīgas pašvaldību", kas noteica Rīgas pilsētas pašvaldības darbības organizāciju un Rīgas domes kompetences, kā arī izpildinstitūciju savstarpējo hierarhiju.[159] Taču līdz ar 2004. gada 19. maija likuma „Par pašvaldībām" pieņemšanu, likums par „Par galvaspilsētas Rīgas pašvaldību" zaudēja spēku. Vēlāk ir bijuši vairāki mēģinājumi atjaunot likumu par galvaspilsētu, taču, neskatoties uz to, ka ir tikuši pat sagatavoti likuma projekti, jautājums uz priekšu netika virzīts. Arī pašreizējais vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs E.Sprūdžs, runājot par plānošanas reģionu nostiprināšanu un to kompetences paplašināšanu, uzsvēris, ka nepieciešami tikai četri plānošanas reģioni, nevis pieci, jo Rīgas plānošanas reģions ir lieks, tā vietā piedāvājot sagatavot likumu par Rīgas pašvaldību.[160]

Jāmin, ka likumā „Par pašvaldībām" ir minētas Rīgas kā galvaspilsētas papildu veicamās funkcijas autonomajām funkcijām, kas uzsvaru liek uz Rīgas kā starptautiskas nozīmes centra lomu ārvalstu vizīšu, starptautisko organizāciju darbības apstākļu nodrošināšanu u.c. (skatīt 2. pielikumu „Pilsētu kompetences un funkcijas"), lai gan tas ir tikai statuss, ka sev līdzi nenes papildu finansējumu no valsts.

Rīgai nevajadzētu konkurēt ar citām Latvijas lielajām pilsētām un reģioniem, bet gan ar citu Eiropas valstu galvaspilsētām un lielākajām pilsētām. Izturot konkurenci ar tām, Rīga dos impulsu un attīstības iespējas arī citām Latvijas pilsētām un novadiem. Piemēram, ārvalstu investori pirmos kapitālieguldījumus parasti veic Rīgā un pēc tam citā Latvijas

[156] Vanags, E. Pilsētas – nākotnes bāka. *No: Latvijas Universitātes raksti*, 2007, 717.sēj., 258.lpp.
[157] Ļubļanas pašvaldības mājas lapa. Pieejams: http://www.ljubljana.si/en/municipality/deputy/408/detail.html skatīts 24.03.2012.
[158] European Committee on Local and Regional Democracy. Rapid Response Service No 12 – Slovenia, Pieejams: https://wcd.coe.int/com. Skatīts: 24.03.2012.
[159] Par galvaspilsētas Rīgas pašvaldību. Likums pieņemts 10.06.1992. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr. 26. Avots: www.likumi.lv. Skatīts 15.03.2012.
[160] Egle, I. „Apriņķu vietā spēcīgi plānošanas reģioni". Diena//08.02.2012. Skatīts 06.01.2012.

teritorijā. Rīga iegūtā pieredze dažādās jomās var tikt pārnesta uz citām Latvijas pilsētām. Rīga un Latvijas lielās pilsētas jau pamazām kļūst par eksperimentālām teritoriālām vienībām modernāko atziņu ieviešanā gan industrializācijas sfērā, gan pakalpojumu sniegšanā, gan labas pārvaldības jomā.[161] Tas parāda, ka Rīgas potenciāls kā Eiropas līmeņa metropolei ir jāizmanto un, lai mazinātu tās dominēšanu, pilsētām ir savstarpēji jāpapildina vienai otru, tajā pašā laikā sniedzot atbalstu Rīgai tās konkurencē ar Baltijas jūras reģiona attīstības centriem.

Rīgas starptautiskā konkurētspēja un valsts policentriska attīstība ir divi mērķi, kas tiek bieži pretnostatīti, lemjot ne tikai par investīcijām viena vai otra mērķa realizēšanai, bet gan arī par Rīgas un pārējo attīstības centru administratīvo lomu. Kā risinājumu var piedāvāt attīstības centru specializēšanos, lai tie savstarpēji neradītu nevajadzīgu konkurenci un pilsētām ir tam savi priekšnosacījumi, kas jāattīsta – akadēmiskais potenciāls, uzņēmumu kritiskā masa un pašvaldības aktīva iesaiste un līdzdalība. Protams, ka tas veidojas pakāpeniski līdz var nonākt līdz konkrētām lietām. Latvijā ir jau labi piemēri – Jelgava ar mašīnbūvi, Ventspils ar kosmosa tehnoloģijām. Tas veidojas pakāpeniski, jo nevar būt tā, ka specializācija ir spontāna vai piespiedu kārtā, apzinoties, ka mums nav nekādu priekšnosacījumu, nav nekāda potenciāla. Tādēļ jāanalizē resursi, kas ir uz vietas un jādomā kā šos resursus saliekot kopā var no tiem „dabūt ārā" nepieciešamo.

Tādēļ, lai pilsētas spētu viena otru papildināt, tām ir funkcionāli jāspecializējas. Latvijas pilsētas nav funkcionāli specializējušās, līdz ar to pilsētu veidotie profili ir savstarpēji kopējoši. Pilsētu vājo specializāciju apliecina arī pilsētu attīstības plāni. Piemēram, viena reģiona ietvaros lielākā daļa pašvaldību nākotnē plāno tūrisma attīstību, ražošanas attīstību, kultūras, sporta un atpūtas piedāvājumu attīstību.[162]

Šāda kopējoša rīcība jāsamazina, lai neveidotos nevajadzīga konkurence, taču specializācija nav panākama vienas dienas laikā, tas ir jāveicina kā vietējā mēroga vadībai, gan jānosaka reģionālā un nacionālā līmenī, tajā pašā laikā apzinoties, ka tas neizslēgs kādu atsevišķu funkciju vai pakalpojumu pieejamību un izmantošanu. Jāapzinās, ka lielajās pilsētās ir augsta administratīvā kapacitāte, kultūras mantojums, intelektuālais kapitāls un radošais potenciāls, ko var pamatoti uzskatīt par būtisku devumu reģionam un visai valstij kopumā. Reģioniem attīstoties, vēl lielāka loma tiek piešķirta atsevišķu pilsētu un lielpilsētu attīstībai, kā arī pilsētu un pilsētu - lauku sadarbības modeļu radīšanai un izmantošanai. Jauno paradigmu raksturo tādi termini kā policentrisms, daudzlīmeņu pārvaldības modelis un sabalansēta teritoriālā attīstība. Tieši tādēļ ieteicams izvēlēties policentriskas apdzīvojuma sistēmas modeli, kas ļautu efektīvāk izmantot esošo apdzīvojuma potenciālu, tajā pašā laikā

[161] Vanags, E. Pilsētas – nākotnes bāka. *No: Latvijas Universitātes raksti*. 2007, 717.sēj., 258., 259.lpp.
[162] Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences, SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija", 2007.-2008, Pieejams: www.varam.gov.lv. Skatīts: 31.03.2012., 188.lpp.

radot drošu pamatu Latvijas sabiedrībai labvēlīgiem dabas vides un ekonomikas, infrastruktūras un apdzīvoto vietu veidošanās procesiem.

Tas ļauj secināt, ka reģionālās attīstības kontekstā vairumam pilsētu ir potenciāls veidoties par zināšanu centriem, un to novietojums piedāvā labvēlīgu vidi, lai veidotos ekonomiskā izaugsme, kas balstīta uz zināšanām. Pilsētas ietver ne tikai dažādu pakalpojumu piedāvāšanu un nepieciešamo infrastruktūru, bet arī augstu dzīves kvalitāti, kultūras daudzveidību un kvalificētu un izglītotu darbaspēku. Tomēr pilsētu sistēmā, neskatoties uz katras pilsētas ģeogrāfisko novietojumu, pieejamajiem resursiem vai attīstības kapacitāti, vairumā valstu būtiskāko lomu pārējo pilsētu vidū ieņem galvaspilsēta vai lielākā reģiona centrs, jo galvaspilsēta ir politikas, administrācijas un starptautiskās tīklošanās centrs. Šis īpašais stāvoklis sniedz iespējas tām attīstīties un šī attīstība ir izšķiroša visai valstij, jo, izturot konkurenci ar citām Eiropas valstu galvaspilsētām un lielajām pilsētām, Rīga dos pozitīvu impulsu un attīstības iespējas arī citām Latvijas pilsētām, jo tieši lielajās pilsētās ir augsta administratīvā kapacitāte, kultūras mantojums, intelektuālais kapitāls un radošais potenciāls, ko var pamatoti uzskatīt par būtisku devumu reģionam un visai valstij kopumā. Reģioniem attīstoties, vēl lielāka loma tiek piešķirta atsevišķu lielo pilsētu attīstībai, kā arī pilsētu - lauku sadarbības modeļu radīšanai un izmantošanai. Tādēļ ieteicams izvēlēties policentriskas apdzīvojuma sistēmas modeli, kas ļautu efektīvāk izmantot esošo apdzīvojuma potenciālu.

Iepriekšminētas apliecina, ka pilsētu attīstība ir cieši saistīta ar reģionu attīstību un tikai līdzsvarota reģionu attīstība sekmēs visas valsts attīstību. Tādēļ svarīgi aplūkot pilsētu vietu valsts reģionālajā politikā, kā arī pilsētu lomu policentrisma veidošanā.

3.3. Reģionālās politikas attīstība un policentrisma loma

3.3.1. Reģionālās politikas attīstības tendences

Reģionālā politika lielākajā daļā attīstīto valstu aizsākās 1950.-60.gados, kas bija periods ar relatīvi strauju ekonomisko izaugsmi, fiskālo ekspansiju un zemu bezdarbu. Periodā līdz ar strauju industrializāciju palielinājās arī reģionālās attīstības atšķirības un kā reģionālās politikas galvenie mērķi tika izvirzīti lielāks taisnīgums un līdzsvarota attīstība. Teorētiski tika pieņemts, ka valdības iejaukšanās varētu izmainīt mazāk attīstīto reģionu vajadzības un prasības, kur galvenie izmantotie instrumenti bija finanšu līdzekļu pārvirzīšana no attīstītajiem uz atpalikušākajiem reģioniem un liela mēroga publiskās investīcijas, īpaši mazāk attīstītajos reģionos. Savukārt 1970.- 80. gados izmaiņas globālajā ekonomikā noveda

pie bezdarba ģeogrāfiskās koncentrēšanās daudzās attīstītās valstīs un reģionālā politika strauji attīstījās, lai risinātu šo problēmu, vispirms samazinot atšķirības ienākumu līmenī un infrastruktūrā, tādējādi samazinot atšķirības arī bezdarba rādītajos. Teorētiski tika pieņemts, ka valdības politikai jāpiemēro piedāvājuma nosacījumi, samazinot produkcijas izmaksas ar dažādu subsīdiju un stimulu palīdzību tika sekmēts, lai uzņēmēji izvietotu ražotnes un ieguldītu investīcijas tieši mazāk attīstītajos reģionos.[163]

Tādējādi līdz pat 1990. gadu sākumam reģionālā politika attīstītajās valstīs pamatā tika īstenota ar mērķi līdzsvarot valsts ekonomisko attīstību, pēc būtības mazāk attīstītajiem reģioniem īslaicīgi kompensējot salīdzinoši neizdevīgāko atrašanās vietu. Tomēr, neskatoties uz ilgtermiņa valdību centieniem, reģionālās atšķirības nebija izdevies būtiski samazināt. Pieaugošas globalizācijas, decentralizācijas un saspringtu budžetu fona kopš 80. gadiem, ko raksturoja vairākas recesijas, augsts bezdarbs un pieaugošs spiediens uz valsts izdevumiem, lielu līdzekļu piešķiršana reģionālajām programmām kļuva neiespējama. Atzīstot, ka līdzšinējā pieeja reģionālās attīstības veicināšanai nav bijusi veiksmīga, tika meklēta jauna pieeja reģionālajai politikai, kas netiktu veidota centralizēti (*top-down)* un balstīta uz subsīdijām, lai mazinātu reģionālās atšķirības, bet gan tika veidota ar mērķi uzlabot reģionu konkurētspēju.[164] Tas parāda, ka uzsvars tiek likts nevis uz mazāk attīstīto reģionu patstāvīgu subsidēšanu no valsts puses, bet gan uz konkurētspējas veicināšanu, lai tādējādi atbalstītu tos, kas grib un ir spējīgi attīstīties, lai arvien vairāk sekmētu to izaugsmi. Taču tas neizslēdz mazāk attīstītajiem reģioniem piemērot kādu citu iniciatīvu, lai neveidotu izteiktu centra – perifērijas modeli.

Jaunajā pieejā uzsvars tika likts uz daudzlīmeņu pārvaldības pieeju, iesaistot nacionālās, reģionālās un vietējās pārvaldes, kā arī tādas iesaistītās puses kā nevalstiskās un privātās organizācijas, pretstatā iepriekšējai pieejai, kurā dominēja centrālā valdība. Arvien lielākā mērā tiek atzīta nozaru politiku savstarpējā atkarība un to ietekme uz reģionu attīstību, tādējādi sekmējot sadarbību starp dažādu nozaru politiku veidotājiem. Reģionālā politika arvien vairāk tiek uzskatīta par nozīmīgu papildinājumu valstu ekonomiskajām politikām un struktūrpolitikām, palīdzot radīt izaugsmi reģionos.[165]

Salīdzinot tradicionālo reģionālo politiku ar jauno reģionālo politiku (skatīt 3.7. tabulu), nākas konstatēt, ka reģionālās politikas paradigmas maiņa galvenokārt saistīta ar

[163] Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries,* OECD, 2010, p.11.
[164] Turpat, p.12.
[165] Reģionālās attīstības pamatnostādnes 2012.-2018. gadam. Informatīvā daļa. (projekts). 18.10.2011. redakcija. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 10.lpp.

sektorālās pieejas maiņu uz integrētu un uz integrētu teritoriju investīciju izmantošanu, tādējādi sekmējot attīstību kompleksi, ne tikai pa nozarēm kā līdz šim.

3.7. tabula

Reģionālās attīstības politikas paradigmas maiņa

Politikas pazīmes	Tradicionālā reģionālā politika „Reģionālā plānošana" 1950.-90.gadi	Jaunās reģionālā politika „Teritoriālā attīstība" 1980.gadi līdz mūsdienām
Mērķis	Valsts ekonomiskās attīstības līdzsvarošana, kompensējot reģionālās atšķirības	Reģionālās attīstības rezultātu uzlabošana
Stratēģija	Sektorāla (nozaru) pieeja	Integrētās attīstības programmas un projekti
Ģeogrāfiskā orientācija (fokuss)	Politiskie / administratīvie reģioni	Metro un eko reģioni - ekonomiskie (funkcionālie) reģioni, attīstības centri
Mērķteritorijas	Atpalikušie reģioni	Visi reģioni
Konteksts	Nacionālā ekonomika	Starptautiskā ekonomika un vietējās ekonomikas
Instrumenti	Subsīdijas, iniciatīvas, valsts atbalsts un noteikumi	Infrastruktūra („smagā" un „vieglā"), sadarbības iniciatīvas, attīstības aģentūras, uz sadarbību orientēta pārvaldība, finansiālā (*intermediation)*
Aktori (spēlētāji)	Nacionālā valdība un reģionālā valdība (pārvalde)	Dažādi pārvaldības līmeņi, privātie un pilsoņus pārstāvoši spēlētāji, ieviešanas aģentūras, uz sadarbību orientētas valdības.

Avots: OECD Attīstības un investīciju foruma priekšsēdētājs, pilsētu attīstības jautājumu eksperta Grega Klārka (*Greg Clark)* prezentācija „Reģionālās politikas attīstības tendences OECD un citās pasaules valstīs" Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas organizētajā starptautiskajā konferencē „Reģionālās politikas labā prakse un perspektīvas Eiropas valstīs ES fondu nākotnes kontekstā", 2011. gada 2. decembrī, Rīgā

Iepriekšējā reģionālās politikas paradigmā uzsvars tika likts uz reģionālās attīstības rezultātu uzlabošanu, uzsverot visu teritoriju aktīvu ieguldījumu attīstībā, mobilizējot savus resursus (dabas resursus, cilvēkresursus u.c.) un maksimāli efektīvi izmantojot savas priekšrocības. Savukārt jaunā pieeja agrākās resursu pārdales vietā paredz teritoriju izaugsmes veicināšanu. Tādējādi centienus ar palīdzību no ārpuses izlīdzināt dažādu teritoriju attīstības rādītājus ir aizstājusi teritoriju konkurētspējas veicināšana, balstoties uz katras vietas īpašajām priekšrocībām un neizmantoto potenciālu. Tas parāda, ka jauno reģionālo politiku raksturo proaktīva pieeja agrākās reaģēšanas uz problēmām vietā. Jaunā reģionālā politika ir orientēta ne tikai uz mazāk attīstītajiem reģioniem, bet uz visu valsts teritoriju, katrai teritorijai piedāvājot tās specifiskajai situācijai nepieciešamos instrumentus. Attīstība tiek plānota ilgtermiņā un uzsvars ir uz funkcionālajiem, nevis administratīvajiem reģioniem. Priekšplānā

tiek izvirzīta policentrisma pieeja, nosakot pilsētām reģionu izaugsmes virzītājspēka un apkārtējo lauku teritoriju „saliedētāja" lomu.[166]

Iepriekšminētais apliecina, ka reģionālajā attīstībā ir notikusi paradigmas maiņa, jo attīstība ir jāveido nevis reģionos, bet gan starp tiem, kas apliecina arī nepieciešamību pastiprināt spējīgu vietējā un reģionālā līmeņa pārvaldību veidošanu, uzsvaru liekot uz līderību un aliansu veidošanu pretstatā tehnisko un administratīvo spēju uzlabošanai. Taču nepieciešamība pēc reģionālo atšķirību mazināšanas un konkurētspējas nodrošināšanas, tādējādi sekmējot ilgtspējīgu attīstību, joprojām ir galvenie jēdzieni. Reģionu attīstību nav iespējams aplūkot atrauti no pilsētu attīstības, tādēļ svarīgi aplūkot pašreizējās reģionālās politikas tendences un pilsētu vietu reģionālajā politikā, analizējot Latvijas reģionālās politikas attīstības problēmas.

3.3.2. Pilsētu vieta reģionālajā politikā

Latvijā joprojām ir vērojamas ievērojamas reģionālās atšķirības, kas parāda, ka ar līdzšinējiem pasākumiem nav izdevies panākt izmaiņas teritoriju attīstības rādītāju nelabvēlīgo atšķirību samazināšanā, tādēļ nepieciešams pārvērtēt iepriekš īstenoto pieeju reģionālās attīstības veicināšanā un meklēt risinājumus sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanai un konkurētspējas veicināšanai.

Aplūkojot reģionālās attīstības politiku paradigmu maiņu, bija skaidri, redzams, ka iepriekš realizētās atbalstošās politikas no valstu puses ar dotāciju/ subsīdiju paredzēšanu atpalikušajiem reģioniem nav nesušas gaidīto rezultātu, bet gan vēl vairāk palielinājušas atšķirības starp atpalikušajiem un attīstītajiem reģioniem, jo šāds valsts speciāli mērķēts atbalsts dod īstermiņa efektu.

Lai reģionālā politika Latvijā tiktu veidota balstoties uz jaunās reģionālās politikas aspektiem, lielu lomu pievēršot tieši teritoriju konkurētspējas veicināšanai, kā arī balstoties uz katras vietas īpašajām priekšrocībām un neizmantoto potenciālu un uzsvaru liekot uz funkcionālajiem, nevis administratīvajiem reģioniem, priekšplānā jāizvirza policentrisma pieeja, nosakot pilsētām reģionu izaugsmes centra un apkārtējo lauku teritoriju sadarbības un attīstības virzītāja lomu, tādēļ reģionālajā attīstībā jāidentificē galvenās risināmās problēmas:

1) reģionālās atšķirības saražotajā iekšzemes kopproduktā, piesaistītajās nefinanšu investīcijās un spēcīgu uzņēmumu trūkums reģionos noved pie nespējas piesaistīt investīcijas, kā arī radīt jaunas darba vietas, tādējādi atstājot negatīvu ietekmi uz visa reģiona izaugsmi.

[166] Reģionālās attīstības pamatnostādnes 2012.-2018. gadam. Informatīvā daļa (projekts). 18.10.2011. redakcija. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 10.lpp.

Vislielākais saražotais iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju valstī ir Rīgas reģionā (2009. gadā tas bija 9762 Ls/iedz., pretstatā 2008. gadam, kad tas sastādīja 12361 Ls/iedz.) (skatīt 3.8. tabulu). Rīgas un Pierīgas reģioni kopā vien sastāda 66% no kopējā iekšzemes kopprodukta īpatsvara procentos 2009.gadā, arī nefinanšu investīcijas visvairāk piesaistījis tieši Rīgas reģions (1005.3 milj. latu), pretstatā Latgales reģionam (180.2 milj. latu) (skatīt 3.9. tabulu). Rīgas reģiona piesaistītās netiešās investīcijas sastāda vairāk par pusi no visas valsts nefinanšu investīcijām (valstī kopumā 2010. gadā bija 2169.3 milj. latu). Tas apliecina, ka Rīga kā attīstības centrs izteikti dominē ne tikai Rīgas, bet arī Pierīgas reģionos un tas atstāj ietekmi uz visas valsts attīstību, ko nevar uzskatīt par līdzsvarotu.

3.8. tabula

Iekšzemes kopprodukts statistiskajos reģionos 2007.-2009.gadā

	2007		2008		2009	
	Pavisam, īpatsvars procentos	Uz vienu iedzīvotāju, latos	Pavisam, īpatsvars procentos	Uz vienu iedzīvotāju, latos	Pavisam, īpatsvars procentos	Uz vienu iedzīvotāju, latos
LATVIJA	100	6467	100	7098	100	5797
Rīgas reģions	55.1	11271	55	12361	53	9762
Pierīgas reģions	12.4	4839	13	5463	13	4395
Vidzemes reģions	6.3	3886	6.1	4164	6.9	3833
Kurzemes reģions	10.5	5091	10.4	5520	10.6	4615
Zemgales reģions	7.8	4063	7.4	4234	7.9	3686
Latgales reģions	7.7	3216	7.9	3664	8.4	3197

Avots: Centrālā statistikas pārvalde, Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes. Pieejams: www.csb.gov.lv. Skatīts: 16.03.2012.

3.9. diagramma

Nefinanšu investīcijas statistiskajos reģionos (2010.gada salīdzināmajās cenās, milj. latu)

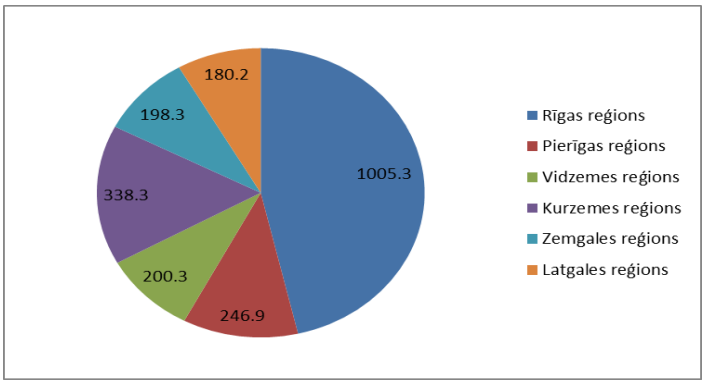

Avots: Centrālā statistikas pārvalde. Centrālā statistikas biroja datu bāzes. Pieejams: www.csb.lv. Skatīts: 16.03.2012.

Taču, aplūkojot ekonomiski aktīvās tirgus sektora statistiskās vienības, ekonomiski aktīvos individuālos komersantus un komercsabiedrības, nākas secināt, ka republikas pilsētās

un novados dati ir samērā līdzīgi, lielākās atšķirības vērojamas zemnieku un zvejnieku saimniecību rādītājos (skatīt 3.10. tabulu), pašnodarbinātie vairāk atrodas novados (44,5%), republikas pilsētās tikai 27,6%, ko var skaidrot ar centieniem vairāk nodarboties ar nepieciešamās iztikas pelnīšanu, jo ne visiem attālāko novadu iedzīvotājiem ir iespēja iegūt darbu vietējos centros, taču pašnodarbinātā statuss ļauj pelnīt. Savukārt pretējas tendences vērojamas attiecībā uz komercsabiedrībām – republikas pilsētām 65,8%, novadiem – 29,0%, kas parāda, ka pilsētās ir daudz labāki apstākļi, lai nodarbotos ar komercdarbību – gan infrastruktūras, gan pakalpojumu, gan valsts institūciju pieejamības ziņā.

3.10 tabula

Ekonomiski aktīvās tirgus sektora statistiskās vienības, ekonomiski aktīvie individuālie komersanti un komercsabiedrības

Ekonomiski aktīvo tirgus sektora statistikas vienību komercdarbības forma	Republikas pilsētās			Novados			Latvijā		
	Skaits	Uz 1000 iedz.	% no visām formām	Skaits	Uz 1000 iedz.	% no visām formām	Skaits	Uz 1000 iedz.	% no visām formām
Pašnodarb. pers.	19235	16.7	27.6	26044	23.6	44.5	45279	20.1	35.3
Individ. komersanti	4436	3.9	6.4	3796	3.4	6.5	8232	3.7	6.4
Komercsabiedrības	45807	39.8	65.8	16962	15.4	29.0	62769	27.8	49.0
Zemn. un zvejn. saimn.	166	0.1	0.2	11710	10.6	20.0	11876	5.3	9.3
Kopā	69644	60.5	100.0	58512	53.0	100.0	128156	56.8	100.0

Avots: Reģionu attīstība Latvijā 2010. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. Pieejams: www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 44. un 51.lpp.

2) darbavietu trūkums reģionos un darbaspēka kvalifikācijas nepietiekama atbilstība darba tirgus/potenciālo investoru prasībām.

To apliecina bezdarba rādītāji – 2009. gada sākumā bezdarba līmenis novadu grupā bija vidēji 5,7 %, pasliktinoties ekonomiskajai situācijai tas 2010. gada sākumā sasniedza pat 13,4 %, savukārt 2011. gada sākumā bezdarba līmenis samazinājās līdz 12,8%. Salīdzinājumā ar vidējo rādītāju valstī (2011. gada sākumā – 11,0 %) un republikas pilsētu grupā (9,3 %) situācija novados kopumā ir nelabvēlīgāka, tomēr pozitīvas tendences ir novērojamas, lai gan bezdarba rādītāji novados ir ļoti atšķirīgi (2011. gada sākumā - Mārupes novadā (5,3 %), Zilupes novadā (29,3 %)).[167]

3) iedzīvotāju skaita samazināšanās – īpaši lauku un nomaļāko teritoriju iztukšošanās, zems iedzīvotāju blīvums lielākajā daļā valsts teritorijas.

Apkopotie dati parāda, ka iedzīvotāju skaits valstī kopumā samazinās. Laika posmā no 2006. gada sākuma līdz 2011. gada sākumam novadu pašvaldību grupā iedzīvotāju skaits samazinājās par 1,8% (Latvijā vidēji par 2,8%). 91 novadā iepriekš aplūkotajā laika posmā

[167] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 50.lpp.

iedzīvotāju skaits samazinājās, visvairāk visos Kurzemes, Vidzemes un Latgales reģionos. Vislielākais samazinājums bija Alsungas novadā (13,3%), tad sekoja Viļakas un Baltinavas novadi (10,9% katrā). Savukārt iedzīvotāju blīvuma izmaiņas saistītas ar iedzīvotāju skaita izmaiņām, taču tendences saistītas ar iedzīvotāju skaita pieaugumu ar Rīgu funkcionāli saistītajās, īpaši galvaspilsētai piegulošajās teritorijās, kam pamatā bija iekšējās migrācijas plūsmu sadalījums kopumā – virzienā no Latvijas nomalēm uz vidieni, kā arī vienlaikus no Rīgas uz Pierīgu. Otra tendence ir saistīta ar ekonomiskās krīzes radītajām strukturālajām ietekmēm kā rezultātā iedzīvotāju skaits republikas pilsētās un arī vidēja lieluma pilsētās saruka straujāk nekā lauku teritorijās, tādējādi novados, kuru platības bija salīdzinoši nelielas, bet kuru sastāvā ietilpst vidēji lielās pilsētas, iedzīvotāju blīvuma samazinājums bija salīdzinoši lielāks.[168]

„Nomales efektu" pastiprina arī republikas pilsētas, kuras raksturo stipri augstāks ekonomiskās aktivitātes līmenis – individuālo komersantu un komercsabiedrību skaits uz 1000 iedzīvotājiem vairāk kā divkārt pārsniedz šī rādītāja vērtību gan pilsētnovados, gan arī lauku novados. Arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu, nodarbinātības un to izmaiņu rādītāji lielo pilsētu vidū ir jūtami augstāki.[169]

4) izteikti monocentriska uz galvaspilsētu orientēta apdzīvojuma struktūra – iedzīvotāju koncentrēšanās ap galvaspilsētu.

Jāakcentē, ka Latvijā ir izteiktas sociāli ekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības starp Rīgu un pārējām valsts teritorijām, vērojama arī Rīgas reģiona dominante valstī, ko pavada centra-perifērijas efekts. Rīgas pilsētas iekasētais iedzīvotāju ienākumu nodoklis uz vienu iedzīvotāju (371,0 lats 2010. gadā) ir lielākais starp republikas pilsētām un būtiski pārsniedz lielākās daļas republikas pilsētu rādītājus, piemēram, Daugavpils rādītāju (204,0 lati) gandrīz divas reizes[170].

Rīgā dzīvo ap trešdaļu no valsts iedzīvotājiem, tajā atrodas gandrīz puse - 46% uzņēmumu, un tajos šobrīd koncentrētas trīs ceturtdaļas - jeb 74,1% no valstī reģistrētā uzņēmumu pamatkapitāla Arī uzņēmumu skaits Rīgā ir izteikti lielāks kā citās pilsētās – 2011.gadā vērojams jaundibināto uzņēmumu skaita pieaugums par 6,48%, tai pašā laikā šeit likvidēts ievērojams uzņēmumu skaits.[171]

---

[168] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 46., 47.lpp.

[169] Reģionālās attīstības pamatnostādnes 2012.-2018. gadam. Informatīvā daļa. (projekts). 18.10.2011. redakcija. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 26 lpp.

[170] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 42.lpp.

[171] Lursoft: Uzņēmumi pamet lielās pilsētas; to skaits īpaši aug Pierīgā. Diena.lv. 12.01.2012. http://www.diena.lv/bizness/razosana/lursoft-uznemumi-pamet-lielas-pilsetas-to-skaits-ipasi-aug-pieriga-13923566 Skatīts 11.04.2012.

Centra – perifērijas efekts izpaužas ne tikai starp Rīgu un pārējo Latviju, bet arī teritorijas iekšienē. Turpinās pakāpeniska iedzīvotāju skaita samazināšanās valsts pierobežas lauku teritorijās, kā arī valsts attālākajās teritorijās jeb nomalēs. Iedzīvotāju skaits sarūk Latvijas pilsētās kopumā, bet vienlaikus turpinās process, kur atsevišķās pilsētās Rīgas tuvumā iedzīvotāju skaits pieaug.

5) sasniedzamības problēmas starp teritorijām – nepietiekama ceļu infrastruktūras kvalitāte, sabiedriskā transporta nodrošinājums.

Pilsētas ir vāji savienotas, arī transporta infrastruktūrā galvenais centrs ir Rīga, tādēļ transporta infrastruktūra ir monocentriska un netiek veidoti savienojumi pilsētu starpā. Lielas problēmas sasniedzamības kontekstā rada gan dotācijas samazinājums pasažieru pārvadājumiem t.sk. starppilsētu pārvadājumiem, gan starppilsētu atsevišķu reisu nerentabilitāte. Ja ievērojami tiks mainīta dotāciju piešķiršanas kārtība starppilsētu maršrutiem, lielākie zaudētāji būs cilvēki, kuri dzīvo attālāk no novadu un pilsētu centriem, un sabiedriskais transports ir viņu vienīgā iespēja nokļūšanai tuvākajā pakalpojumu saņemšanas punktā, piemēram, lai saņemtu veselības aprūpes vai citus pakalpojumus. Iespējams, sadārdzināsies biļešu cenas, nāksies samazināt reisu skaitu. Valstī sabiedriskā transporta sektorā iespējams būs novērojamas vairākas galējības – no pārpildītiem reisiem atsevišķos maršrutos, jo reisu skaits nebūs pietiekams, līdz tukšiem reisiem lauku teritorijās. Problēmas rodas arī situācijās, kad nepieciešams izmantot vairākus reisus, jo daudzi sabiedriskie transporti kursē tikai reizi nedēļā. To apliecina kompensācijas zaudējumu segšanai samazināšana, jo 2012. gada valsts budžetā kompensācija zaudējumu segšanai sabiedriskā transporta pakalpojuma sniedzējiem samazināta par pieciem miljoniem latu, šis samazinājums ir ļoti nozīmīgs, jo pēdējo četru gadu laikā šo dotāciju apjoms ir samazinājies par 27,9 miljoniem latu[172]. Tas parāda, ka pie šāda samazinājuma jau esošais nodrošinājums ar transportu ir nepietiekošs, tad vēl samazinot dotācijas apmēru, daži reisi tiks likvidēti un vēl izteiktāk parādīsies perifērijas iezīmes attālākajās valsts teritorijās, jo bez mobilitātes nodrošināšanas reģionālo attīstību būs grūti sasniegt.

6) nepietiekama pakalpojumu pieejamība un kvalitāte lauku un nomaļākajās teritorijās, šo teritoriju atpalicība iedzīvotāju attīstības iespēju ziņā.

Problemātiska ir pakalpojumu pieejamība un vāja pakalpojumu kvalitāte lauku teritorijās, nekvalitatīvs piedāvāto pakalpojumu klāsts iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Pašvaldību budžetu apjomi, kas tiešā veidā ietekmē to sniegto pakalpojumu kvalitāti, ir ļoti atšķirīgi dati. Pēc 2010. gada datiem lielākie pamatbudžeta ieņēmumi pēc apjoma starp visām

[172] Ronis: Turpmāka pasažieru pārvadājumu dotāciju apjoma samazināšana nav pieļaujama. 10.01.2012. Latvijas Dzelzceļnieku un satiksmes nozares arodbiedrība. Pieejams: http://www.ldzsa.lv/eng/index/293.html Skatīts 24.03.2012

pašvaldībām bija Rīgai – 434,31 milj. latu, starp novadiem - Ogres novadam – 32,08 milj.Ls, bet mazākie – Alsungas novadam– 0,99 milj. latu[173]. Arī pašvaldību nodokļu ieņēmumi atšķiras vairākas reizes. Rēķinot uz 1 iedzīvotāju zemākais rādītājs 2010. gadā bija Zilupes novadā – 108,5 lati, augstākais – Garkalnes novadā – 446,8 latu.[174]

Tas parāda, ka pie tik atšķirīgiem pašvaldību ieņēmumiem būtu grūti visā valstī nodrošināt vienādu pakalpojumu apmēru un kvalitāti, tādēļ aktuāls ir jautājums par „pakalpojumu grozu" veidošanu jeb noteikt pakalpojumu minimumu un to kvalitāti, kas būtu pieejami vietējos centros, kā arī tādus pakalpojumus, kas būtu pieejami reģionu un nacionālas nozīmes centros, vadoties no to kapacitātes.

7) nepietiekama pašvaldību funkcionālā un finansiālā rīcībspēja (atšķirīgas pašvaldību iespējas finansēt savu attīstību – atšķirīgs budžetu un ienākumu apjoms) un nepietiekama pašvaldību loma uzņēmējdarbības veicināšanā savā teritorijā.

Tas saistāms ar pašvaldību finansiālajām iespējām un to apliecina pašvaldību finanšu izlīdzināšana, jo vienīgais reālais finanšu izlīdzināšanas instruments ir pašvaldību izlīdzināšanas fonds, kura mērķis ir nodrošināt līdzvērtīgu publisko pakalpojumu kvalitāti.

Latvijas pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēma paredz pašvaldību finanšu atšķirību daļēju izlīdzināšanu, lai veicinātu pašvaldību iniciatīvu un patstāvību savu finanšu resursu veidošanā un nodrošinātu pašvaldību finansiālās darbības aizsardzību. Pašvaldību finanšu izlīdzināšanu veic ar izlīdzināšanas fonda starpniecību, kura ieņēmumus veido: noteiktas pašvaldību iemaksas un valsts budžeta dotācija, kur galvenie iemaksu veicēji ir pašvaldības, lielai daļai pašvaldību šis ir nozīmīgākais ieņēmumu avots".[175]

No vienas puses pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonds ir kā solidaritātes instruments, bet no otras puses tas ir pilsētām diskriminējošs, jo esošā pašvaldību finanšu izlīdzināšana nav vērsta uz vienlīdzīgu attieksmi pret visām pašvaldībām, jo ir noteikts dalījums - republikas pilsētu pašvaldību grupa un novadu pašvaldību grupa attiecīgi nosakot koeficientus 0,47 un 0,53[176]. Tā rezultātā četras no deviņām lielām pilsētām – Daugavpils, Rēzekne, Jēkabpils un Liepāja – ir nabadzīgākās pašvaldības Republikā, kuru izlīdzinātie vērtētie ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju ir attiecīgi 255, 263, 271 un 279 lati (vidējais valstī 337 lati). Augstākie ir 514 lati Garkalnes novads, 523 lati Mārupes novads[177]. Tas parāda

[173] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 78.lpp.
[174] Turpat, 148., 150.lpp.
[175] Turpat, 83.lpp.
[176] Par pašvaldību finansu izlīdzināšanu. 05.03.1998. Likums. Ziņotājs, 8, 16.04.1998. Stājas spēkā 01.04.1998. Ar grozījumiem 24.11.2009. http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=47361 skatīts 14.04.2012.
[177] Provizoriskais pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķins 2012.gadam - precizēts pēc LPS Domes sēdes 2011.gada 30.novembrī.
http://www.lps.lv/Komitejas/Finansu_un_ekonomikas_jautajumu_komiteja/ skatīts 16.04.2012.

esošā pašvaldību finanšu modeļa sekas, jo līdzšinējais donors Jēkabpils pilsēta tagad ir viena no nabadzīgākajām pašvaldībām valstī, arī Rēzekne un Liepāja, kas atradās „pelēkajā" zonā, tagad saņem speciālu valsts dotāciju, lai pielīdzinātu savus vērtētos ieņēmumus zemākā novada līmenim. Jāuzsver arī, ka „Rīgas reģions veic iemaksas fondā vairāk nekā no tā saņem, savukārt pārējie četri reģioni vairāk saņem dotācijas, nekā veic iemaksas tajā. Latgales reģionā neviena pašvaldība neveic iemaksas pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondā. 2011. gadā 18 pašvaldības veica iemaksas šajā fondā, t.sk. piecas republikas pilsētas".[178]

Tas apliecina, ka pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondam ir arī vairāki trūkumi, ja republikas nozīmes pilsētas ir nabadzīgākās valstī un tām nepieciešama dotācija. Ikvienā Latvijas pašvaldībā jāspēj nodrošināt iedzīvotājiem nepieciešamo pakalpojumu apjoms. Pašvaldību finanšu izlīdzināšanu jāregulē likumam un attiecīgi no valsts budžeta jāpalielina finansējums izlīdzināšanas fondā, kamēr pašvaldību ieņēmumi sasniedz noteikto minimālo līmeni (saskaņā ar šobrīd esošajiem aprēķiniem, dotāciju no Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda 2012. gadā saņems 91 pašvaldība).[179]

Savukārt attiecībā uz pašvaldību lomu uzņēmējdarbības veicināšanā savā teritorijā, jāmin, ka pozitīvi jaunu uzņēmumu pieauguma tempi vērojami visās valsts nozīmes pilsētās – Rīga (6,48%,), otrā vietā ir Jūrmala (5,95%), Valmiera (5,32%), Jelgava (4,96%), Jēkabpils (4,91%), Daugavpils (3,8%), Liepāja (2,9%) Rēzekne (2,82%), taču pieauguma tempi nav tik strauji, kā Pierīgas novados, ko pamato iepriekšējo gadu privātmāju celtniecība Rīgas tuvumā - šajos novados ir palielinājies ekonomiski aktīvu iedzīvotāju skaits un uzlabojusies pārējā infrastruktūra. Ņemot vērā atviegloto reģistrācijas procesu mikrouzņēmumiem, kā arī nodokļu optimizācijas iespējas, daudzas personas izvēlas sākt uzņēmējdarbību. Tāpat tendenci ietekmē arī neadekvātā nekustamā īpašuma nodokļa un citu izmaksu politika, kas spiež uzņēmējus pamest Rīgu un lielākās pilsētas, kur šīs izmaksas ir nereti nesamērīgi augstas. Uzņēmumu koncentrācijas samazināšanās no pilsētām uz piepilsētu novadiem vērojama visās valsts nozīmes pilsētās, - tajās visās koncentrētais uzņēmumu skaits pret valstī nelikvidēto uzņēmumu kopskaitu samazinās - vismazāk Ventspilī (par 0,01%) un nemainīgs palicis vienīgi Jēkabpilī. Kopumā to var uzskatīt par pozitīvu novadu reformas rezultātu, jo ekonomiskās dzīves aktivizēšanās ārpus pilsētām uzlabos kopējo stāvokli šajos novados.[180] Tomēr, neskatoties uz straujo jaunu uzņēmumu skaita pieaugumu 2011. gadā, vairākos

[178] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 83., 85..lpp.

[179] Aivars Lembergs: Finanšu ministrija cenšas sašķelt pašvaldības. 01.12.2011. http://www.delfi.lv/news/comment/comment/aivars-lembergs-finansu-ministrija-censas-saskelt-pasvaldibas.d?id=41947394 skatīts 14.04.2012.

[180] Lursoft: Uzņēmumi pamet lielās pilsētas; to skaits īpaši aug Pierīgā. Diena.lv. 12.01.2012. http://www.diena.lv/bizness/razosana/lursoft-uznemumi-pamet-lielas-pilsetas-to-skaits-ipasi-aug-pieriga-13923566 skatīts 11.04.2012.

novados uzņēmumu skaits pagājušā gadā samazinājies vai palicis nemainīgs. Diemžēl jau vairākus gadus tas vērojams Latgales novados (Baltinavas, Rugāju, Ciblas, Viļakas, Kārsavas, Riebiņu novados).[181] No tā var secināt, ka, nemainoties nodokļu un reģionālai politikai, šīs tendences turpināsies. Lai nodrošinātu vienmērīgu attīstību, būtu jāsekmē to novadu attīstību, kuri ilgstoši zaudē savus iedzīvotājus un līdz ar to arī ekonomisko pamatu savai pastāvēšanai.

8) zems inovācijas līmenis un vāji priekšnosacījumi inovācijas attīstībai reģionālā/vietējā līmenī - Latvijas reģionu un lielo pilsētu zema konkurētspēja, salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm.

Pasaules Ekonomikas foruma konkurētspējas indeksā Latvija ierindojas 70. vietā, kas ir par 2 vietām zemā kā 2009. - 2010. ziņojumā (68. vieta no 133 valstīm) un par 16 vietām zemāk kā 2008. - 2009. gada ziņojumā (54. vieta no 134 valstīm), kas saistāms ar tādiem viszemāk vērtētajiem faktoriem kā nodokļu likumdošana, neefektīva valdības birokrātija, nodokļu apmērs, korupcija, politiskā nestabilitāte u.c. Lietuva šajā indeksā ieņem 47. vietu, savukārt Igaunija – 33. vietu.[182] Savukārt ikgadējā Eiropas Savienības inovāciju apsekojuma „*The European Innovation Scoreboard 2010*" ziņojumā Latvija pēc 24 kritēriju izvērtēšanas ierindojās 27. vietā no apsekotajām 27 ES dalībvalstīm (skatīt 3.11. attēlu). Latvija ir iekļauta pieticīgo inovatoru kategorijā, kā iemeslus tam minot atvērtas, atraktīvas un labi izstrādātas pētniecības sistēmas trūkumu, uzņēmēju sadarbības un inovatoru trūkumu.[183]

3.11. attēls

ES dalībvalstu rezultāti inovācijā, izvērtējot pēc 24 kritērijiem

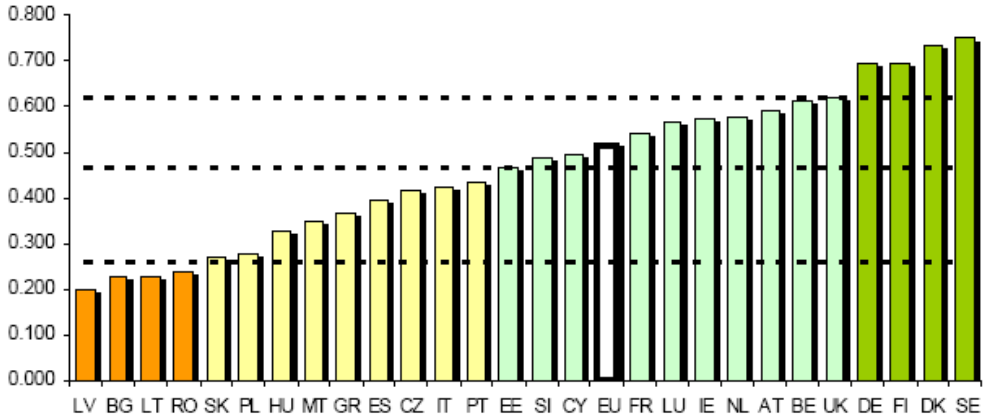

Avots: Innovation Union Scoreboard 2010. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation 1 February 2011, p.36, Pieejams: http://www.proinno-europe.eu/inno-metrics/page/innovation-union-scoreboard-2010. Skatīts 12.03.2012.

[181] Lursoft: Uzņēmumi pamet lielās pilsētas; to skaits īpaši aug Pierīgā. Diena.lv. 12.01.2012. http://www.diena.lv/bizness/razosana/lursoft-uznemumi-pamet-lielas-pilsetas-to-skaits-ipasi-aug-pieriga-13923566 skatīts 11.04.2012..

[182] The Global Competitiveness Report 2010–2011, 2010.
Piejams: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf Skatīts 18.03.2012.

[183] Innovation Scoreboard 2010. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation 1 February 2011, p.36, Pieejams: http://www.proinno-europe.eu/inno-metrics/page/innovation-union-scoreboard-2010. Skatīts 12.03.2012.

No iepriekšminētā var secināt, ka nepieciešams stiprināt nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centrus, kā arī veidot sadarbību starp attīstības centriem un to apkārtējām teritorijām, lai sekmētu jaunu darba vietu radīšanu, pakalpojumu pieejamību un to kvalitātes uzlabošanos, mobilitāti, veicinātu uzņēmējdarbību, radot labvēlīgu vidi. Tādēļ būtu ieteicams izvēlēties policentriskas jeb vairāku centru sistēmas modeli, kas ļautu efektīvāk izmantot esošo apdzīvojuma potenciālu, vienlaikus sekmējot Latvijas sabiedrībai labvēlīgus dabas vides un ekonomikas, infrastruktūras un apdzīvoto vietu veidošanās procesus, lai radītu līdzsvarotāku reģionu sistēmu un attīstītu pilsētu sadarbību.

Policentriska valsts attīstība palīdzētu mazināt sociālekonomiskās problēmas, īpaši sociālo spriedzi un savstarpējo konkurenci, kā arī sekmētu attīstības centru un to apkārtējo teritoriju sadarbību. Lai to īstenotu, nepieciešams stiprināt policentrisku un līdzsvarotu aglomerāciju sistēmu un pilsētu sadarbības saiknes.

Skatoties uz Latvijai piemērotāko iespējamo attīstību, kas tiktu balstīta uz teritoriju vienmērīgu un līdzsvarotu attīstību, akcentējot teritoriju savstarpējo sadarbību, jāmin, ka Valsts reģionālās attīstības aģentūras 2008. gada pētījumā „Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences" uzsvērts, ka, aplūkojot akadēmiskos rakstus, kā arī analizējot Eiropas valstu pieredzi, iespējams identificēt divus policentriskuma modeļus: vairāku attīstības centru modelis un pilsētu sadarbības tīklu modelis.

1) vairāku attīstības centru modelis reģionālo attīstību saista ar vairāku savstarpēji neatkarīgu attīstības centru veidošanos un to izaugsmi. Modelis iezīmē telpisko izaugsmi, kuru raksturo ideja, ka savstarpēji neatkarīgi attīstības centri ir reģionu izaugsmes un attīstības veicinātāji. Šo attīstību raksturo centra – perifērijas attiecības, t.i., attīstoties centram – spēcīgai pilsētai, attīstās arī tā perifērija (tuvumā esošās pilsētas un citas teritorijas). Uzlabojoties cilvēku mobilitātei un transporta infrastruktūrai, paplašinās perifērijā esošo pilsētu un teritoriju skaits, sekmējot plašākas teritorijas izaugsmi un veidojot optimālāku un efektīvāku pilsētu sistēmu. Šajā modelī būtiskākā loma ir atsevišķu pašvaldību pārvaldības kapacitātei. Pilsētas sacenšas savā starpā, lai kļūtu gan par attīstības centriem, gan par augošām perifērijas pilsētām. Dominē sacensība, kurā atsevišķas pilsētu pašvaldības cenšas iegūt labākus apstākļus savas pilsētas sociāli ekonomiskajai attīstībai.[184]
2) pilsētu sadarbības tīklu modelis reģionālo attīstību saista ar pilsētu sadarbību un spējām vienai otru funkcionāli papildināt. Šī modeļa telpiskās izaugsmes pamatā ir princips, ka pilsētas sadarbojas un funkcionāli papildina viena otru, lai veicinātu

[184] Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences. SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". 2007.-2008., Pieejams: www.varam.gov.lv. Skatīts: 31.03.2012., 18., 20. lpp.

kopējo izaugsmi un attīstību. Šo attīstību raksturo sadarbībā radītā konkurētspēja, t.i. pilsētām sadarbojoties tiek veidota izaugsmei nepieciešamā kritiska masa un radīta apjoma ekonomija. Pilsētu sadarbības iespējas paplašinās, uzlabojoties cilvēku mobilitātei, kā arī transporta un informācijas tehnoloģiju infrastruktūrai. Pateicoties sadarbībai un funkcionāli papildinošai sinerģijai, tīkla pilsētas veido lielāku ekonomiku, nekā atsevišķu pilsētu summa. Sadarbībā balstīta attīstības stratēģija ļauj kopīgi savienot resursus, lai kopīgi izmantotu infrastruktūru, telpas, pakalpojumus un sasniegtu kritisko masu, attīstīt un izmantot komplimentaritātes (apvienojot atsevišķu pilsētu stiprās puses), kā arī optimizēt telpisko dažādību . Pilsētu sadarbība ir veids, kā mazām un vidējām pilsētām risināt liela mēroga finanšu piesaisti.[185]

Pilsētu tīkli veidojas, ja divas vai vairāk pilsētas sāk sadarboties, veidojot nozīmīgu kopējās ekonomikas apjomu, kas savukārt veicina izaugsmi gan pašās pilsētās, gan to tuvumā esošajās teritorijās. Pilsētas gūst papildus labumu tad, ja tās funkcionāli papildina viena otru, kā arī spēj radīt un izmantot dinamiskas sinerģijas, kas rodas kopīgā izaugsmē, mijiedarbībā, zināšanu apmaiņā un radošumā. Pilsētu tīkls ļauj mazināt pilsētu savstarpējo sacensību par ierobežotiem, iekšējiem un ārējiem resursiem un investīcijām. Līdzīgi kā attīstības centra un perifērijas izaugsmes modelī, tīklā iesaistīto pilsētu attīstība veicina arī apkārtējās teritorijas un neiesaistīto pilsētu attīstību, tāpēc pilsētu tīkls tiek uzskatīts arī par teritoriālās attīstības veicinātāju. Bieži pilsētu tīklos iesaistās pilsētas, kas atrodas relatīvi tuvu viena otrai, taču pilsētu tīkli var veidoties arī starp attālākām pilsētām, pat ārpus kāda reģiona robežām, ja vien pilsētas funkcionāli viena otru papildina. Tādēļ par svarīgu faktoru tīklu veidošanā kļūst partneru papildinātība un izveidotā sinerģija.[186] Šis modelis paredz pašvaldību savstarpējās konkurences mazināšanos un veicina pašvaldību izpratni par pilsētu tīkla stratēģisko ietvaru, kopējām interesēm un ciešāku sadarbību telpiskās attīstības jomā. Tīkla ietvaros svarīgi veidot reģionālas un pārreģionālas institūcijas, lai veidotu izpratni par kopīgām interesēm un konkurētspēju, mazinot pašvaldību vadītāju identificēšanos tikai ar savu pilsētu un tās individuālajām attīstības iespējām, kā arī veicinātu pilsētu sadarbību izglītības un sabiedriskā transporta infrastruktūras veidošanā, dialogu starp nozīmīgākiem ekonomikas spēlētājiem.[187]

Pamatojoties uz abu identificēto modeļu iezīmēm, autore savā pētījumā identificē, vai kāds no modeļiem ir ieviešams Latvijā, vai arī, vadoties no pašreizējās situācijas, nepieciešams ieviest jaunu modeli, vai izmantot abu šo modeļu galveno iezīmju apvienošanu vienā modelī. ,,Latvijas gadījumā, skatoties no tās mēroga un ekonomiskajiem aspektiem, pret

[185] Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences. SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". 2007.-2008. Pieejams: www.varam.gov.lv. Skatīts: 31.03.2012., 20. lpp.
[186] Turpat, 20. lpp.
[187] Turpat, 22. lpp.

sadarbības tradīciju trūkumu, risinājums ir pilsētu tīklu veidošana, izmantojot resursus un Latvijas pilsētu kapacitāti radīt kopīgu, uz attīstību vērstu sinerģiju".[188]

Tā kontekstā jāmin, ka Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam paredzēja policentriskas attīstības modeļa ieviešanu Latvijā, plānojot attīstīt pilsētu tīklu, stimulējot pilsētas kļūt par katra reģiona virzītājspēku. Tāpat noteikts, ka policentriska attīstība, veidojot pilsētu tīklu, rada priekšnosacījumus līdzsvarotas valsts attīstībai. To potenciālu un perspektīvo attīstības virzienu nosaka veiksmīga sadarbība starp valsts institūcijām, pašvaldībām, nevalstiskajam organizācijām un sabiedrību. Pilsētu tīklu radīšana un nostiprināšana palielina pilsētu savstarpējas papildināšanas spēju un ir efektīvs instruments līdzsvarotai attīstībai nepieciešamo sinerģiju izmantošanai.[189]

Lai gan atskatoties uz iepriekšējā nodaļā izpētīto pilsētu politiku nākas akcentēt, ka šāda politika palīdz valstij veidot īpašu atbalstu pilsētām, stiprinot to savstarpējo mijiedarbību. Arī Latvijā valsts policentriskas attīstības veicināšanai Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija 2008. gadā plānoja izstrādāt Latvijas pilsētu politiku, taču līdz šim ir veikts tikai situācijas novērtējums, bet pati politika nav izstrādāta. Līdz ar to nav zināms, vai šāda politika sekmētu, vai arī tieši otrādi – mazinātu policentriska modeļa nostiprināšanos.

Šobrīd top jauns Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020.gadam, kur kā viena no prioritātēm ir izaugsmi atbalstošas teritorijas, kur tās svarīgākie apakšmērķi ir „radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no dzīves vietas, sekmējot uzņēmējdarbību reģionos, attīstot kvalitatīvu transporta un komunikāciju infrastruktūru un publiskos pakalpojumus un stiprināt Latvijas un tās reģionu starptautisko konkurētspēju, palielinot Rīgas kā Ziemeļeiropas metropoles un citu valsts lielāko pilsētu starptautisko lomu". Šajā prioritātē uzsvērtas ir arī pilsētas kā katra reģiona un visas valsts attīstības virzītājspēks.[190]

Savukārt Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam, kas tika pieņemta 2010. gada jūnijā, ir noteikts, ka telpiskās perspektīvas ietvaros kā prioritārais ilgtermiņa rīcības virziens ir policentriska attīstība, jo pilsētas ir nozīmīgs valsts attīstības virzītājspēks, policentriska apdzīvojuma struktūra ir svarīgs priekšnoteikums līdzsvarotai un ilgtspējīgai valsts attīstībai. Policentrisku un līdzsvarotu pilsētu attīstību Latvijā var sekmēt, stiprinot katras pilsētas unikālās priekšrocības un kompetences, veicinot savstarpēji papildinošu

[188] Kalnina-Lukasevica Z. Polycentricity and urban clusters as a tool for regional development", LLU 5.ikgadējās starptautiskās zinātniskās konferences „Jaunas dimensijas sabiedrības attīstībā" zinātnisko rakstu krājums; Jelgava, 2009, p.6.

[189] Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. - 2013. gadam. Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/ilgtsp_att/?doc=13858 Skatīts: 06.03.2012., 34.lpp.

[190] Pārresoru koordinācijas centra 3 darba grupu kopīgā sanāksme 02.04.2012. „Prezentācija par prioritātes „Izaugsmi atbalstošas teritorijas" darba grupas aktualitātē" http://www.mk.gov.lv/lv/mp/vaditas-padotibas-iestades/mp-pkc/ skatīts 19.04.2012.

sadarbības un partnerības tīklu izveidi, paaugstinot cilvēkresursu, institucionālo un infrastruktūras kapacitāti, kā arī nodrošinot pievilcīgu un kvalitatīvu dzīves vidi.[191]

Ja aplūko pilsētu vietu reģionālajā politikā, tad nākas secināt, ka Latvijā joprojām ir vērojamas ievērojamas reģionālās atšķirības, kas parāda, ka ar līdzšinējiem pasākumiem nav izdevies panākt izmaiņas teritoriju attīstības rādītāju nelabvēlīgo atšķirību samazināšanā, tādēļ nepieciešams pārvērtēt iepriekš īstenoto pieeju reģionālās attīstības veicināšanā un meklēt risinājumus sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanai un konkurētspējas veicināšanai. Jaunā reģionālā politika nozīmi pievērš tieši teritoriju konkurētspējas veicināšanai, balstoties uz katras vietas īpašajām priekšrocībām un neizmantoto potenciālu. Lai to realizētu, uzmanība tika pievērsta galvenajām risināmajām problēmām, kas kopumā tika identificētas astoņas. Problēmas saistītas ar spēcīgu uzņēmumu trūkumus, kas noved pie nespējas piesaistīt investīcijas, kā arī radīt jaunas darba vietas, jo reģionos sastopams ir darbavietu trūkums reģionos un darbaspēka kvalifikācijas nepietiekamība. Tas saistāms ar strauju iedzīvotāju skaita samazināšanos, īpaši lauku un nomaļākās teritorijās, kur vērojams zems iedzīvotāju blīvums kā rezultātā vērojama šo teritoriju „iztukšošanās". Tas ir izveidojies pateicoties valstī pastāvošai izteikti monocentriskai uz galvaspilsētu orientētai apdzīvojuma struktūrai, kur aktuālākā problēma ir sasniedzamība starp teritorijām (nepietiekama ceļu infrastruktūras kvalitāte, transporta nodrošinājums), kā arī nepietiekama pakalpojumu pieejamība un kvalitāte lauku un nomaļākajās teritorijās. Iemesls tam ir ne tikai valsts atbalsta trūkums, bet arī šo teritoriju pārvaldība, kas sekmē nepietiekamu pašvaldību funkcionālo un finansiālo rīcībspēju, jo tā rīcībā nav resursu (ne finanšu, ne cilvēkresursu), lai to realizētu, kas viennozīmīgi saistāms arī ar nepietiekamo pašvaldību lomu uzņēmējdarbības veicināšanā savā teritorijā un līdz ar to vājiem priekšnosacījumiem inovāciju attīstībai reģionālā un vietējā līmenī.

Tādēļ jāveido būtu valsts attīstība, par pamatu ņemot jau iepriekš Latvijai piedāvātos modeļus - vairāku attīstības centru un pilsētu sadarbības tīklu modeli, kur pirmais modelis reģionālo attīstību saista ar vairāku savstarpēji neatkarīgu attīstības centru veidošanos un to izaugsmi, tādējādi attīstoties centram – spēcīgai pilsētai, attīstās arī tā perifērija (tuvumā esošās pilsētas un citas teritorijas). Savukārt otrs modelis reģionālo attīstību saista ar pilsētu sadarbību un spējām vienai otru funkcionāli papildināt, kur pilsētas sadarbojas un funkcionāli papildina viena otru, lai veicinātu kopējo izaugsmi un attīstību.

[191] Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam. SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/ Skatīts: 31.03.2012., 62.-63.lpp.

4. LATVIJAS LIELO PILSĒTU STATUSA LOMA POLICENTRISKĀ VALSTS ATTĪSTĪBĀ

4.1. Latvijas lielo pilsētu statusa loma policentriskā valsts attīstībā

Latvijā ir izteiktas sociāli ekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības starp galvaspilsētu un pārējām valsts teritorijām, ko parādīja statistisko datu analīze iepriekšējā nodaļā. Ņemot vērā to, ka lielākā daļa ekonomisko un sociālo aktivitāšu koncentrējas galvaspilsētā un ap to, Latviju raksturo kā monocentrisku valsti. Lai arī vienmērīgi izvietotais pilsētu tīkls ir labvēlīgs priekšnoteikums policentriska attīstības modeļa ieviešanai, tomēr virzību un policentrisku attīstību kavē kritiskās masas trūkums pilsētās un vājā pilsētu saikne ar apkārtējām teritorijām.

Autore darba ietvaros veica pētījumu par lielo pilsētu statusa lomu valsts attīstībā kā pētījuma metodi izmantojot gan anketēšanu, gan ekspertu strukturētās intervijas. Ar aptaujas anketas palīdzību, vadoties no respondentu sniegtajām atbildēm, autore ar standartizētas aptaujas anketas 14 jautājumu palīdzību noskaidrotu pašvaldību viedokli par pilsētu statusa lomu valsts attīstībā, pilsētu ietekmi uz apkārtējām teritorijām, kā arī pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktorus un sadarbības šķēršļus, kā arī to, kas nosaka policentriskas attīstības potenciālu (skatīt 3. pielikumu „Darba ietvaros veiktā anketēšana"). Analizētas tika divas pašvaldību grupas – republikas pilsētas un novadi, paralēli skatot arī plānošanas reģionus, lai sekotu līdzi, vai neparādās reģionālās atšķirības.

Anketēšanā aptaujāti tika 63 pašvaldību pārstāvji t.sk. deviņu republikas pilsētu un 54 novadu pārstāvjus laika posmā no 2012. gada 31. marta līdz 16. aprīlim. Aptaujas rezultāti apkopoti 28 diagrammās, atspoguļojot republikas pilsētu un novadu datus visā valstī kopumā, kā arī pa statistiskajiem reģioniem, lai noskaidrotu arī tendences reģionālā griezumā. Savukārt ekspertu intervijas sniedz papildu informāciju par aptaujas anketā ietvertajiem būtiskākajiem aplūkotajiem jautājumiem (skatīt 5. pielikumu „Darba ietvaros veiktās intervijas").

Vadoties pēc aptaujas rezultātiem, pilsētu lomu kā būtisku vērtē visi republikas pilsētu pārstāvji (100%), savukārt 67% no novadu pārstāvjiem to novērtējuši kā būtisku (skatīt 4. pielikuma 4.1. diagrammu), tikai 30% no novadiem drīzāk piekrīt, nekā nepiekrīt, ka pilsētām ir būtiska loma valsts attīstībā. Pilsētu būtisko lomu nevar noliegt, jo statistiskie dati parāda, ka, salīdzinot republikas pilsētu pašvaldību grupu un novadu pašvaldību grupu, tieši republikas pilsētas dod lielāko pienesumu, jo šajos attīstības centros koncentrējas visa veida

resursi, kas jāizmanto attīstībai un kur ir arī nepieciešamā kritiskā masa, lai būtu ne tikai darba vietas, bet arī inovācijas.[192]

Iespējams, ka pilsētu statusam arī ir zināma loma attiecībā uz pilsētu lomu valsts attīstībā, jo, tieši pilsētas statuss saistīts ar atbilstību noteiktām apdzīvotās vietas pazīmēm, kas pilsētu atšķir no citām valstī pastāvošajām administratīvajām vienībām un to piešķir apdzīvotām vietām, kurās dzīvo noteikts skaits iedzīvotāju un kuras ir kultūras un komercdarbības centri ar attīstītu infrastruktūru. Darbā uzsvars ir uz tēzi, ka lielākajā daļā valstu to lielākajām pilsētām ir piešķirts speciāls statuss, kas ļauj tām veidot ne tikai atšķirīgu institucionālo organizāciju no pārējām pašvaldībām, bet arī dažkārt ļauj tām uzņemties papildu atbildības un resursus.[193] Vadoties no teorētiskiem pamatojumiem, būtiski bija noskaidrot pašvaldību viedokli (skatīt 4. pielikuma 4.2. diagrammu) – 55,6% no republikas pilsētu pārstāvjiem uzskata, ka pilsētas statuss ietekmē valsts attīstību, savukārt 27,8% no novadu pārstāvjiem uzskata, ka pilnīgi piekrīt, ka statuss atstāj ietekmi. Salīdzinoši līdzīgi rezultāti ir par atbildi „drīzāk piekrītu, nekā nepiekrītu" (33,3% - republikas pilsētas, 38,9% - novadi), kas norāda, ka nav īsti skaidrs, vai statusam ir kāda nozīme, jo pilsētām nav īpašu papildu kompetenču, funkciju vai deleģējumu vai papildu finansējums, kas tās atšķirtu no pārējām pašvaldībām. Tomēr drīzāk nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt šādam apgalvojumam 11,1% republikas pilsētu pārstāvju un 14,8% novadu pārstāvju (pilnībā nepiekrīt 13,0% novadu pārstāvju). Tas saistāms ar pilsētu lomu reģionā un valstī, jo, vadoties pēc Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam noteiktajām reģionālās politikas mērķteritorijām, valstī ir 8 nacionālas nozīmes centri (8 republikas pilsētas) un Eiropas līmeņa metropole (Rīga), ko uzskata par attīstības „kodolu". Plānošanas reģionu griezumā attiecībā uz pilsētas statusa ietekmi uz valsts attīstību domas dalās un nav viennozīmīgas atbildes, tomēr pārsvarā atbildes apstiprina, ka pilsētu statuss tomēr ietekmē valsts attīstību (skatīt 4. pielikuma 4.16. diagrammu).

[192] Intervija ar Latvijas Republikas Vides azisardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.
[193] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, p.43

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētas statuss ietekmē valsts attīstību", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.16. diagramma

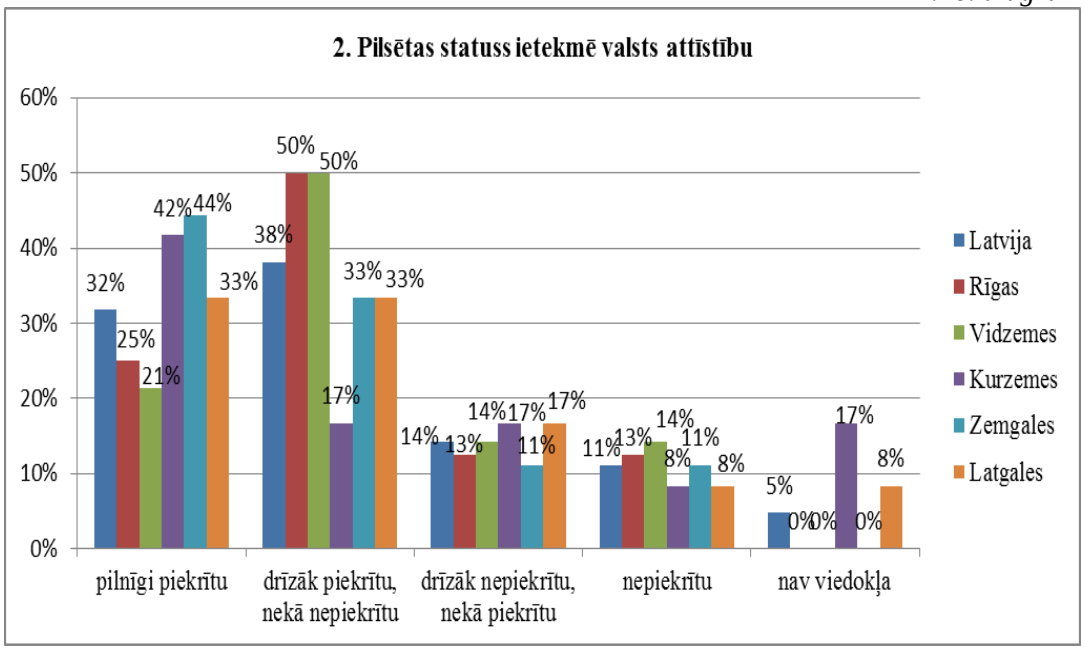

Pilsētu statusu var vērtēt kā formālu, citi vairāk respektē, rēķinās ar šo statusu. „Pirms administratīvi teritoriālās reformas, protams, ka rēķinājās vairāk, jo pārējās pilsētas bija mazākas. Pilsētu loma ir subjektīva, skatoties no ārpuses, tā ir cieņa, respekts. Statuss nav objektīvs faktors, drīzāk objektīvs faktors ir tas, cik kompetents mērs tur darbojas",[194] tā Latvijas Lielo pilsētu asociācijas izpilddirektora vietnieks M.Kučinskis. Savukārt Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis A.Jaunsleinis uzskata, ka „tas ir slikti, ka tika pazaudētas pilsētas kā tādas, jo par pilsētu statusu cīnījāmies gadiem, lai panāktu, ka tiek piešķirtas pilsētu tiesības. Veicot administratīvi teritoriālo reformu varēja atrast risinājumu, kas neliedza pārējām pilsētām pazaudēt savas tiesības un statusu, izveidojot teritoriju, kur ir apvienota pilsēta ar pārējo teritoriju kā viena administratīvā teritorija, tajā pašā laikā saglabājos pilsētu statusu kā tādu".[195] Tas ļauj secināt, ka, neskatoties uz statusa formālo lomu, gan respondenti, gan intervētie eksperti apliecina šāda statusa nozīmi.

Statusa ietekmi var saistīt ar pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību, jo vairums respondentu atbild, ka ietekme ir liela (78% republikas pilsētu pārstāvji un 46,3% novadu pārstāvji) (skatīt 4.pielikuma 4.3. diagrammu), kas sasaucas arī ar pilsētu lomu valsts attīstībā, kur vairums respondentu atbildēja pozitīvi. Tomēr ietekme varbūt gan pozitīva, gan negatīva un to apliecina aptaujas dati. Jautājumā par to, kā izpaužas pilsētu ietekme uz tās apkārtējās teritorijas attīstību, republikas pilsētas pārstāvji atbildēja, ka pilsētas atstāj būtisku ietekmi uz

[194] Intervija ar Latvijas Lielo pilsētu asociācijas izpilddirektora vietnieku M.Kučinski 13.04.2012.
[195] Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdi A.Jaunsleini 16.04.2012.

apkārtējām teritorijām (54,6%), taču sadarbība tiek īstenota noteiktās jomās (36,4%), savukārt tikai 9% republikas pilsētu pārstāvji domā, ka pilsētas vairāk domā par savu attīstību, nekā par apkārtējo teritoriju attīstību (skatīt 4.pielikuma 4.4. diagrammu). Pretējās domās ir novadu pārstāvji, to parāda dati – 52,5% domā, ka pilsētas vairāk domā par savu attīstību, nekā par apkārtējo teritoriju attīstību, tikai 15,3% domā, ka pilsētas cenšas attīstīt sadarbību ar apkārtējo teritoriju tikai noteiktās jomā. Savukārt plānošanas reģionu kontekstā visizteiktāk manāms, ka dominē atbilde, ka pilsētas vairāk domā par savu attīstību, nekā par apkārtējo teritoriju attīstību, īpaši izteikti, tas vērojams Kurzemes plānošanas reģiona atbildēs – 62% (skatīt 4. pielikuma 4.18. diagrammu). Savukārt Latgales reģionā dominē atbildes, ka pilsētas cenšas sadarbību attīstīt tikai noteiktās jomās un pilsētas vairāk domā par savu attīstību (attiecīgi 42%). Gandrīz vienādās domās par to, ka pilsētas atstāj būtisku ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību, pēc sniegtajiem rādītājiem, ir Zemgales, Vidzemes un Rīgas plānošanas reģionos ietilpstošajās pašvaldībās, skatoties pēc visvairāk atzīmētā ranžējuma.

No tā var secināt, ka Kurzemē izteiktāk kā pārējos reģionos vērojama pilsētu dominance – Liepāja, Ventspils, kas dominē arī valsts mērogā, savukārt Latgalē vērojams mērenāks noskaņojums, apliecinot, ka sadarbība norisinās noteiktās jomās un nav arī tik izteikti kā Kurzemes reģionā vērojama attīstības centru dominēšana. Šādu Ventspils un Liepājas dominanci pamato arī piesaistīto investīciju apjoms uz vienu iedzīvotāju, jo vislielākais finansējuma piesaistes apjoms uz vienu iedzīvotāju ir Ventspilij (Ls 499,9), lai gan Liepājai tie ir relatīvi zemi - Ls 77,2[196], tomēr Liepājai 2010. gadā, salīdzinot ar 2009. gadu, bija vislielākais iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugums pašvaldību budžetos uz vienu iedzīvotāju (par Ls 42,5 jeb 20,2 %).[197]

Nav noliedzams, ka pilsētu ietekme uz tās apkārtējās teritorijas attīstību ir būtiska, lai gan viens ir infrastruktūras potenciāls, zinātne, darba vietas un attīstība, taču pilsētām būtu jākļūst arī par līderiem, kur idealizētā gadījumā līderis būtu pilsēta reģionā, kas sekmē visa reģiona attīstību. Tas ir tas mūsu vājais punkts. Tie ir tie divi pretstati – ārpus pilsētu teritorijām esošie novadi necieš pilsētas, taču arī pilsētu mēri ar nicinājumu skatās uz novadiem un pagastiem. Pilsētas interesē tikai sava attīstība un nekas cits, tādēļ svarīgi būtu atrast kopsaucēju, lai mazinātu šo savstarpējo nepatiku. Taču pilsētu attieksme pret apkārtējām teritorijām lēnām mainās uz pozitīvo pusi, jo pilsētas jūt, ka apkārtējās teritorijas nepieciešamas kā darbaspēks, nākotne jāveido uz šīm teritorijām apkārt pilsētām, nevis uz mākslīgu lauku teritorijas apvienību.[198]

[196] Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 133. lpp.
[197] Turpat, 42., 43.lpp.
[198] Intervija ar Latvijas Lielo pilsētu asociācijas izpilddirektora vietnieku M.Kučinski 13.04.2012.

Pilsētas gan Eiropas Komisijas, gan Latvijas mēroga pētījumos un plānošanas dokumentos parādītās kā ekonomiskās attīstības centrs, kam būtu jāspēj ar savu potenciālu veidot pārdomātu attīstību valstī, tomēr problēma ir ar nespēju sadarboties kopīgu mērķu vārdā, kā rezultātā policentrisma struktūra un uz tās balstīts attīstības modelis Latvijā diemžēl nav ieviests, lai gan Latvijai ir labi novērtēts pilsētu tīkls, kas spētu realizēt šādu modeli bez mākslīgas cita veida attīstības perspektīvas radīšanas. Arī respondenti tika aptaujāti, vai pēc viņu domām, Latvijā ir pietiekami izskaidrota policentriskas attīstības būtība (skatīt 4. pielikuma 4.12. diagrammu), domas dalījās, tomēr vairākums republikas pilsētu un novadu pārstāvju atbildēja noliedzoši, attiecīgi 55,6% un 51,9%, kategoriskāki bija novadi, sakot, ka jēdziena būtība nav izskaidrota (33,3%) un republikas pilsētu pārstāvji tikai nedaudz atpalika (29,6%). Tas apliecina, ka jau sākotnēji radīti nepareizi priekšstati un, iespējams, izmantoti nepareizi instrumenti, lai skaidrotu šī jēdziena nozīmi un būtību uz kuru pamatojas gandrīz ikviens Eiropas Komisijas dokuments, kas saistīts ar attīstības plānošanu, īpaši kohēzijas politikas kontekstā. Tomēr, aplūkojot atbildes par policentriskas attīstības skaidrojumu, nākas secināt, ka saranžējot visas atbildes, republikas pilsētu pārstāvji policentrismu skaidro caur apgalvojumu, ka attīstība tiek veicināta ne tikai republikas pilsētās, bet arī citos attīstības centros, tomēr vairums novadu pārstāvji atbildēja, ka attīstība tiek veicināta vienmērīgi visā Latvijas teritorijā (skatīt 4. pielikuma 4.13. diagrammu).

No iepriekšminētā var secināt, ka republikas pilsētu pārstāvju atbildes var saistīt ar jau iepriekš pieminēto Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam noteikto nacionālas un reģionālas nozīmes centru skaitu, kas ir loģisks skaidrojums, ņemot vērā arī šo centru potenciālu. Tomēr novadi to skaidro ar nepieciešamību attīstību veicināt vienmērīgi visā Latvijas teritorijā, jo policentrisma jēdziena ieviešanu saredz kā netaisnības sākumu, kas aizsākās 2007. gadā diskusijās par attiecināmajām teritorijām 2007. - 2014. gada Eiropas Savienības struktūrfondu programmēšanas periodā atbalsta saņemšanai no *urbānās* jeb pilsētvides prioritātes. Kā rezultātā astoņas Latvijas lielo pilsētu intereses tika pretnostatītas pārējo 70 Latvijas pilsētu interesēm. Tomēr, nav noliedzams fakts, ka ne visi novadi spējīgi veidot savas attīstības vīzijas un domāt ilgtermiņā, sekmējot ekonomisko izaugsmi savā administratīvajā teritorijā. Savukārt aptaujātie eksperti norāda, ka, ja salīdzina ar 2005. un 2006. gadu, ka pat politiskā līmenī šo vārdu nesaprata, tad pa šiem gadiem solis uz priekšu ir sperts, sapratne veidojas. Arī ierēdniecības līmenī atzīst pilsētas kā vadošos centrus, dzīve arī parādīja, ka tas tā praksē arī notiek, pirms 5, 6 gadiem, tas nebūtu tik labi pieņemams. Viens ir politiskais līmenis, ierēdniecība, kur šīs jēdziens ir svarīgs, lai izcīnītu noteiktu atbalsta veidu pašvaldībām, investīciju pieeju, taču iedzīvotājiem tas nav svarīgi un tas arī nav

vajadzīgs. Svarīgi, ka iedzīvotājs redz, ka reģionā ir 3-4 pilsētas, kas attīstās un ka darbavietu piedāvājums šajās pilsētās ir pietiekams, lai būtu motivācija palikt, tas arī ir tas rezultāts.[199]

Latvijā būtībā 2007. gadā tas sākotnēji bija kā svešvārds, uz ko pašvaldības teica, ka ministrija kārtējo reizi mēģina ieviest svešvārdu. „Tajā brīdī, kad to saslēdza kopā ar urbāno prioritāti, kur no 7 pilsētām aizgāja uz 17, tad pēkšņi tas tika uztverts kā naudas jautājums un pašvaldības sāka teikt, ka Latvijā nepieciešams policentrisms".[200] Protams, ka policentrisma jēdzienam negatīvismu piedod tas, ka to saista ar naudas sadali, „ja ar vārdu „policentrisms" tiek saprasta pilsētvides prioritāte kā mēs to esam darījuši, tad ir pamats kritizēt to, kā esam ieviesuši policentrismu Latvijā līdz šim, jo ieguldījumi nav devuši ekonomisko atdevi ne pilsētai, ne apkārtējai teritorijai".[201] Taču tā bija iepriekšējā plānošanas perioda kļūda, savukārt jaunajā plānošanas periodā uz to visu jāskatās daudz kritiskāk un izsvērtāk.

Lai vēl vairāk konkretizētu policentrisma kā modeļa ieviešanu, pašvaldību pārstāvjiem tika lūgts saranžēt, viņuprāt, prioritārā secībā apgalvojumus, kas nosaka policentriskas attīstības potenciālu (skatīt 4. pielikuma 4.14. diagrammu). Ja skatās republikas pilsētu pārstāvju atbildes, tad tieši uzņēmējdarbības uzsākšanai labvēlīga vide ir būtiskākais, tad seko kvalitatīvi pakalpojumi, sakārtota transporta infrastruktūra, izglītības iestāžu pieejamība, plašākas darba iespējas, veselības aprūpes iestāžu pieejamība, brīvas rūpnieciskās zonas, augstāka darba atalgojums, aktīva sabiedriskā un kultūras dzīve, ilgtspējīga vides pārvaldība un attīstīta brīvā laika pavadīšanas infrastruktūra. Novadu pārstāvju atbildes ir līdzīgas, jo primārā ir uzņēmējdarbības uzsākšanai labvēlīga vide, līdzīgi kā pilsētām, tad seko plašākas darba iespējas, sakārtota transporta infrastruktūra, kvalitatīvi pakalpojumi, izglītības iestāžu pieejamība, brīvas rūpnieciskās zonas un augstāks darba atalgojums, tikai tad seko aktīva sabiedriskā dzīve un kvalitatīva brīvā laika pavadīšana, vides jautājumi ir vismazsvarīgākie.

[199] Intervija ar Latvijas Lielo pilsētu asociācijas izpilddirektora vietnieku M.Kučinski 13.04.2012.
Intervija ar Latvijas Republikas Vides azisardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.
[200] Intervija ar Latvijas Republikas Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāju Z.Kalniņu – Lukaševicu 27.03.2012.
[201] Intervija ar Latvijas Republikas Vides azisardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.

Respondentu novērtējums par to, kas nosaka policentriskas attīstības potenciālu, norādot secībā vietu pēc svarīguma, republikas pilsētu un novadu grupā

4.14. diagramma

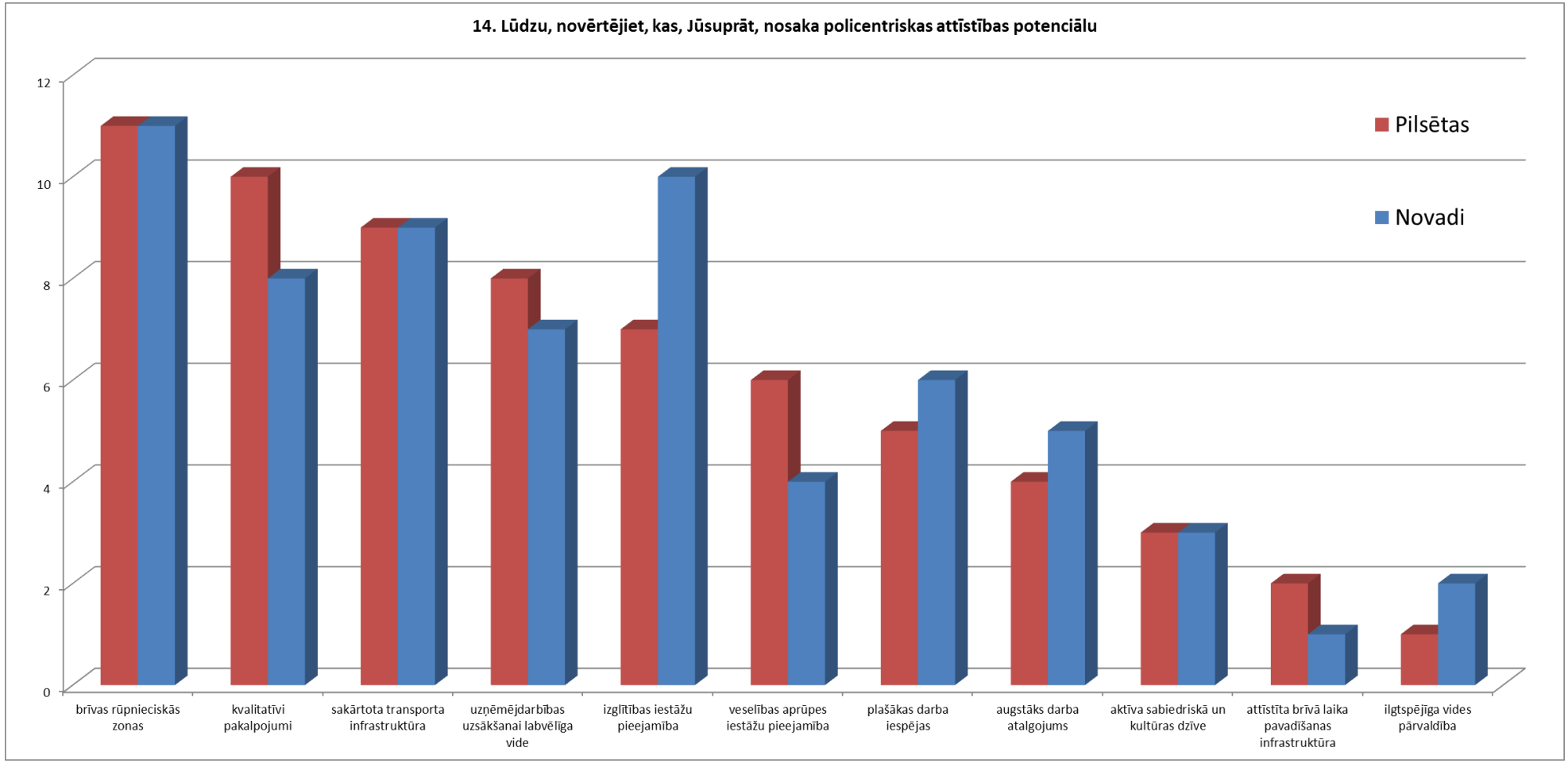

Tas liek secināt, ka vislielākais potenciāls tiek novērtēts uzņēmējdarbības videi, sakārtotai transporta infrastruktūrai un kvalitatīviem pakalpojumiem, kas koncentrējas pilsētās. Tas apliecina, ka pašvaldības domā pareizā virzienā, akcenti ir uz sakārtotu infrastruktūru (transporta, uzņēmējdarbības veikšanai nepieciešamā), kā arī uz pakalpojumu nodrošināšanu. To var saistīt kopā ar nepieciešamību paredzēt noteiktu pakalpojumu klāstu jeb minimumu, kas tiktu sekmēts noteiktās jomās, piemēram, veselības aprūpe, izglītība, kultūra, sociālie pakalpojumi utt.) atbilstoši teritorijai, kurā iedzīvotājs atrodas (novads vai pilsēta, vai pilsētnovads). Tie pakalpojumi, kuri nepieciešami visvairāk vai visbiežāk noteikti jānodrošina pašam zemākajam līmenim jeb mērķteritorijai, kas atrodas zemāk, attiecīgi specializētākus pakalpojumus nepieciešams nodrošināt augstākajam administratīvajam līmenim, lai sekmētu to kvalitāti.

Lai gan vispārīgi ņemot, tieši pašas pilsētas ir šis potenciāls. Tāpat potenciāls ir arī Latvijā pieejamie resursi, jo lielākā daļa resursu, ja paskatāmies uz iedzīvotāju struktūru, Latvijā koncentrēti pilsētās, kur to īpatsvars ir lielāks, tādēļ svarīgi, cik mēs spējam un kā mēs spējam šos resursus paņemt.[202]

No iepriekš minētā var secināt, ka pilsētu loma kā resursu koncentrācijas un to izlietošanas centram ir būtiska, ko tomēr nosaka tās statuss, kas diemžēl šobrīd ir vairāk formāls. Lai gan pilsētu statuss pilsētu hierarhijas sistēmā galvenokārt nosaka funkciju klāstu (t.i. pienākumu nastu un atbildības mērogu, kas uzlikta pilsētas pašvaldībai). Resursus šo funkciju realizēšanai dod iespējas, ka pilsētās ir labi apzinātas un izmantotas – valsts investīcijas, spēja piesaistīt ārējo finansējumu. Mazāk novērtētas ir iespējas caur sadarbības tīkliem mobilizēt resursus un plānot to izlietojumu ilgtermiņā.[203]

Kā Latvijā iespēja un spēcīgs resurss ir saskatāms vienmērīgi izvietotais pilsētu tīkls, kas var nodrošināt pamatu pilsētu sadarbības izveidei, taču „mums ir viena problēma ar lielajām pilsētām, jo tās neskatās plašāk par savas pilsētas teritoriju". [204] Lai gan tieši sadarbība radītu kritisko masu, kas pilsētām pietrūkst to attīstībai, lai tās spētu radīt „starojumu" jeb pozitīvu ietekmi uz teritoriju ārpus savām administratīvajām robežām, tādējādi veidojot sadarbību, kas veidota uz funkcionālajām saitēm. Pilsētu attīstībai nepieciešamo kritisko masu iespējams radīt nevis koncentrējot to resursus, bet gan savienojot dažādu pilsētu resursus ar transporta un informācijas tehnoloģijas infrastruktūru. Tādēļ nākamajā nodaļā aplūkotas tiek pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības iespējas.

---

[202] Intervija ar Latvijas Republikas zemkopības ministres padomnieku A.Grinbergu 05.04.2012.

[203] Priekšlikumi par nepieciešamajiem atbalsta instrumentiem pilsētu politikas mērķu, prioritāšu un rīcības virzienu īstenošanai. No: *Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012.,107.lpp.

[204] Intervija ar Latvijas Republikas Vides azisardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.

4.1. Latvijas pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības iespējas un potenciāls

Pilsētu sadarbība ar tās apkārtējām teritorijām ir priekšnoteikums līdzsvarotai attīstībai, jo tieši sadarbība, nevis konkurence veicina attīstību. Dilemma, ko līdz šim nav izdevies atrisināt, ir Rīgas kā galvaspilsētas attiecības un pārējām teritorijām - gan pilsētām, gan novadiem.

Aptaujā respondentiem tika jautāts par sadarbības starp pilsētām un to apkārtējām teritorijām galveno iniciatoru (skatīt 4.pielikuma 4.5. diagrammu). Republikas pilsētu pārstāvji uzskata, ka tās ir pilsētas (36,4%), savukārt novadu pārstāvji, ka tie ir novadi (39,7%), vienisprātis ir abu administratīvo vienību pārstāvji, ka arī plānošanas reģioniem ir būtiska loma, vismaz tādai tai, pēc viņu domām, būtu jābūt. Salīdzinoši neliels respondentu skaits uzskata, ka tā ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, attiecīgi 9,1% - pilsētas, 11,1% - novadu pārstāvji. Novadu pārstāvji pie atbildes „cits" piedāvāja, ka iniciatori var būt visu iepriekš nosaukto vienību vadības pārstāvji, kā arī konkrēti speciālisti un personības, bez konkrētiem iniciatoriem tie var būt arī gadījumi jeb jautājumi, kas prasa risinājumu vai arī gluži pretēji – savstarpējā dabiskā mijiedarbība. Savukārt plānošanas reģionu griezumā novadus kā sadarbības iniciatorus visvairāk uzsver Vidzemes (60%) un Rīgas (50%) plānošanas reģioni pārstāvji, savukārt plānošanas reģionus – Latgales (43%), bet pilsētas – Zemgales (33%) plānošanas reģionu pašvaldības (skatīt 4. pielikuma 4.19. diagrammu).

Tas liek secināt, ka Vidzemes un Rīgas plānošanas reģionos ietilpst lielākais skaits pašvaldību, pretstatā pārējiem reģioniem un tādējādi šie novadi apzinās savu potenciālu, jo tie ir ekonomiski aktīvi reģioni, ko nosaka arī galvaspilsētas tuvums. Latgales pašvaldību vidū liela loma vienmēr tikusi atvēlēta plānošanas reģionam, savukārt Zemgales reģionā Jelgava un Jēkabpils kā pilsētas atstāj būtisku ietekmi, jo novadi šos attīstības centrus uztver salīdzinoši pozitīvāk (liela loma ir pilsētas vadītājam, kas ir visnotaļ būtisks faktors) kā citi novadi savā plānošanas reģionā ietilpstošās republikas pilsētas.

Par vienu no galvenajiem sadarbības iniciatoriem bez pilsētām un novadiem tiek uzskatīti arī plānošanas reģioni (skatīt 4. pielikuma 4.5. diagrammu), ko parāda abu respondentu grupu atbildes. Tas būtu loģiski, ka šāda vienība koncentrē ap sevi resursus un sekmē līdzsvarotu visu reģiona attīstību, taču, kā norāda Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāja I.Raugze – „pārvaldes struktūra mums šobrīd nav tāda, kas parāda pilsētu lomu reģionā, jo plānošanas reģions kā struktūra šobrīd

nav atzīts par veiksmīgu".[205] Plānošanas reģionus uztver kā vienības, kurai ir maz funkciju, taču „uzaudzēts" pat pārāk liels administratīvais aparāts, kas nespēj pildīt pat savas primārās funkcijas attiecībā uz reģiona saliedētāja lomu.

Teritorijas ilgtspējīga attīstība nav iedomājama bez pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības, ko pārliecinoši gan novadu, gan republikas pilsētu pārstāvji uzskata par būtisku priekšnoteikumu (novadi – 72,2%, republikas pilsētas – 62,5%) (skatīt 4.pielikuma 4.6. diagrammu). To pamato novadu pārstāvju atbilde, uzskatāmi parādot, ka pilsētām ir potenciāls veidot ciešu un ekonomiski spēcīgu sadarbību ar tās apkārtējām teritorijām (50,0%), savukārt pilsētu domas dalās, jo vienāds rezultāts ir gan par to, ka pilsētām ir potenciāls, gan to, ka pilsētām drīzāk nav šāda potenciāla (katrā atbildē attiecīgi 33,3%, skatīt 4.pielikuma 4.7. diagrammu). Vislielāko potenciālu plānošanas reģionu kontekstā saskata Vidzemes, Rīgas un Latgales reģiona pašvaldības (attiecīgi – 64%, 63% un 58%), visnegatīvāk to novērtē daļa Zemgales (11%), Kurzemes (17%) un Latgales (8%) reģiona pašvaldību no visa respondentu skaita (skatīt 4. pielikuma 4.21. diagrammu).

Iepriekšminētais apliecina, ka pilsētām ir šāds potenciāls, taču, lai to pamatotu, svarīgi novērtēt līdzšinējo republikas pilsētu sadarbību ar apkārtējo teritoriju pašvaldībām, gan otrādi – novada sadarbību ar tuvāko pilsētu. 4. pielikuma 4.8. un 4.9. diagrammās redzams, ka republikas pilsētas (77,8%) un novadi (48,2%) kopumā līdzšinējo sadarbību novērtējuši kā drīzāk kā sekmīgu, nekā nesekmīgu. Kā drīzāk nesekmīgu, nekā sekmīgu, gan arī nesekmīgu novērtēja novadu pārstāvji (attiecīgi 22,2% un 3,7%), dominēja arī atbildes, ka to ir grūti novērtēt (11,1%). Plānošanas reģionu kontekstā kā sekmīgu sadarbību novērtēja republikas pilsēta, kas pārstāv Vidzemes reģionu - Valmiera (skatīt 4. pielikuma 4.22. diagrammu), drīzāk kā sekmīgu, nekā nesekmīgu sadarbību novērtēja Kurzemes, Zemgales un Latgales reģionos ietilpstošās republikas pilsētas, turklāt kā drīzāk nesekmīgu, nekā sekmīgu novērtēja Rīga. Tas parāda, ka nedominē viena tendence, jo liela nozīme sadarbība veidošanā ir tieši personāliju aspektam, kā arī vēsturiski izveidotajai sadarbībai, kas bieži ir kā pamats turpmākajām kopīgajām aktivitātēm. Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis A.Jaunsleinis uzsver, ka „vairāk vai mazāk sadarboties cenšas visi. Problēma, kas ir objektīva saistīta ar to, ka pašvaldības savā starpā ir ne tikai sadarbības partneri, bet arī konkurenti un šī nesadarbošanās vairumā gadījumu tieši saistīta ar konkurenci. Nepieciešams kompromiss no abām pusēm"[206], lai sadarbība vispār tiktu uzsākta un notiktu sekmīgi arī turpmāk. Savukārt M.Kučinskis norāda, ka labāki piemēri pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbībai ir tieši

[205] Intervija ar Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.
[206] Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdi A.Jaunsleini 16.04.2012.

pilsētu sadarbībai savā starpā, piemēram, Valmiera ar Cēsīm, Valka – Valga, lai gan tādu piemēru nav daudz. Pašlaik pozitīva tendences vērojamas Ventspilij un Talsu novadam.[207]

Tas ļauj secināt, ka labāka sadarbība ir tuvējām pašvaldībām, kur veidojusies sadarbība vēsturiski gan pašvaldību funkciju izpildes jomās, gan publisko pakalpojumu sniegšanas nodrošināšanai. Laba sadarbības joma ir profesionālā izglītība, var būt situācija, ka skola atrodas pilsētā, bet varbūt situācija, ka skola vēsturiski atrodas novadā. Tādā gadījumā nevajadzētu dublēt, bet gan lietderīgi izmantot to infrastruktūru. Bez izglītības, aktīva sadarbība norit arī sporta un kultūras jomās. Tomēr pamatā ir labāka infrastruktūra ir pilsētā, bet ir gadījumi, ka tā ir labāka kādai blakus teritorijai[208], tā A.Jaunsleinis. Arī attiecībā uz pakalpojumiem kā būtisku sadarbības pamatplatformu, nevajadzētu veidot paralēlas struktūras, bet ar kaimiņu novienoties, kompensējot izdevumus, kas radušies, tādējādi sniedzot pakalpojumu plašākai teritorijai. Šajā kontekstā dažkārt parādās arī bailes par pakalpojumu kvalitāti, vai tā būs tāda pati kā pilsētniekiem, vai nebūs citādāka attieksme. Sniedzot pakalpojumus ārpus pilsētu administratīvās teritorijas, tā saņēmējiem jābūt pārliecībai, ka attieksme būs vienāda. No pakalpojumu piedāvājumu puses, ja vairāk domā kā par naudas pelnīšanu, tad tas arī neder, ja pieņem to kā objektīvu un godīgu izdevumu kompensāciju, tad atkal ir cita lieta. Nevajadzētu uz savu kaimiņu rēķina iedzīvoties, tās ir lietas, kas raisa to negatīvismu.[209]

Iepriekš minētais apliecina, ka bailes un neuzticība saistāma ar to, ka katra pašvaldības vadītāja uzdevumu ir domāt par teritorijas attīstību un finansējuma piesaisti un tas ir pilnīgi saprotams,[210] taču jāspēj pārkāpt tam pāri un domāt ārpus administratīvas teritorijas robežām.

Lai vēl detalizētāk izprastu iemeslus, kādēļ sadarbība nenotiek tik aktīvi kā gribētos, tika uzdoti jautājumi par sadarbības veicinošiem faktoriem un šķēršļiem. Salīdzinoši aplūkojot republikas pilsētu un novadu atbildes par sadarbības veicināšanas faktoriem (skatīt 4.pielikuma 4.10.diagrammu) nākas secināt, ka pirmās trīs vietas ieņem labi attīstīta transporta infrastruktūra, kā arī kvalitatīva pakalpojumu pieejamība un augsta to kvalitāte nacionālās nozīmes centrā, tikai tad seko iepriekš vēsturiski izveidojusies sadarbība vai kopīgas problēmas. Plānošanas reģionu skatījumā (skatīt 4. pielikuma 4.24. diagrammu) transporta infrastruktūru kā sadarbības veicinošu faktoru novērtē Rīgas un Vidzemes, reģioni; kvalitatīvu pakalpojumu pieejamību visaugstāk no reģioniem novērtē Rīgas un Kurzemes reģioni; kopīgas problēmas kā sadarbības veicinošu faktoru norādīja Vidzemes, Kurzemes un

[207] Intervija ar Latvijas Lielo pilsētu asociācijas izpilddirektora vietnieku M.Kučinski 13.04.2012.
[208] Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdi A.Jaunsleini 16.04.2012.
[209] Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdi A.Jaunsleini 16.04.2012.
[210] Intervija ar Latvijas Republikas Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāju Z.Kalniņu – Lukaševicu 27.03.2012.

Latgales reģioni; iepriekš vēsturiski izveidojušos sadarbību kā sadarbību veicinošu faktoru visaugstāk novērtē Zemgales reģions, uzņēmējiem pievilcīgu vidi savukārt visvairāk novērtē Latgales reģions. Viszemāk novērtēta tika kvalitatīvu pakalpojumu trūkums un zema to kvalitāte gan novadu, gan republikas pilsētu pārstāvju atbildēs, kas apliecina, ka veicinošie faktori saistīti ar sakārtotu transporta infrastruktūru un kvalitatīvu pakalpojumu klāstu.

Savukārt analizējot sadarbības šķēršļus, var redzēt, ka republikas pilsētu un novadu starpā pastāv zināma vienprātība, jo galvenie šķēršļi ir sociālekonomiskā attīstības līmeņa un funkciju izpildes spēju atšķirības, nepietiekami attīstīta transporta un sakaru infrastruktūra, kā arī savstarpējā konkurence (skatīt 4. pielikuma 4.11. diagrammu). Savukārt plānošanas reģionu griezumā (skatīt 4. pielikuma 4.25. diagrammu) nākas secināt, ka sociālekonomiskā attīstības līmeņa un funkciju izpildes spēju atšķirības dominē Kurzemes un Zemgales plānošanas reģionos; nepietiekami attīstīta transporta un sakaru infrastruktūra – Rīgas un Latgales reģionos; pārāk liels attālums Rīgas un Latgales reģionos; savstarpējā konkurence – visvairāk izteikta Vidzemes reģionam, tikai tad seko Kurzemes un Zemgales reģioni.

Domas dalās par ranžējuma skalas nākošajām vienībām, jo republikas pilsētām tā ir nevēlēšanās uzņemties papildu saistības (darbus, pienākumus), kas dominē ar pārsvarā visos plānošanas reģionos, savukārt novadiem – pārāk liels attālums. Vismazsvarīgākais gan novadiem, gan republikas pilsētām ir bailes zaudēt vietējo identitāti un piederību noteiktai vietai.

No tā var secināt, ka sadarbības veicinošie faktori un šķēršļi cieši sasaucas ar republikas pilsētu un novadu sniegto vērtējumu par policentriskas attīstības potenciālu, jo nepieciešams mazināt sociālekonomiskā attīstības līmeņa un funkciju izpildes spēju atšķirības, ko var mazināt sakārtojot transporta un sakaru infrastruktūru, nodrošinot kvalitatīvus pakalpojumus visām administratīvā līmeņa teritorijām, vadoties no to attīstības līmeņa, lai tādējādi mazinātu kopīgās problēmas, kas saistītas ar iedzīvotāju dzīves līmeņa diferenciāciju un piesaistīto investīciju apjomu administratīvajai teritorijai. Te atkal jāmin noteikta pakalpojumu klāsta jeb „groza" nodrošināšana konkrētās jomās, lai veidotu apzināti virzītu attīstību – augstāk attīstītās teritorijās nodrošinot specifiskus pakalpojumus un nodrošinot to pieejamību un kvalitāti, savukārt zemākas attīstības teritorijās nodrošinot tikai visbiežāk lietoto pakalpojumu pieejamību jeb pakalpojumu minimumu, pārējo pakalpojumu pieejamību nodrošinot augstākas attīstības teritorijās, paredzot ērtu transporta infrastruktūru.

No ekspertu viedokļa, sadarbības veicinošie faktori ir personības, kas vada domi, administratīvās robežas, kas ir neatkarīgas no cilvēkiem, tāpat pieredze, izglītība, jaunu paņēmienu ieviešana, jaunas iespējas, jauni risinājumi – ja vienā vietā tiek pārņemtas labas lietas, tad tās tiek piedāvātas arī citur, pieredzes apmaiņa, savstarpējo kontakti. Savukārt

šķēršļi ir dažādi, vairums no tiem skar mentalitātes problēmas, kas saistītas ar vēlmi visu darīt pašiem un ne ar vienu nesadarboties. To var kopumā saistīt ar pārvaldes un politiskās kultūras problēmām, kas dominē valstī. Problēmas ir arī mūsu pieņēmumos, stereotipos. Eksperti arī uzsver, ka vēlme sadarboties ir jāgrib abām pusēm, jo viena puse to nevar izdarīt, līdz ar to rezultāts nebūs vēlamais, ja sadarbība būs uzspiesta un mākslīgi veidota. Tam ir jābūt pakāpeniskam procesam, kas sākas ar savstarpējiem kontaktiem, sadarbības pie lēmumu pieņemšanas utt.

Savukārt kā vienu no būtiskākajiem šķēršļiem eksperti identificēja savstarpējo konkurenci, ko veicinājusi līdzšinējā investīciju sadales sistēma, kur pašvaldībām savā starpā ir jākonkurē. Ir jomas, kur tas ir veselīgi, taču ir arī jomas, kur tas nav vēlams, jo ir lietas, kas jāsakārto visām pašvaldībām. Konkurences mazināšanu attiecībā uz finansējuma sadali būtu veicināma caur pietiekoši konkrētiem instrumentiem, lai tādējādi veicinātu pašvaldību savstarpējo sadarbību, jo diemžēl dabiski Latvijā tas nenotiek. Piemēram, plānojot investīciju politiku, būtu jāparedz arī mehānismi, kas veicinātu pašvaldību sadarbības projektu īstenošanu. To var atrisināt vai nu ar atšķirīgām atbalsta intensitātēm individuālajiem vai sadarbības projektiem, vai arī norādot, ka konkrētajā jomā var saņemt noteiktu finansējuma apjomu tikai tad, ja ir sadarbība ar citu pašvaldību.

Iepriekš minētais ļauj secināt, ka pilsētas sadarbība ar apkārtējām teritorijām ir vāja. Viens no līdzsvarotas teritorijas attīstību veicinošiem faktoriem ir pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšana, kur attiecīgi vadošā loma būtu jāuzņemas tieši pilsētām. Principā plānošanas reģioniem kā reģiona mēroga spēlētājiem būtu jāveido sadarbība starp pilsētām un novadiem, tādējādi sekmējot reģiona konkurētspēju, taču praksē tas diemžēl tā nenotiek, jo plānošanas reģionus uzskata par vājiem partneriem jeb sadarbības veicinātājiem, tādēļ būtu svarīgi attīstīt pilsētu tīklu, kura ietvaros pilsētas kā attīstības centri varētu sadarboties kopīgu problēmu risināšanā pārkāpjot reģiona mērogu. Otrs aspekts ir pilsētu un lauku teritoriju attīstība, jo pilsētas nav pārāk atkarīgas no laukiem, lai gan pilsētas un to iedzīvotāji tomēr izmanto lauku teritoriju resursus. Pilsētu loma šeit būtu piesaistīt sev lauku teritoriju iedzīvotājus, lai tie dotos nevis uz ārvalstīm vai uz Rīgu, bet gan paliktu sava reģiona ietvaros un dotos uz attīstības centru. Jo pilsētas kā attīstības centri var piedāvāt darba iespējas, izglītību, dažādus sociālos un veselības pakalpojumus utt., tādējādi ne tikai piesaistot, bet arī noturot potenciālos rezidentus. Tādēļ nākamajā nodaļā uzmanība tiks pievērsta pilsētu un apkārtējo teritoriju sadarbības modeļu identificēšanai, kā arī identificēti priekšlikumi rīcībām, kas būtu jāizdara, lai sadarbība tomēr veidotos.

4.2. Iespējamie pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļi

Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību saistāma ar pilsētas kā izaugsmes un attīstības potenciālu un to nosaka tādi aspekti kā izglītības pieejamība, attīstīta un daudzveidīga infrastruktūra, kvalitatīvu pakalpojumu pieejamība (sociālie, veselības u.c.), sakārtota dzīves vide, darba vietas un nodarbinātība. Pilsētas Latvijā ir galvenais izaugsmes un attīstības virzītājspēks, taču svarīgi ir atrast optimālu līdzsvaru starp:

1. pilsētu kā administratīvo teritoriju interesēm;
2. valsts ekonomiskās izaugsmes interesēm;
3. lauku iedzīvotāju, kas tradicionāli veido būtisku īpatsvaru Latvijā, interesēm, nodrošinot līdzvērtīgu dzīves kvalitāti;
4. globālās ekonomikas radīto ietekmi un tendencēm, ja tās rada pretrunu starp pieejamo dzīves kvalitāti un ekonomikas izaugsmes tempiem;
5. valsts investīciju efektivitāti un līdzsvarotas teritoriālās attīstības prioritāti.[211]

Analizējot konkrētus pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļus - vairāku attīstības centru modelis vai pilsētu sadarbības tīklu modelis – nākas secināt, ka ne vienu ne otru modeli tieši, kā tas aprakstīts teorijā, dzīvē nevar ieviest, jo katrai valstij ir savas īpatnības t.sk. arī Latvijai, kas jāņem vērā veidojot sadarbības modeli.

Latvijas īpatnība ir tā, ka tā ir monocentriska valsts, kurā dominē izteiktas reģionālās atšķirības. Tādēļ mums ir jāiet prom no monocentrisma, bet kāda veida policentrisms attīstīsies, tas pat nav tik ļoti teorijas jautājums, vairāk ir nepieciešama praktiska rīcība, lai nostiprinātu pilsētu lomu. Pārējais ir politiskās izšķiršanās un gudras politiskās pārvaldes jautājums. Ir valstis, kur darbojas kā viens, tā otrs modelis, viss ir atkarīgs no tā, kurš un kādā veidā pārvalda reģionus - tas var būt gan monocentrisks, gan policentrisks reģions.

Ja mēs veidojam monocentrisku reģionu, kurā dominē viena pilsēta, kurai būtu jāuzņemas galvenā loma reģionā, taču šīs pilsēta domā tikai par sevi, tad tas nedarbosies. Šādu modeli var skaidrot ar valstī izveidoto novadu struktūru, jo ir tādi, kas sūdzas un ir tādi, kas ir apmierināti. Tādēļ tas ir gudras pārvaldes jautājums, kā tas resurss, kas ir vienā novadā tiek apsaimniekots un pielietots. Tas pats ir arī reģionālā līmenī, taču šāda modeļa ieviešanai pašlaik galvenā problēma ir politiskajā kultūrā un politiskajās ambīcijās un politiskajā konkurencē. Ja veidojam policentrisku reģionu modeli, kur valstī ir definēti vairāki attīstības

[211] Kalniņa – Lukaševica, Z. „Integrētā pilsētu attīstības politika – priekšnosacījums valsts policentriskai attīstībai", Latvijas statistikas institūta zinātnisko rakstu krājums „Statistikas un pārvaldes problēmas 2007", Rīga, 2007, 135.lpp.

centri un kur vairākas pilsētas pastāv savstarpējā sadarbībā un mijiedarbībā un attīstās kopā ar šo reģionu, tad Latvijas gadījumā ir vairāki ierobežojumi, kas traucē policentrisku reģionu attīstībai un tie nav ekonomiski, bet gan pārsvarā politiski ierobežojumi.

Sākotnēji tika piedāvāts veidot reģionus atbilstoši pilsētām, identificējot astoņus vai deviņus attīstības centrus, lai katrā reģionā būtu viens centrs, kas mazinātu attīstības cīņu starp diviem attīstības centriem, kas ir vienā reģionā. Taču Latvija nevar veidot policentrisku pilsētu reģionus (*policentric urban region*), kur vienā reģionā ir vairākas pilsētas, jo tas veidotu nevajadzīgas iekšējās cīņās par galveno lomu šajā reģionā un mazinās virzību uz visa reģiona kopējo attīstību. Katrā reģionā nepieciešams tikai viens attīstības centrs, kas ir tā ekonomikas dzinējspēks.

Tas apliecina, ka būtisks ir pilsētas – reģiona sadarbības stiprināšana, jo pilsētas attīstības politiku nevar nošķirt no apkārtējās teritorijas attīstības.[212] Pilsētu attīstība jāskata kontekstā ar reģionu kopējās attīstības tendencēm. Valsts attīstību kā īstermiņā, tā ilgtermiņā ietekmē pilsētu lielums, iedzīvotāju blīvums un novietojums reģionā, ekonomiskā aktivitāte un saražotais IKP uz vienu iedzīvotāju, attālums no galvaspilsētas, attiecības ar pārējām pilsētām, kā arī apkārtējām teritorijām.

Policentriska attīstība nav punktveida modelis, tas ir tīklveida modelis, kas nozīmē, ka tīklveida modelis var darboties tikai tajā gadījumā, ja pilsētas sadarbojas reģiona attīstībai, Latvijā diemžēl tas tā nedarbojas, jo arī ieguldot naudu pilsētās, mēs šo atdevi uz apkārtējām teritorijām nejūtam. Protams, ka ir jārunā par to, ka mums ir jākoncentrē investīcijas tur, kur ir cilvēkresursi, jo investīciju „izšķaidīšana" par visu teritoriju nekādā veidā nedos atdevi, bet jautājums kāda rakstura investīcijas tās ir un kāds labums ir plašāka reģiona teritorijai, iedzīvotājiem, uzņēmējiem.[213]

Neskatoties uz to, ka policentrisms ir tīklveida modelis, kas paredz pilsētu sadarbību, policentrisms nav iedomājams bez pilsētu un lauku mijiedarbības. Policentrismu nevar saistīt ar pilsētvidi, domājot tikai par pilsētas teritoriju un pilsētvides sakārtošanu, jo policentrisms kā teorija, kā modelis vienmēr ir bijis cieši saistīts ar pilsētu – lauku mijiedarbības jautājumiem. Pilsēta akumulē to resursus, bet resursa vērtība ir jāuzlabo un jāpaaugstina tika tālu, lai efekts no resursu kustēšanās būtu arī apkārtējām teritorijām. Tādēļ būtu jāveido saskaņota pilsētu un lauku attīstības politika.

[212] Kalniņa – Lukaševica, Z. „Integrētā pilsētu attīstības politika – priekšnosacījums valsts policentriskai attīstībai", Latvijas statistikas institūta zinātnisko rakstu krājums „Statistikas un pārvaldes problēmas 2007", Rīga, 2007, 139.lpp.

[213] Intervija ar Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.

Policentrisma teorija nekad nav bijusi teorija par punktveidīgiem ieguldījumiem un tikai par pilsētvides sakārtošanu. Pilsētas kopā ar laukiem ir tās, kas veido tās lomu, tās ir funkcionālās pilsētu teritorijas (*functional urban area),* kas sastāv no pilsētas kā centra un teritorijas ap to, kas ir kā papildinošs resurss, tikai Latvijā problēma ir tā, ka lielajām pilsētām šis „starojums" ir nepietiekošs, jo, iespējams, ka pilsēta šo resursu vērtību nespēj radīt tādā apmērā, lai tas palīdzētu lauku iedzīvotājiem.

Bez pilsētu un lauku sadarbības svarīgi izmantot arī Rīgu kā pilsētu tīkla modeļa būtisku elementu. Skaidrs, ka neviens no centriem nebūs tik izteikts kā Rīga un to arī nevajag, bet gan svarīgi ir attīstīt otro centru līmeni, kur ir republikas pilsētas un bijušie rajonu centri, ņemot vērā to, ka republikas pilsētas nenoklāj visu teritoriju. Līdz ar to veidojot līdzsvarotu valsts attīstību, kas sevī ietver darba vietu piedāvājumu, pakalpojumu piedāvājumu, lai samazinātu iedzīvotāju vēlmi vai nu braukt prom no Latvijas, vai nu braukt dzīvot tuvāk Rīgai.

Tādējādi pastāvošajā pilsētu tīklā, līdzās galvaspilsētai Rīgai, kuras attīstība ir būtiska valsts konkurētspējas nodrošināšanai starptautiskajā mērogā, mērķtiecīgi ir jāattīsta arī citi centri (pilsētas), līdz tie kļūst pietiekami spēcīgi, lai veicinātu reģionu izaugsmi. Nav noliedzams, ka Rīgas starptautiskā attīstība ir visas Latvijas virzošais spēks, taču to neietverot šajā pilsētu tīklā arī Rīgu vai veidojot tīklus kā blakus esošu vai jaunu alternatīvu Rīgai. Nav noslēpums, ka galvaspilsētas fenomens dominē ne tikai Latvija, bet praktiski visās Eiropas valstīs. Igaunijā un Latvijā galvaspilsēta nav vienīgā pilsēta, kurai ir disproporcija attiecībā uz kopējo iedzīvotāju skaitu, salīdzinot ar blakus esošajām valstīm. 13% no Igaunijas iedzīvotājiem un 16% no Latvijas iedzīvotājiem dzīvo vidēja izmēra pilsētās (*medium-sized cities*), kamēr 34% no Somijas iedzīvotājiem un 50% no Zviedrijas iedzīvotājiem dzīvo vidēja izmēra pilsētās.[214] Princips attiecībā uz galvaspilsētu ir tāds - jo lielāka ir iedzīvotāju koncentrācija galvaspilsētā, jo lielāka ir tās apkārtējā teritorija (*hinterland)* un stiprāka tās ekonomiskā ietekme valstī, jo lielāka ir nepieciešamība pēc speciāliem noteikumiem (speciāls statuss) galvaspilsētai valsts publiskās administrācijas (vietējo pašvaldību) sistēmā. Relatīvā iedzīvotāju nozīme galvaspilsētās no visa iedzīvotāju skaita valstī variē no 4-5% (Polija, Ukraina), līdz 30% (Armēnija, Igaunija, Latvija).[215]

Rīga ir pilsēta, kurā koncentrēta ekonomiskā aktivitāte un jo šeit ir kritiskā masa un naudas kustība.[216] Rīgas kontekstā svarīgi būtu izmainīt tās raksturu, jo šobrīd Rīgas ietekme

[214] Mäeltsemees, S. The Capital City in the Local Self-Government System in Central and Eastern European and Caucasus Countries. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.29,30.
[215] Mäeltsemees, S. The Capital City in the Local Self-Government System in Central and Eastern European and Caucasus Countries. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, p.26.
[216] Intervija ar Latvijas Republikas zemkopības ministres padomnieku A.Grinbergu 05.04.2012.

ir tik liela, ka visi koncentrējas un pārvietojas tās virzienā, jo te ir nauda, kas ģenerē naudu, te ir zināšanas, kas ģenerē zināšanas un šeit ir izeja uz Eiropas un pasaules lietām utt. Tas varētu būt savādāk, ja tiktu piedāvāti instrumenti zināšanu un informācijas pārnesei un attīstības iespēju pārnesei caur Rīgu uz pārējiem Latvijas reģioniem, uz pārējām teritorijām. Pārnese caur zināšanām, caur cilvēku potenciālu, ja tas tiks nodrošināts, tad pārējās teritorijas arī attīstīsies[217]. Tas parāda, ka jādomā par ne tikai par Rīgas starptautisko lomu, bet arī par Rīgas lomu valstī, bet nevis tādu kā līdz šim, bet gan caur „starojumu", caur zināšanu, tehnoloģiju un intelektuālo resursu pārnesi, jo reģionos ir zināšanu punkti – universitātes – kur to var realizēt. Tā sekmēšanai Rīgu noteikti visos atbalsta mehānismos būtu jāizdala, tajā pašā laikā sadarbībai starp Rīgu un pārējiem atbalsta centriem būtu jābūt. Rīgai ir bezjēdzīgi konkurēt ar citiem attīstība centriem, jo tās potenciāls ir daudz augstāks kā pārējiem attīstības centriem, ņemot vērā, ka tā ir valsts galvaspilsēta, savukārt pārējiem attīstības centriem būtu jāatbalsta Rīgu Baltijas jūras reģiona mērogā, kur Rīgai būtu jākonkurē ar pārējām Baltijas jūras reģiona metropolēm. Tādējādi Rīgai būtu divējāda daba, tas, par, ko runā jau ilgu laiku, ja Rīga saņemtu atsevišķu finansējumu, kas nodrošinātu galvaspilsētas funkciju veikšanu, tad tā daļu no saviem resursiem varētu izmantot citu jautājumu risināšanai.

Specializācijas kontekstā dažkārt rodas bažas kā panākt, lai nebūtu dublēšanās, ja veidojas situācija, ka divi attīstības centri, kas atrodas viens otram blakus cenšas realizēt specializāciju vienā jomā. Taču šajā kontekstā atbilde ir vienkārša – specializācija Latvijā bieži ir pārprasta, jo „tiklīdz mēs pateiksim, ka specializējamies vienā jomā, ko tad mēs darīsim ar to visu pārējo. Mums taču arī ir tūrisms, lauksaimniecība un mežsaimniecība, jo mēs uzskatām, ka visa tā struktūra, kas mums ir, tad tā ir jāattīsta un tā ir tā specializācija. Tas ir pareizi, taču specializācija saistīta ar inovācijām, kur specializācija vajadzīga tur, kur gribam sasniegt augstāku līmeni un līdz ar to resursi, tad mums arī tajā līmenī ir jākoncentrē. Tas neatceļ, ka pārējiem ekonomikas sektoriem nebūtu jādarbojas".[218]

Pirms konkrēta pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļa veidošanas, jāapzinās, ka sadarbību veicināt var pašas pilsētas, jo nekādi mākslīgi veidoti instrumenti nelīdzēs, tie var tikai stimulēt, nevis būt par galvenajiem sadarbības veicinātājiem. Lai to realizētu vispirms pilsētām un novadiem jātiek galā ar stereotipiem un savstarpējo konkurenci, kas liedz veidot sekmīgu sadarbību. Viens no svarīgākajiem nosacījumiem ir tas, ka abām pusēm ir jāvēlas sadarboties, jo ilgtermiņā ieguvējas būs abas puses. Turklāt sadarbība jāveido uz līdzvērtīgu partneru pamatiem, lai sadarbība norisinātos starp divām pastāvīgām teritorijām,

[217] Intervija ar Latvijas Republikas Vides azisardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.
[218] Intervija ar Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālā attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāju I.Raugzi 05.04.2012.

kas ir līdzvērtīgas savā starpā. Pilsētām un novadiem ir jāskatās vienam uz otru kā līdzvērtīgiem partneriem, tikai tad sadarbība būs sekmīga. Ja pilsētās ir lielāks potenciāls investīciju piesaistei, tad novadi var piedāvāt savus resursus (darbaspēku, dabas resursus, infrastruktūru utt.). Pilsētām sadarbojoties rodas iespēja papildināt vienai otru un nedublēt funkcijas. Tādēļ, neskatoties uz sadarbības tradīciju neesamību, priekšroka Latvijas situācijā dodama pilsētu sadarbības tīklu izveidei, izmantojot pilsētu esošos resursus un administratīvo kapacitāti, lai radītu kopīgu uz attīstību vērstu sinerģiju, jo mūsdienās teritoriju attīstības jautājumi nav risināmi tikai administratīvā veidā un tikai vienas pašvaldības ietvaros. Sadarbība starp pilsētām un apkārtējām teritorijām ir kā policentrisma instruments.

Autore, balstoties uz veikto teorētisko un empīrisko analīzi, kā arī pamatojoties uz statistikas datu analīzi, secina, ka viena konkrēta modeļa veidošana jābalsta par pamatu ņemot esošo Latvijas lielo pilsētu sadarbības pieredzi un tradīcijas, tādējādi veidojot deviņus nacionālās nozīmes attīstības centrus, kur katrs no tiem veidotu vienu reģionu. Tādējādi potenciālā sadarbība var tikt veidota gan reģionālā līmenī ar apkārtējām teritorijām (novadiem), gan nacionālā līmenī lielo pilsētu starpā, kā arī ar Rīgu. Tas veidotu nevis līdzšinējo formālo sadarbību reģionālajā līmenī plānošanas reģionu ietvaros, bet gan drīzāk mērķtiecīgi veidotu pilsētu pašvaldību, novadu pašvaldību, kā arī atbildīgo nozaru ministriju, uzņēmēju, nevalstiskā sektora un sabiedrības kā tādas savstarpējo sadarbību, kas skar katra šī attīstības centra intereses, konkurētspēju un potenciālās iespējas.

Lai to realizētu, svarīgi aplūkot prioritārās rīcības vai lēmumus, kurus būtu nepieciešams veikt/ pieņemt, kā arī kādus instrumentus pielietot policentrisma attīstībai Latvijā. Kā būtiskākos var identificēt šādus instrumentus – „pakalpojumu grozs", līderisms, atbalstoša likumdošana un lauku teritoriju atbalsts ar resursiem. „Pakalpojumu grozs" ir saistīts arī ar atbilstošu infrastruktūru (tās pieejamību), lai šos pakalpojumus varētu nodrošināt. Otra lieta, kas saistīta ar policentrisma sekmīgu ieviešanu ir līderisms, kurā iesaista ne tikai pašvaldības, bet visus vietējos līderus – uzņēmējus, nevalstisko sektoru, sabiedrību utt. Pašvaldība veido noteiktu pakalpojuma klāstu nodrošinājumu, izpildot likumā noteiktās funkcijas, taču tā neveido līderību, jo tā nav pašvaldības autonomā funkcija, drīzāk brīvprātīgā funkcija, kuras īstenošanai būtu jāpievērš daudz liekāka nozīme, jo vietējiem līderiem rūp, kā attīstīties teritorija. Savukārt atbalstoša likumdošana saistīta ar birokrātisko šķēršļu mazināšanu un labvēlīgākas vides veidošanu gan attiecībā uz uzņēmējdarbības veicināšanu un investīciju (gan vietējo, gan ārvalstu) piesaisti, gan esošo pakalpojumu kvalitatīvu nodrošināšanu. Neskatoties uz to, ka policentrisms paredz pilsētu sadarbību, šis attīstības modelis nav iedomājams bez pilsētu un lauku mijiedarbības, jo lauku teritorijas nodrošina atbalstu ar resursiem, kas nepieciešami pilsētvides attīstībai.

Ja Latvija izšķirtos par deviņu reģionu veidošanu, tad tas sekmētu arī valsts attīstību, jo, vadoties pēc E.Meijersa (*E.Meijers)* un K.Sandberga (*K.Sandberg)* teiktā – jo policentriskāka ir nacionālā pilsētu sistēma, jo vairāk reģionālo atšķirību pastāv – var secināt, jo vairāk attīstības centru, jo rodas jautājums par produktivitāti kā tiek izmantoti šajos centros pieejamie resursi. Jo vairāk saspiesta ir teritorija, jo samazinās resursus pieejamība un nepieciešams būt maksimāli produktīvam visos virzienos un būt pārākam par citiem un līdz ar to, ja ir ierobežoti resursi, tad ir iespēja īstenot kaut ko daudz mazākā mērā, līdz ar to atšķirības attīstības centru starpā arvien vairāk palielinās. Arī Latvijas situācijā ir atbilstoši pieņemt, ka ideālais variants ir koncentrētais policentrisms, nevis izkliedētais policentrisms, proti, ka attīstības centros ir jau koncentrētā kritiskā masa (akadēmiskais potenciāls, ražošana, uzņēmējdarbībai labvēlīga vide, pašvaldības aktīva iesaiste un līdzdalība), nevis izkliedētais policentrisms, kas uzsver vairāku izteikti lielu attīstības centru izveidi. Tādējādi, ka notiktu politiskā izšķiršanās par deviņu reģionu veidošanu, tad varētu atdot no valsts daudzas lietas, ar kurām tā netiek galā, piemēram, ministriju visas saimnieciskās lietas. Dodot gan atbildību, gan resursus šiem deviņiem attīstības centriem, tādējādi atrisinātos daudzas lietas. „Tā var būt valsts, kas meklē risinājumu, lai gan situācijas mēdz būt dažādas un nevar piedāvāt vienādus risinājumus visiem, vai dod tiesības katrā vietā pieņemt savus risinājumus, kas konkrēti nepieciešami. Vienlaikus deviņas vienības administratīvi daudz mazākā mērogā domā kā rast risinājumu katra savai individuālajai situācijai, jo lielāks mērogs, jo labvēlīgu risinājumu visiem ir pieņemt grūtāk. Protams, ka jāskatās ir pēc mēroga, ja tās ir lietas valsts mērogā, tad tā tam jāpaliek, bet, ja mērogi ir mazāki, piemēram, otrās kategorijas valsts ceļi, pasažieru pārvadājumi, profesionālā izglītība, sociālo centru uzturēšana, internātskolas, pansionāti utt., tad tās ir nododamas zemākajam līmenim".[219]

Tādējādi var secināt, ka, analizējot konkrētus pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļus (vairāku attīstības centru modelis vai pilsētu sadarbības tīklu modelis), ne vienu no modeļiem tieši, kā tas aprakstīts teorijā, dzīvē nevar ieviest, jo katrai valstij ir savas īpatnības t.sk. arī Latvijai, kas jāņem vērā veidojot šo sadarbības modeli. Latvijas īpatnība ir tā, ka tā ir monocentriska valsts, kurā dominē izteiktas reģionālās atšķirības, tādēļ jāvirzās uz policentrisma modeli, taču kāds modelis attīstīsies, nav pat teorijas, bet gan politiskās izšķiršanās un praktiskās rīcības rezultāts. Ja Latvija veidotu monocentrisku reģionu, kurā dominē viena pilsēta, kurai būtu jāuzņemas galvenā loma reģionā, tad šāda modeļa ieviešanai pašlaik galvenā problēma ir politiskajā kultūrā un politiskajās ambīcijās un politiskajā konkurencē, jo pilsētas rēķināšanās tikai ar sevi nedomājot par visa reģiona attīstību kopumā. Ja veidotu policentrisku reģionu modeli, valstī tiek definēti vairāki attīstības

[219] Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdi A.Jaunsleini 16.04.2012.

centri, kuri pastāv savstarpējā sadarbībā un attīstās kopā ar reģionu. Latvijas gadījumā ir vairāki politiskie ierobežojumi, kas traucē policentrisku reģionu attīstībai, jo, ja katrā reģionā būtu vairāki centri, tad tas veidotu nevajadzīgas iekšējās cīņās par galveno lomu šajā reģionā un mazinās virzību uz visa reģiona kopējo attīstību. Latvijai ir visi priekšnosacījumi, lai veidotos policentrisms, taču policentrisms kā tīklveida modelis var darboties tikai tajā gadījumā, ja pilsētas sadarbojas reģiona attīstībai. Policentrismu nevar saistīt ar pilsētvidi, domājot tikai par pilsētas teritoriju un pilsētvides sakārtošanu, jo policentrisms kā teorija, kā modelis vienmēr ir bijis cieši saistīts ar pilsētu – lauku mijiedarbības jautājumiem. Bez pilsētu un lauku sadarbības svarīgi izmantot arī Rīgu kā pilsētu tīkla modeļa būtisku elementu. Skaidrs, ka neviens no centriem nebūs tik izteikts kā Rīga. Svarīgi attīstīt otro centru līmeni, kur ir republikas pilsētas un bijušie rajonu centri. Tādējādi pastāvošajā pilsētu tīklā, līdzās galvaspilsētai Rīgai, kuras attīstība ir būtiska valsts konkurētspējas nodrošināšanai starptautiskajā mērogā, mērķtiecīgi ir jāattīsta arī citi centri (pilsētas), līdz tie kļūst pietiekami spēcīgi, lai veicinātu reģionu izaugsmi.

Rezultāti

Izvēlētās darba tēmas pamatā bija autores izvirzītais mērķis - izpētīt lielo pilsētu statusa lomas nozīmi uz valsts attīstību un identificēt, kā arī izvērtēt faktorus, kas veicina vai kavē pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbību. Jo ekspertu diskusijās un teorētiskā literatūrā atrodams, ka pilsētu statusam ir būtisks nozīme, tādēļ autore sava darba ietvaros noskaidro, vai pilsētas statuss un loma palīdz veidot sadarbību ar apkārtējām teritorijām vai tieši pretēji - kavē sadarbības veidošanos pilsētas un tās apkārtējo teritoriju starpā? Kādi faktori pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības kontekstā veicina un kādi kavē valsts policentrisku attīstību?

Turklāt, pilsētu lomas nozīme uzsvērta Nacionālā attīstības plāna 2014. - 2020. gadam projektam, kā vienu no prioritātēm izdalot – izaugsmi atbalstošas teritorijas, kā arī uzsverot pilsētas kā katra reģiona un visas valsts attīstības virzītājspēku. Tāpat policentriska attīstība kā attīstības virziens ir nostiprināta ne tikai iepriekšējā perioda Nacionālā attīstības plānā 2007. - 2013. gadam, bet arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam, kur noteikts, ka telpiskās perspektīvas ietvaros kā prioritārais ilgtermiņa rīcības virziens ir policentriska attīstība, jo pilsētas ir nozīmīgs valsts attīstības virzītājspēks.

Ja aplūko citus pētījumus par pilsētu lomu valsts attīstībā, tad nākas secināt, ka, piemēram, pētījumā „Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei" (pētījuma veicējs Latvijas Universitāte, 2009.gads) detalizēti aplūkoti iepriekš veiktie pētījumi par pilsētu attīstību, taču attiecībā uz pilsētu attīstības tendencēm netiek veikta statistisko datu analīze, kas šādam pētījumam būtu nepieciešama. Autore sava darba ietvaros veic ietekmes uz apkārtējām teritorijām novērtējumu, aplūkojot republikas pilsētām pieguļošās novadu teritorijas un secina, ka, aplūkotie rādītāji sniedz priekšstatu par republikas pilsētu attīstības potenciālu un ietekmi uz pieguļošajām teritorijām. Pilsētreģionus raksturojošie rādītāji sniedz priekšstatu par pilsētreģionu attīstības līmeni uz pārējo Latvijas teritoriju grupu fona, bet neatsedz pilsētu kā attīstības centru lomu, lai to veiktu nepieciešami daudz detalizētāki pētījumi par iedzīvotāju migrāciju, tās iemesliem, finanšu plūsmām (piemēram, pašvaldību pārskaitīto iedzīvotāju ienākuma nodokļa īpatsvaru pašvaldību budžetos), sadarbības tīkliem un citu faktoru savstarpējo analīzi. Pētījumā analizēti tiek pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipi, kur veikts uzskaitījums no attīstības plānošanas dokumentiem vai citos pētījumos izdarītajiem secinājumiem, identificējot būtiskākos pamatprincipus, kas nepieciešami pilsētu politikas izstrādei. Pētījumā identificētas arī problēmas, kas jārisina pilsētu politikas ietvaros. Savukārt autore savā darbā identificē problēmas, kas kavē reģionālas politikas veidošanos, pamatojot tās ar statistiskajiem datiem.

Pētījumā „Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums" (pētījuma veicējs SIA „Konsorts", 2009. gads) uzsvars tiek likts uz lauku teritorijām, veidojot šo teritoriju tipoloģiju, balstot to uz apdzīvotības, sociālajām, ekonomiskajām u.c. iezīmēm. Katram no tipiem tiek veidots sadarbības modelis, ņemot vērā pilsētu hierarhiju. Pētījumā secināts, ka attālākajos reģionos laukiem un pilsētām ir līdzīgas problēmas – demogrāfija, kvalificēta darbaspēka trūkums, nesakārtota infrastruktūra. Lai gan autore savā darbā uzsvaru liek uz lielo pilsētu un novadu aplūkošanu, uzskaitītās problēmas ir tādas pašas kā autores veiktajā pētījumā. Aplūkotajā pētījumā secināts, ka pilsētu un lauku mijiedarbību var uzskatīt par pamatu jeb priekšnoteikumu teritorijas līdzsvarotai un ilgtspējīgai attīstībai, kas kā viena no pamattēzēm tiek izmantota arī autores veiktajā pētījumā. No aptaujas rezultātiem, ekspertu intervijām un teorētiskajiem materiāliem autore secina, ka teritorijas ilgtspējīgas attīstības priekšnoteikums ir pilsētu un lauku savstarpēja sadarbība, jo ne pilsētas, ne lauki nevar pastāvēt atrauti viens no otra.

Pētījuma „Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences" (pētījuma veicējs SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija", 2007. - 2008. gads) ietvaros veikta apjomīga izpēte, kā arī, vadoties no tā brīža situācijas, sastādīta pilsētu izlase. Pētījuma autori policentriskās attīstības koncepciju aplūko no teorijā plaši aprakstītajiem diviem policentrisma modeļiem – vairāku attīstības centru un pilsētu sadarbības tīklu modelis. Uz šiem modeļiem sava darba ietvaros balstās arī autore, darba nobeigumā sniedzot vērtējumu, kas balstīts uz aptaujas rezultātiem un ekspertu intervijās sniegtās informācijas. Pētījumā aplūkoti arī citu valstu piemēri par policentriskuma modeļiem, savukārt autore savā darbā aplūko citu valstu pieredzi attiecībā uz pilsētu politiku, pamatojoties uz E.Meijersa un K.Sandberga teikto, ka policentrisms nevar veidoties un pastāvēt bez pilsētu hierarhijas un pilsētu vienmērīga izvietojuma jeb noklājuma. Pētījumā veikta arī SVID analīze, ka atspoguļo pilsētu profilus, kā arī sniedz informāciju par katras pilsētas galvenajiem uzstādījumiem. Jāsaka, ka 2007.gadā bija plašas iespējas pētīt pilsētas, jo to skaits bija 77, pašlaik tikai 9 (sākot ar 2009.gada 1.jūliju), līdz ar to pētīt visu pilsētu dinamiku nebūtu vairs iespējams. Arī Centrālā statistikas pārvalde datus atsevišķi par republikas pilsētām vairs diemžēl neievāc.

Savukārt pētījumā „Ziņojuma sagatavošana par policentriskas attīstības modeļiem, pilsētu politikas mērķteritoriju noteikšanu un pilsētu politikās aptveramajām jomām/ nozarēm" (pētījuma veicējs S.Mūriņš, 2007. gads) tiek analizēta Eiropas valstu prakse policentrisku attīstības modeļu ieviešanā un tiem meklēts Latvijai atbilstošākais policentriskas attīstības modelis, norādot, ka policentrisma ieviešanas priekšnosacījumi ir konkurētspējas paaugstināšana līdzsvarota attīstība un pilsētu un lauku attiecību uzlabošana. Arī autore savā pētījumā aplūko iepriekš minētos priekšnosacījumus, detalizētāk izvēršot to pamatojumu,

vadoties no Latvijas situācijas. Nobeigumā analizētas tiek arī Eiropas valstu pilsētu un policentriskuma politikās aptvertās jomas un meklētas Latvijai piemērotākās.

Darba mērķis – izpētīt lielo pilsētu statusa lomas nozīmi uz valsts attīstību un identificēt, faktorus, kas veicina vai kavē pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbību – ir sasniegts, jo, vadoties pēc aptaujas rezultātiem un ekspertu viedokļiem, nākas secināt, ka pilsētu lomu kā būtisku vērtē gan republikas pilsētu, gan novadu pašvaldību pārstāvji, kas sasaucas ar teorijā minēto pilsētu kā ekonomikas dzinējspēku, gan arī ar statistikas datiem, jo pilsētu potenciāls tādos rādītājos kā bezdarbs, iedzīvotāju blīvums, iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz vienu iedzīvotāju (latos) un aktīvo komersantu skaits pārsniedz novadu datus un vidējos rādītājus valstī. Turklāt republikas pilsētas dod lielāko pienesumu, jo šajos attīstības centros koncentrējas visa veida resursi, kas jāizmanto attīstībai un kur ir arī nepieciešamā kritiskā masa, lai būtu ne tikai darba vietas, bet arī inovācijas.

Pilsētu statusam ir zināma loma attiecībā uz pilsētu lomu valsts attīstībā, jo, tieši pilsētas statuss saistīts ar atbilstību noteiktām apdzīvotās vietas pazīmēm, kas pilsētu atšķir no citām valstī pastāvošajām administratīvajām vienībām, jo, piemēram, lai pilsēta iegūtu republikas pilsētu statusu tai agrāk bija jāatbilst noteiktām pazīmēm, šobrīd to nosaka iedzīvotāju skaits, lai gan neoficiāli būtiska nozīme ir arī pilsētai kā kultūras un komercdarbības centram ar attīstītu infrastruktūru. Darbā uzsvars ir uz tēzi, ka lielākajā daļā valstu to lielākajām pilsētām ir piešķirts speciāls statuss, kas ļauj tām veidot ne tikai atšķirīgu institucionālo organizāciju no pārējām pašvaldībām, bet arī dažkārt ļauj tām uzņemties papildu atbildības un resursus.[220] Latvijā diemžēl šāds statuss nav noregulēts normatīvajos aktos, taču, vadoties pēc aptaujas rezultātiem, var secināt, ka puse no aptaujātajiem republikas pilsētu pārstāvjiem uzskata, ka pilsētas statuss ietekmē valsts attīstību (55,6%), savukārt 27,8% no novadu pārstāvjiem uzskata, ka pilnīgi piekrīt, ka statusam ir nozīme. Vairumam no republikas pilsētu un novadu pārstāvjiem nav īsti skaidrs, vai statusam ir kāda nozīme, jo pilsētām nav īpašu papildu kompetenču, funkciju, deleģējumu vai papildu finansējuma, kas tās atšķirtu no pārējām pašvaldībām. To var saistīt ar pilsētu lomu reģionā un valstī, jo, vadoties pēc Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam noteiktajām reģionālās politikas mērķteritorijām, valstī ir 8 nacionālas nozīmes centri (8 republikas pilsētas) un Eiropas līmeņa metropole (Rīga), kurus kopā uzskata par attīstības „kodolu".

No ekspertu viedokļiem var secināt, ka pilsētu statusu var vērtēt kā formālu, lai gan to respektē un ar to rēķinās. Pirms administratīvi teritoriālās reformas ar republikas pilsētām rēķinājās vairāk, jo pārējās pilsētas bija mazākas pēc izmēriem. Veicot administratīvi

[220] The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, p.43

teritoriālo reformu varēja atrast risinājumu, kas neliedza pārējām pilsētām pazaudēt savas tiesības un statusu, izveidojot teritoriju, kur pilsēta apvienota ar pārējo teritoriju kā viena administratīvā teritorija, tajā pašā laikā saglabājos pilsētu statusu kā tādu. Tādējādi tas apliecina, ka, neskatoties uz statusa formālo lomu, gan respondenti, gan intervētie eksperti apliecina šāda statusa nozīmi.

Statusa ietekmi var saistīt ar pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību, jo vairums respondentu atbildēja, ka ietekme ir liela (78% republikas pilsētu pārstāvji un 46,3% novadu pārstāvji), kas savukārt sasaucas arī ar pilsētu lomu valsts attīstībā, kuru vairums respondentu novērtēja kā pozitīvu. Nav noliedzams, ka pilsētu ietekme uz tās apkārtējās teritorijas attīstību ir būtiska, lai gan viens ir infrastruktūras potenciāls, zinātne, darba vietas un attīstība, taču pilsētām būtu jākļūst arī par līderiem savā reģionā, lai sekmētu visa reģiona attīstību. Pašlaik pilsētas vairāk interesē tikai sava attīstība, taču pamazām pilsētu attieksme pret apkārtējām teritorijām mainās, jo tās apzinās apkārtējo teritoriju resursus (darbaspēka, dabas utt.), kas nepieciešami to izaugsmes nodrošināšanai.

Attiecībā uz pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības potenciālu, pilsētas gan Eiropas Komisijas, gan Latvijas mēroga pētījumos un plānošanas dokumentos parādītās kā ekonomiskās attīstības dzinējspēks, kam būtu jāspēj ar savu potenciālu veidot pārdomātu attīstību valstī, tomēr problēma ir nespēja sadarboties kopīgu mērķu vārdā, kā rezultātā policentrisma struktūra un uz tās balstīts attīstības modelis Latvijā diemžēl nav ieviests, lai gan Latvijai ir labi novērtēts pilsētu tīkls, kas spētu realizēt šādu modeli bez mākslīgas cita veida attīstības perspektīvas radīšanas.

Policentrisma pamats ir sadarbība, tādēļ analizēti tika arī sadarbību veicinošie faktori un šķēršļi, pētījuma ietvaros secināts, ka sadarbības veicinošie faktori un šķēršļi saistīti ar nepieciešamību mazināt sociālekonomiskā attīstības līmeņa un funkciju izpildes spēju atšķirības, ko var īstenot sakārtojot transporta un sakaru infrastruktūru, nodrošinot kvalitatīvus pakalpojumus visām administratīvā līmeņa teritorijām, vadoties no to attīstības līmeņa, lai mazinātu kopīgās problēmas, kas saistītas ar iedzīvotāju dzīves līmeņa atšķirībām un piesaistīto investīciju apjomu teritorijai. Kā būtiski sadarbības veicinošie faktori tika identificētas personības, administratīvās robežas, pieredze, izglītība, jaunu paņēmienu ieviešana, jaunas iespējas un risinājumi. Savukārt kā šķēršļi tika norādīti – pārvaldes un politiskās kultūras problēmas, kas saistītas ar vēlmi visu darīt pašiem un ne ar vienu nesadarboties, pastāvošie stereotipi par republikas pilsētām un novadiem vienam par otru, savstarpējā konkurence, ko veicinājusi līdzšinējā investīciju sadales sistēma, kur pašvaldībām savā starpā ir jākonkurē.

Balstoties uz veikto teorētisko un empīrisko analīzi, kā arī pamatojoties uz statistikas datu analīzi, var secināt, ka konkrēta modeļa vai virziena veidošana jābalsta par pamatu ņemot esošo Latvijas lielo pilsētu sadarbības pieredzi un tradīcijas, tādējādi veidojot deviņus nacionālās nozīmes attīstības centrus, kur katrs no tiem veidotu vienu reģionu. Tādējādi potenciālā sadarbība var tikt veidota gan reģionālā līmenī ar apkārtējām teritorijām (novadiem), gan nacionālā līmenī lielo pilsētu starpā, t.sk. arī ar Rīgu. Tas veidotu nevis līdzšinējo formālo sadarbību reģionālajā līmenī plānošanas reģionu ietvaros, bet gan drīzāk mērķtiecīgi veidotu pilsētu pašvaldību, novadu pašvaldību, kā arī atbildīgo nozaru ministriju, uzņēmēju, nevalstiskā sektora un sabiedrības kā tādas savstarpējo sadarbību, kas skar katra šī attīstības centra intereses, konkurētspēju un potenciālās iespējas. Turklāt, ja Latvija izšķirtos par deviņu reģionu veidošanu, tad tas sekmētu arī valsts attīstību, jo pārāk daudz attīstības centru identificēšana radītu problēmas attiecībā uz centros esošo resursu produktīvu izlietojumu. Jo vairāk ir ierobežota teritorija, samazinās resursus pieejamība, tādēļ nepieciešams būt maksimāli produktīvam visos virzienos un būt pārākam par citiem. Latvijas situācijā ir atbilstoši pieņemt, ka ideālais variants ir koncentrētais policentrisms, nevis izkliedētais policentrisms, proti, ka attīstības centros ir jau koncentrēta kritiskā masa (akadēmiskais potenciāls, ražošana, uzņēmējdarbībai labvēlīga vide, pašvaldības aktīva iesaiste un līdzdalība), kas ļauj tiem veidoties par reģionu centriem.

Secinājumi un priekšlikumi

Secinājumi

- Pilsētu izveide visā pasaulē balstīta uz tādiem aspektiem kā ģeogrāfiskais novietojums, pieejamo resursu izmantošana, apkārtējās vides degradēšana, kas atstāj ietekmi arī uz teritorijām ārpus pilsētu administratīvajām robežām, taču no otras puses, pilsētas ir inovāciju, radošuma, kultūras, sociālā progresa, tehnoloģiju, investīciju, ekonomikas un cilvēkkapitāla centri.
- Pilsētu administratīvās robežas lielākajā daļā pasaules valstu vairs neatspoguļo pilsētu attīstības fizisko, sociālo, ekonomisko, kultūras vai apkārtējās vides realitāti, tādēļ ir vajadzīgi jauni mehānismi un instrumenti kā to pārvaldīt.
- Vēsturiski (20. gs. 20. - 30. gados) pilsētas veidojās stihiski un, neskatoties uz to, ka pēc starptautiskās prakses par pilsētu uzskatīja apdzīvotu vietu ar ne mazāk par 2000 iedzīvotājiem, Latvija tas netika ņemts vērā, jo lielā daļā no visu pilsētu kopskaita, dzīvoja mazāk nekā 2000 iedzīvotāju, tādējādi sekmējot mazpilsētu attīstību.
- Padomju Savienības reģionālās politikas specifika attiecībā uz resoriso ražotņu sadalījumu katrā administratīvajā rajonā (rajona centrā vai tā tuvumā) noteica to, ka Latvijā visas apdzīvotās vietas attīstījās relatīvi homogēni, jo paralēli ražotņu izveidei tika domāts arī par visiem iedzīvotājiem pieejamajiem pakalpojumiem (izglītība, veselība, kultūra). Šāds sadalījums saglabājies līdz pat mūsdienām, jo lielākajā daļā attīstības centru ir sastopams relatīvi vienāds piedāvājums attiecībā uz ražošanu, pakalpojumiem, necenšoties iedziļināties katras vietas specifikā (ģeogrāfiskais novietojums, pieejamie resursi, infrastruktūra utt.).
- 1990. gadu sākumā republikas pilsētām un rajonu pilsētām praktiski pastāvēja vienādas prasības attiecībā uz pakalpojumiem, infrastruktūru, lai pilsētas ieskaitītu vienā vai otrā kategorijā, kur vienīgais atšķirīgais faktors bija iedzīvotāju skaits.
- Līdz administratīvi teritoriālās reformas pabeigšanai Latvijā liela loma bija arī pilsētas statusam, taču pēc administratīvi teritoriālās reformas pilsētas statuss ir tikai formāls apzīmējums, jo republikas pilsētu un novadu pašvaldības pēc funkciju izpildes ir līdzvērtīgas.
- Latvijā pilsētu statuss ir nepietiekoši novērtēts, lai gan statuss nes sev līdzi arī lomu, ar kuru rēķinās apkārtējās teritorijas, kam pierādījums ir pilsētu attīstība un izaugsmes potenciāls, jo būtisku lomu ieņem iedzīvotāju piesaistes mehānismi, svarīgāko attīstības rādītāju salīdzinājums u.tml.

- Visā pasaulē pilsētas ir uzskatāmas par visā jaunā ieviesējām, jo tās ir atvērtas jaunām idejām un radošiem risinājumiem, uzņemoties iniciatīvu vairāku modernās publiskās pārvaldes aktivitāšu ieviešanā (vienas pieturas aģentūra, stratēģiskā plānošana, pilsētu mārketings utt.).
- Eiropas valstu pilsētu politikas veidošanas nepieciešamie priekšnosacījumi saistīti ar pilsētas politikas principu integrēšanu kādā no plānošanas dokumentiem, tādējādi nodrošinot normatīvo regulējumu, kas balstītos uz Eiropas Savienības attīstības plānošanas dokumentos uzsvērtajiem principiem.
- Reģionu nākotne Eiropā ir atkarīga no labi pārdomātas telpiskās attīstības procesa organizācijas, kā arī lielo pilsētu identificēšanas un pilsētu politikas izstrādes, tādējādi sekmējot reģiona un visas valsts attīstību kopumā, jo bez pārdomātas un plānotas virzības nav iespējama arī sekmīga attīstība ne tikai vietējā, bet arī reģionālā līmenī.
- Daudzas Eiropas valstis virzās uz policentrisku pilsētu sistēmu, lai tādējādi mazinātu reģionālās atšķirības, jo monocentriska pilsētu sistēma ar dominējošo pilsētu, vienmēr galvaspilsētu, dominē pār pārējām pilsētām un tas var novest pie novirzes (vai polarizācijas), turpretī policentriska pilsētu sistēma noved pie reģionu konverģences.
- Latvijas teritorijas ilgtspējīgas attīstības kontekstā svarīgi saprast, cik daudz attīstības ir jāfokusē pilsētās, kāda ir pilsētu ietekme ne tikai uz apkārtējo teritoriju, bet arī uz valsts reģionālo attīstību.
- Latvijas lielo pilsētu ietekmes izvērtējumā uz apkārtējām teritorijām liela nozīme ir sociālās un tehniskās infrastruktūras nodrošinājumam, kur vistiešāko ietekmi jūt pilsētām pieguļošās teritorijas, jo tās vieno apdzīvotā teritorija, sasniedzamība un ekonomiskā aktivitāte.
- Pilsētu ietekme ir jūtamāka novados, kas atrodas tieši pie republikas pilsētām, jo to sociālekonomiskie un demogrāfiskie rādītāji ir daudz labāki par novadu vidējiem rādītājiem, ko var skaidrot ar republikas pilsētām pieguļošajām teritorijām, kur sociālekonomiskā situācija saistīta ar šo pilsētu saimniecisko dzīvi un kurās dzīvo liels skaits pilsētas agrāko iedzīvotāju.
- Lielākajā daļā Eiropas valstu pilsētu sistēmās, neskatoties uz katras pilsētas ģeogrāfisko novietojumu, pieejamajiem resursiem vai attīstības kapacitāti, nozīmīgāko lomu pārējo pilsētu vidū ieņem galvaspilsēta vai lielākā reģiona centrs, jo galvaspilsēta ir politikas, administrācijas, ekonomikas, kultūras un starptautiskās tīklošanās centrs.
- Latvijā joprojām vērojamas ievērojamas reģionālās atšķirības, kas parāda, ka ar līdzšinējiem pasākumiem nav izdevies panākt izmaiņas teritoriju attīstības rādītāju

nelabvēlīgo atšķirību samazināšanā, tādēļ nepieciešams pārvērtēt iepriekš īstenoto pieeju reģionālās attīstības sekmēšanai un meklēt risinājumus sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanai un konkurētspējas veicināšanai vienmērīgi visā valstī.

- Identificējot galvenās reģionālās attīstības problēmas Latvijā, nākas secināt, ka bez pārdomāti veidotas reģionālās politikas un nozaru politiku savstarpējās koordinācijas, lai sekmētu integrētu pieeju teritoriju attīstības plānošanai, efektīvu publisko resursu izmantošanu un vienmērīgu pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu iedzīvotājiem, netiks sekmēta ne pašvaldību rīcībspēja (arī finansiālā) un autonomijas palielināšana, ne veicināts katras teritorijas specifiskais attīstības potenciāls jeb specializēšanās, kā rezultātā vēl vairāk pasliktināsies situācija saistībā ar nesakārtotu infrastruktūru, tādējādi pašvaldības nespēs piesaistīt investīcijas, kas savukārt rada vēl lielāku darbavietu trūkumu reģionos, kas tikai pastiprinās teritoriju „iztukšošanos".
- Rīgas starptautiskā konkurētspēja un valsts policentriska attīstība ir divi mērķi, kas tiek bieži pretnostatīti, lemjot ne tikai par investīcijām viena vai otra mērķa realizēšanai, bet gan arī par Rīgas un pārējo attīstības centru administratīvo lomu, jo Latvijā pastāv divpakāpju pilsētu sistēmu – Rīga un pārējās lielās pilsētas.
- Latvijā valsts līdzsvarotai un ilgtspējīgai attīstībai svarīgi mazināt nelabvēlīgās attīstības rādītāju atšķirības starp dažādām valsts teritorijas daļām, īpaši, starp galvaspilsētu un tās aglomerāciju un pārējo teritoriju, īstenojot policentriskas attīstības modeli.
- Policentrisma kā jēdziena patiesā būtība Latvijā nav izskaidrota kā rezultātā jēdziens ieguvis negatīvu nozīmi, kas uztverē aizgājis ar finansējuma sadali tikai attīstības centriem, neskaidrojot ar kādu mērķi tas darīts.
- Latvijas īpatnība ir monocentrisks attīstības modelis, kurā dominē izteiktas reģionālās atšķirības, tādēļ attīstība būtu jāveido par pamatu ņemot policentrisma modeli, jo Latvijā iespēja un spēcīgs resurss ir vienmērīgi izvietotais pilsētu tīkls, kas ir pamats policentriskā modeļa ieviešanai un var nodrošināt pamatu pilsētu sadarbības izveidei, lai gan nacionālā un reģionālā mērogā nepietiekami tiek izmantots pilsētu potenciāls.
- Latvijai ir visi priekšnosacījumi, lai veidotos policentrisms, taču pašlaik galvenā problēma ir politiskajā kultūrā un politiskajās ambīcijās un politiskajā konkurencē, jo pilsētas rēķinās tikai ar sevi, nedomājot par visa reģiona attīstību kopumā.
- Policentrisms kā tīklveida modelis Latvijā var darboties tikai tajā gadījumā, ja pilsētas un tās apkārtējās teritorijas sadarbojas reģiona attīstībai līdz ar to sekmējot arī visas valsts vienmērīgu attīstību.

- No darba ietvaros veiktā pētījuma var secināt, ka Latvijas lielo pilsētu statusu var vērtēt kā formālu, lai gan ar to rēķinās un respektē to, tomēr lielo pilsētu statusa loma pašreiz tiek asociēta ar pilsētas kā attīstības centra vadošo lomu nacionālā mērogā, kur nozīme ir sociālekonomiskajai ietekmei uz apkārtējām teritorijām un spējai savstarpēji sadarboties.
- Valsts policentrisku attīstību sekmē vienmērīgi izvietotais pilsētu tīkls, pašvaldību sadarbības pieredze un tradīcijas, kā arī lielo pilsētu vadošā loma valstī, savukārt kavēkļi ir savstarpējā konkurence, ambīcijas, politiskie ierobežojumi. Tādējādi policentrisma ieviešana Latvijā ir atkarīga no savstarpējās konkurences mazināšanas, politiskās kultūras izmaiņām valstī un politiskās izšķiršanās.

Priekšlikumi

- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai jāveido Latvijas reģionālo attīstības politiku nevis vairs tikai reģionos, bet to starpā, tādējādi apliecinot nepieciešamību pastiprināt reģionālā līmeņa pārvaldību veidošanu.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai jānodrošina Latvijas reģionālās politikas un nozaru politiku savstarpēju koordināciju, sekmējot integrētu pieeju teritoriju attīstības plānošanai, efektīvu publisko resursu izmantošanu un pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu iedzīvotājiem
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai jāiesaista plašāku dalībnieku loku attīstības plānošanā kā nacionālā tā arī reģionālā mērogā – ne tikai nacionālās, reģionālās un vietējās pārvaldes, bet arī aktīvus nevalstisko un privāto organizāciju pārstāvjus, lai sekmētu visu pušu ieguldījumu un sadarbību reģionālās politikas mērķu īstenošanā.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai kopā ar plānošanas reģioniem attīstības plānošana un atbalsta pasākumu īstenošana jāīsteno funkcionālo, nevis administratīvo teritoriju mērogā, izceļot un attīstot teritoriju specifisko attīstības potenciālu, īpaši izceļot un nostiprinot nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru, lauku attīstības telpas, Rīgas metropoles areāla specifiskās attīstības iezīmes un piedāvāt tām atbilstošus atbalsta pasākumus.
- Valdībai ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas palīdzību reģionālā mērogā jāsekmē ekonomikas un inovāciju stimulēšana, priekšplānā izvirzot nepieciešamību veicināt uzņēmējdarbības aktivitāti un ražošanas attīstību, balstoties uz teritorijās pieejamajiem resursiem, ekonomiskās attīstības specializāciju, kā arī

sadarbību starp valsti, nevalstisko sektoru un vietējiem uzņēmējiem, lai kopīgi radītu augstas pievienotās vērtības produktus un pakalpojumus.

- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai kopā ar plānošanas reģioniem un vietējām pašvaldībām jāsekmē pašvaldību un reģionu rīcībspējas un autonomijas palielināšana, veicinot to lielāku iesaisti savas attīstības plānošanā un īstenošanā, kā arī spēju sekmēt savu attīstību, veicinot uzņēmējdarbības attīstību savā teritorijā.
- Valdībai ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas palīdzību nacionālā mērogā jāsekmē investīciju plānošanas un piešķiršanas pieejas maiņa, mainot esošo kārtību un uzsvaru liekot uz noteikta finansējuma apjoma paredzēšanu jeb kvotām, lai mazinātu nevajadzīgu pašvaldību savstarpējo konkurenci un sekmētu inovatīvu produktu un pakalpojumu izstrādi.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai jāveido tāda pilsētu politika, kas sekmētu izaugsmes koncentrēšanu attīstības centros. Par piemēru var ņemt Ziemeļvalstis (Somija, Dānija, Norvēģija), kas savas pilsētu politikas veidojušas mērķtiecīgi un pārdomāti, savukārt Centrāleiropas valstis (Ungārija, Čehija, Polija) ir attīstības ziņā līdzīgas Latvijai, jo saskaras ar tādām pašām problēmām reģionālajā politikā, tādēļ arī to pieredze un izmantotie instrumenti ir vērā ņemami.
- Pilsētām kā reģionu centriem, balstoties uz katras no tām potenciālu, jāspecializējas, izmantojot visus jau esošos priekšnosacījumus, lai veidotu savu unikālo profilu, tādējādi mazinot savstarpējo konkurenci, jo pašreizējā situācijā pilsētas nav funkcionāli specializējušās, jo to veidotie profili ir savstarpēji kopējoši.
- Jāsekmē, lai pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības iniciators būtu kāds nākamo pārvaldības līmeni pārstāvošs institūts, lai tādējādi koncentrētu ap sevi resursus un sekmētu līdzsvarotu visu reģionu attīstību, taču Latvijā pašreizējā pārvaldes struktūra šobrīd nav tāda, kas izceltu pilsētu lomu reģionā, jo plānošanas reģions kā struktūra nav atzīts par veiksmīgu.
- Jāattīsta pilsētu tīkli un jāizvērš pilsētu un lauku teritoriju sadarbība, kur pilsētu attīstībai nepieciešamo kritisko masu jārada nevis koncentrējot katras pilsētas resursus, bet gan savienojot vairāku pilsētu un tām piegulošo teritoriju resursus.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai jāveido tāda pilsētu politika, kas būtu vērsta uz to, lai Rīgai kā valsts ekonomiskajam centram nevajadzētu konkurēt ar citām Latvijas lielajām pilsētām un reģioniem, bet gan konkurēt starptautiskā mērogā ar citu Eiropas valstu galvaspilsētām un lielākajām pilsētām.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai policentrisma modeļa ieviešana Latvijā jābalsta uz tādiem faktoriem kā uzņēmējdarbības uzsākšanai labvēlīga vide,

kvalitatīvu pakalpojumu klāsts, sakārtota transporta infrastruktūra, izglītības iestāžu pieejamība, plašākas darba iespējas, veselības aprūpes iestāžu pieejamība, brīvas rūpnieciskās zonas, augstāks darba atalgojums, aktīva sabiedriskā un kultūras dzīve, ilgtspējīga vides pārvaldība un attīstīta brīvā laika pavadīšanas infrastruktūra.

- Valdībai politiski jāizšķiras par deviņu reģionu veidošanu uz esošo deviņu nacionālās nozīmes centru jeb lielo pilsētu pamata, lai veidotu otrā līmeņa pašvaldības, tādējādi samazinot arī Rīgas ietekmi, jo pēc sava mēroga un potenciāla šie reģioni tuvotos Rīgai. Turklāt decentralizācijas rezultātā reģioni varētu pildīt vairākas valdības deleģētās funkcijas, kā arī sniegt pievienoto vērtību visam reģionam kopumā.
- Jāizmanto lielās pilsētas kā „izmēģinājuma platforma" jaunām idejām un radošiem risinājumiem modernas publiskās pārvaldes aktivitāšu ieviešanā, kuras jau izstrādātas varētu nodot vietējām pašvaldībām.
- Valdībai jāsekmē, lai lielo pilsētu statuss atspoguļotos normatīvajos aktos, nosakot pilsētām kā nacionālās nozīmes attīstības centriem gan papildu kompetences un atbildības, gan paredzot tam finansējumu, jo lielo pilsētu loma pašlaik tiek asociēta ar attīstības centra vadošo lomu nacionālā mērogā, kur to statusam ir formāls raksturs.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai policentrisms jāveido par pamatu ņemot nacionālos nozīmes attīstības centrus, to līdzšinējo sadarbības pieredzi ar apkārtējām teritorijām, kā arī jāsekmē šo centru sadarbība ar apkārtējām teritorijām, kur tā nav veidojusies vai veidojusies nesekmīgi, izvairoties no savstarpējās konkurences un ambīcijām, kā arī sekmējot politisko izšķiršanos valdības un parlamenta līmenī.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Latvijas Republikas likumi

1. Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums. Likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 202 (3986), 30.12.2008. Redakcija: 01.01.2012. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=185993. Skatīts: 09.05.2012.

2. Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 110 (2497), 20.07.2001. Redakcija 03.08.2001. Zaudējis spēku 31.12.2008. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=26314. Skatīts: 09.05.2012.

3. Par Latvijas Republikas administratīvo teritoriju izveidošanu un apdzīvoto vietu statusa noteikšanu. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 162 (3530), Redakcija 28.09.2006. Zaudējis spēku 31.12.2008. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=145411. Skatīts: 09.05.2012.

4. Par pašvaldībām. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 306/307 (1021/1022), Redakcija: 26.11.1997. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255&version_date=26.11.1997 Skatīts: 24.03.2012.

5. Par pašvaldībām. Grozījumi likumā. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 98 (4084), Redakcija: 01.07.2009. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255&version_date=01.07.2009 Skatīts: 06.01.2012.

6. Par pašvaldību finansu izlīdzināšanu. 05.03.1998. Likums. Ziņotājs, 8, 16.04.1998. Stājas spēkā 01.04.1998. Ar grozījumiem 24.11.2009. http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=47361 Skatīts 14.04.2012.

7. Par galvaspilsētas Rīgas pašvaldību. Likums pieņemts 10.06.1992. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr. 26. Pieejams: www.likumi.lv. Skatīts 15.03.2012.

Valdības noteikumi un citi normatīvie dokumenti

8. Ministru kabineta noteikumi Nr.318 Grozījumi Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumos Nr.482 "Noteikumi par teritorijas attīstības indeksa aprēķināšanas kārtību un tā vērtībām", 3.pielikums Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumiem Nr.482/ Rīgā 2011.gada 26.aprīlī (prot. Nr.27 17.§). http://www.likumi.lv/doc.php?id=229377 Skatīts 15.03.2012.

9. Noteikumi par pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda ieņēmumiem un to sadales kārtību 2012.gadā. Ministru kabineta noteikumi Nr.1030. Rīgā 2011.gada 27.decembrī (prot. Nr.76 46.§). http://www.likumi.lv/doc.php?id=242179 Skatīts 14.04.2012.

10. Par vietējo pašvaldību administratīvi teritoriālā iedalījuma projektu. Ministru kabineta 2006. gada 28. jūnija rīkojuma Nr. 478, Rīgā, 20.12.2007. redakcija Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=138792&version_date=20.12.2007 Skatīts 31.03.2012.

Oficiālās statistikas krājumi, enciklopēdiska rakstura krājumi

11. Kalniņa – Lukaševica, Z. „Integrētā pilsētu attīstības politika – priekšnosacījums valsts policentriskai attīstībai", Latvijas statistikas institūta zinātnisko rakstu krājums „Statistikas un pārvaldes problēmas 2007", Rīga, 2007, 133. – 141. lpp.

12. Reģionu attīstība Latvijā 2010, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2011, Pieejams: www.vraa.gov.lv Skatīts: 04.03.2012., 171. lpp.

13. Vanags, E. Pilsētas – nākotnes bāka, Rīga: Latvijas Universitātes raksti, 2007, 717.sēj., 254. – 262.lpp.

Žurnāli

1. Glaeser, L.E. The Challenge of Urban Policy. *In: Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 31, No. 1, 2012, pp.111-122.

2. Grizāns, J., Vanags, J. Sustainable urban development: interaction between business, society and state. *In: Economics and management*, 2010, 15, pp.1099-1105.

3. Meijers, E., Waterhout, B., Zonneveld, W.A.M. Closing the GAP: Territorial Cohesion through Polycentric Development. *In: European Journal of Spatial Development*. Refereed Articles, October 2007, No 24, pp.1-24.

4. Metaxas, T. Place marketing, place branding and foreign direct investments: Defining their relationship in the frame of local economic development process. *In: Place Branding and Public Diplomacy* (2010), 6, March, pp.228–243.

5. Pereira, J., Azevedo A. Interdependency Between Sustainable Development and Economic Growth (Investment Attraction): The Role of City's Governnancem Branding and Monitoring Strategies. *In: Journal of Modern Accounting and Auditing*. July 2011, Vol.7, No.7, pp.734-748.

6. Silineviča, I. The Attractiveness of Cities in the Frame of Regional Development. *In: Journal of Social Sciences: Human resources*. Klaipeda University, 2010, No.3, pp.74-80.

7. Vītola, A., Hermansons, Z. Latvijas pilsētu sociālekonomiskās attīstības līmeņa un tempa novērtējums. *In: Scientific Journal of Riga Tehnical University*, vol. 20, 2010, 148.-156. lpp.

Grāmatas

8. O'Flaherty, B. City Economics. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. London, England, 2005, 602 p.

Raksti grāmatās

9. Aronen, K. Comparing Finnish and European Urban Policy. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, pp.45-50.

10. Bosselman, P. To Compare. Cities, Size, Scale, and Form. *In: Urban Transformation: understanding City Design and Form.* 2nd edition. Island Press, USA, 2008, pp.1-116.

11. Bosselman, P. To Transforms. Rebuilding the Structure of the Inner City. *In: Urban Transformation: understanding City Design and Form.* 2nd edition. Island Press, USA, 2008, pp.193-222.

12. Frey, H. W., Zimmer, Z., Identifying the City. Defining the City. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, pp.14-35.

13. Gottdiener, M., Budd, L. Models of Urban Growth. *In: Key Concepts in Urban Studies.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2005, pp.83-86.

14. Gottdiener, M., Budd, L. The City. *In: Key Concepts in Urban Studies.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2005, pp.4-10.

15. The institutional landscape at sub-national level. *In: Sub-national governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Dexia. Dexia Edition, 2008, pp.35-53.

16. Mäeltsemees, S. The Capital City in the Local Self-Government System in Central and Eastern European and Caucasus Countries. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, pp.23-44.

17. Paddison, R. Identifying the City. *In: Handbook of Urban Studies.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, pp.11-66.

18. Paddison, R. Studying Cities. *In: Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, pp.1-10.

19. Regional Development Policy Trends in OECD Member Counturies. *In: Regional Development Policies in OECD Countries*, OECD, 2010, 388 p.

20. Temmes, M. Metropolitan CEE City Regions as Development Engines in Transition. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern*

Europe. ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, pp. 7-22.

21. The City as Economy. *In: Handbook of Urban Studies*. Ed.by Ronan Paddison, Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, pp.241-322.

22. The City as Environment. *In: Handbook of Urban Studies*. Ed.by Ronan Paddison, Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, pp.67 - 140.

23. The City as People. *In: Handbook of Urban Studies*. Ed.by Ronan Paddison, Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2001, pp.141 - 240.

24. Vanags, E., Vilka, I. Latvijas pašvaldību vēsture. *No: Pašvaldību darbība un attīstība*. LU Akadēmiskais apgāds, 2005, Rīga, 91.-122. lpp.

25. Vanags, E., Vilka, I. Pašvaldību sistēma, vēlēšanas un kompetence. *No: Pašvaldību darbība un attīstība*. LU Akadēmiskais apgāds, 2005.g. Rīga, 123.-138. lpp.

26. Wojtowicz, D. Metropolises and Big Cities as Regions' Growth Locomotives: Analysis of Regional Strategies in Poland. *In: Metropolitan CEE. Big Cities, Capitals and City-Regions in Central and Eastern Europe.* ed.by Gábor Soó s, Markku Temmes. Local and Regional Governmen Finland, 2010, pp.179-192.

Konferenču tēzes

27. Klārks, G. (*Greg Clark),* OECD Attīstības un investīciju foruma priekšsēdētāja, pilsētu attīstības jautājumu eksperta prezentācija „Reģionālās politikas attīstības tendences OECD un citās pasaules valstīs" Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas organizētajā starptautiskajā konferencē „Reģionālās politikas labā prakse un perspektīvas Eiropas valstīs ES fondu nākotnes kontekstā", 2011. gada 2.decembrī, Rīgā.

28. Ingram, K.G., Patterns of Metropolitan Government. What Have We Learned? World Bank. Paper for the TRED Conference held in Cambridge, Mass. in October, 1996. Revised in August, 1997. Pieejams: http://citeseerx.ist.psu.edu Skatīts 01.02.2012.

29. Kalnina-Lukasevica Z. Polycentricity and urban clusters as a tool for regional development", LLU 5.ikgadējās starptautiskās zinātniskās konferences „Jaunas dimensijas sabiedrības attīstībā" zinātnisko rakstu krājums; Jelgava, 2009. 9 p.

30. Maier, K., Mourato, J., Ryser, J. How Can Polycentricity of Territorial Development Improve Functional Integration? Discussion Paper for Topic 2, Conference Proceedings, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Tenth UNECE Conference for Urban and Regional Research, Bratislava, 22-23 May 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., 16 p.

31. Meijers, E., Hoekstra, J., Aguado, R. Strategic planning for city networks. The emergence of a Basque Global City? Paper presented at the regional Studies Association annual international conference „Regions: The Dilemmas of Integration and Competition", University of Economics, Prague, Czech Republic, May 27-29, 2008, Pieejams: http://tudelft.academia.edu/EvertMeijers/Papers/1000603/Strategic_planning_for_city_networks_The_emergence_of_a_Basque_Global_City Skatīts: 06.01.2012., 11 p.

32. Meijers, E., Sandberg, K. Polycentric development to combat regional disparities? The relation between policentricity and regional disparities in European countries, European Regional Science Association conference papers, 2006, Pieejams: http://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa06p287.html Skatīts: 06.01.2012.,20 p.

33. Ryser, J. Policentricity and its Ability to Improve Functional Integration. UNECE 10th Urban and Regional Research Conference, Bratislava, 22-23 May, 2006, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., 9 p.

34. Sandberg, K., Meijers, E. Polycentric development: panacea for regional disparities in European countries? UNECE 10th conference on Urban and Regional research, May 22-23, 2006, Bratislava, Pieejams: http://www.unece.org/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/welcome.html Skatīts: 10.02.2012., 8 p.

Elektriskie informācijas avoti

Informācijas avoti

35. Centrālā statistikas pārvalde. Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes. Pieejams: www.csb.gov.lv. Skatīts: 16.03.2012.

36. City.Pieejams: http://geography.howstuffworks.com/terms-and-associations/city4.htm. Skatīts: 16.03.2012.

37. Ļubļanas pašvaldības mājas lapa.
Pieejams: http://www.ljubljana.si/en/municipality/deputy/408/detail.html
Skatīts 24.03.2012.

39. Par iedzīvotāju migrācijas aktuālajām tendencēm 2010.gadā. Pieejams: http://www.csb.gov.lv/notikumi/par-iedzivotaju-migracijas-aktualajam-tendencem-2010gada-31946.html. Skatīts: 01.05.2012.

40. Provizoriskais pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķins 2012.gadam - precizēts pēc LPS Domes sēdes 2011.gada 30.novembrī.
Pieejams: http://www.lps.lv/Komitejas/Finansu_un_ekonomikas_jautajumu_komiteja/
Skatīts 16.04.2012.

41. Raidījums „Kas notiek Latvijā?" „Latvju pašvaldību megasistēma - pagasti, novadi, pilsētas, rajoni, apriņķi, reģioni…". 31.03.2004. Pieejams: http://www.knl.lv/raksti/7/print/. Skatīts 09.05.2012.

42. Teritorijas attīstības indekss. Valsts Reģionālās attīstības aģentūra. Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/lv/petnieciba/attistibas_indekss/ Skatīts: 15.03.2012.

Pētījumi

43. Latvijas pilsētu un lauku teritorijas mijiedarbības izvērtējums. Gala ziņojums. Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 2009.gada jūnijs Pieejams www.varam.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 363 lpp.

44. Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences. SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". *2007.* - *2008.* Pieejams: www.varam.gov.lv. Skatīts: 31.03.2012., 230 lpp.

45. Polycentricity is a bridging concept between growth and balance. *In: The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development.* ESPON Project 1.1.1. Third interim report, Augusts 2003. Pieejams: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/3.ir_1.1.1-full.pdf Skatīts: 06.03.2012., 233 p.

46. Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Gala ziņojums. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. 2009. Rīga: Latvijas Universitāte, Pieejams www.vraa.gov.lv. Skatīts: 04.03.2012., 154.lpp.

47. Rītdienas pilsētas - izaicinājumi, vīzijas, ceļi uz priekšu, iv. Oktobris, 2011. Pieejams: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_lv.pdf Skatīts: 26.02.2012.

48. European Committee on Local and Regional Democracy. Rapid Response Service No 12 – Slovenia, Pieejams: https://wcd.coe.int/com. Skatīts: 24.03.2012.

49. Iffrig, A. Urban Development in Cities. Managing Explosive Population Growth in 21st Century Cities. 2008. Sept.3. Pieejams: http://andree-iffrig.suite101.com/urban-development-in-cities-a67162 Skatīts: 07.02.2012.

50. Innovation Scoreboard 2010. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation 1 February 2011, p.36, Pieejams: http://www.proinno-europe.eu/inno-metrics/page/innovation-union-scoreboard-2010. Skatīts 12.03.2012.

51. The Global Competitiveness Report 2010–2011, 2010. Piejams: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf Skatīts 18.03.2012.

Elektroniski publicētie materiāli

52. Aivars Lembergs: Finanšu ministrija cenšas sašķelt pašvaldības. 01.12.2011.

    Pieejams: http://www.delfi.lv/news/comment/comment/aivars-lembergs-finansu-ministrija-censas-saskelt-pasvaldibas.d?id=41947394 Skatīts 14.04.2012.

53. Egle, I. „Apriņķu vietā spēcīgi plānošanas reģioni". Diena//08.02.2012. Pieejams: www.diena.lv. Skatīts 06.01.2012.

54. Iebilst pret pilsētas statusa atņemšanu mazajām pilsētām, Leta, 23.01.2004. Pieejams www.leta.lv. Skatīts 06.01.2012.

55. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam**.** SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/ Skatīts: 31.03.2012., 100 lpp.

56. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. - 2013. gadam. Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/ilgtsp_att/?doc=13858 Skatīts: 06.03.2012., 56 lpp.

57. Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas ceturtās sēdes 2008. gada 2. oktobrī stenogramma. Pieejams: www.saeima.lv Skatīts 06.01.2012.

58. Lursoft: Uzņēmumi pamet lielās pilsētas; to skaits īpaši aug Pierīgā. Diena.lv. 12.01.2012. http://www.diena.lv/bizness/razosana/lursoft-uznemumi-pamet-lielas-pilsetas-to-skaits-ipasi-aug-pieriga-13923566 Skatīts 11.04.2012.

59. Pārresoru koordinācijas centra 3 darba grupu kopīgā sanāksme 02.04.2012. „Prezentācija par prioritātes „Izaugsmi atbalstošas teritorijas" darba grupas aktualitātē". Pieejams: http://www.mk.gov.lv/lv/mp/vaditas-padotibas-iestades/mp-pkc/. Skatīts 19.04.2012.

60. RAPLM: pilsētas savu statusu saglabās. Neatkarīgā Rīta Avīze. 26.01.2004. Pieejams: www.nra.lv Skatīts 06.02.2012.

61. Ronis: Turpmāka pasažieru pārvadājumu dotāciju apjoma samazināšana nav pieļaujama. 10.01.2012. Latvijas Dzelzceļnieku un satiksmes nozares arodbiedrība. Pieejams: http://www.ldzsa.lv/eng/index/293.html Skatīts 24.03.2012.

62. Tautas partija asi kritizē plānu mainīt pilsētu statusu. Leta, 24.01.2004. Pieejams: www.leta.lv. Skatīts 06.01.2012.

63. Par termina "republikas pilsēta" neiederību Latvijas Republikas administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu nosaukumu sistēmā. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmums Nr.73. Pieņemts 13.05.2008.; prot. Nr.4/1085. Lēmuma pamats: Ministru Kabinets 28.11.2000. noteikumu Nr.405 3.5.p. Latvijas

Vēstnesis, 163 (4149), 14.10.2009. Stājas spēkā 13.05.2008. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=199075&from=off Skatīts 06.01.2012.

64. Pārresoru koordinācijas centra 3 darba grupu kopīgā sanāksme 02.04.2012. „Prezentācija par prioritātes „Izaugsmi atbalstošas teritorijas" darba grupas aktualitātē" Pieejams: http://www.mk.gov.lv/lv/mp/vaditas-padotibas-iestades/mp-pkc/ Skatīts 19.04.2012.

Nepublicētie materiāli

65. „Ziņojuma sagatavošana par policentriskas attīstības modeļiem, pilsētu politikas mērķteritoriju noteikšanu un pilsētu politikas aptvertajam jomām/ nozarēm". Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, nepublicēts materiāls. 2007, 36.lpp.

66. Reģionālās attīstības pamatnostādnes 2012.-2018. gadam. Informatīvā daļa. (projekts). 18.10.2011. redakcija. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 96.lpp.

Pielikumi

1. pielikums

Pilsētu kompetences un funkcijas

Eiropas hartā par vietējām pašvaldībām attiecībā uz pašvaldību kompetenci noteikts, ka:

1) pašvaldības kompetencei un atbildībai ir jābūt noteiktai konstitūcijā vai likumā;
2) vislielākā atbildība sabiedrības priekšā ir tām vietējās pašvaldības pamatvienībām, kas atrodas vistuvāk iedzīvotājiem;
3) vietējās varas iestādēm ir jādod tiesības pēc savas iniciatīvas likuma robežās nodarboties ar jebkuru lietu (jautājumu), izņemot tām, kas ietilpst citu institūciju kompetencē;
4) vietējās varas iestādēm dotajai varai jābūt pilnīgai un vienīgajai (ekskluzīvai);
5) gadījumos, kad centrālās vai reģionālās varas iestādes deleģē kādus pienākums vietējai pašvaldībai, tai jādod rīcības brīvība šo pienākumu veikšanai, ievērojot vietējos apstākļus;
6) lēmumu pieņemšanai un dalīšanai ar citiem pārvaldes līmeņiem vietējās varas iestādēs jābūt saprātīgai un efektīvai. [221]

Lielākajā daļā valstu, t.sk Latvijai, nacionāla līmeņa varas kompetencē ietilpst:

- likumdošana;
- ekonomiskā politika;
- ārējā politika;
- aizsardzība;
- sabiedriskā kārtība un drošība (policija, tiesas, prokuratūra);
- lielu attālumu komunikācijas (pasts, telekomunikācijas, gaida un dzelzceļa satiksme un transports, stratēģiskie autoceļi u.c.);
- darba tirgus un nodarbinātība;
- enerģijas avoti;
- augstākā izglītība un zinātne;
- sociālā nodrošināšana;

[221] Vanags E., Vilka I. Pašvaldību sistēma, vēlēšanas un kompetence. No: Pašvaldību darbība un attīstība. LU Akadēmiskais apgāds, 2005.g. Rīga 131.lpp.

- citas funkcijas.[222]

Otrā līmeņa pašvaldību (lēņu, apgabalu, grāfistu rajonu) kompetencē ietilpst:

- slimnīcas, speciālās skolas;
- reģionālās nozīmes kultūras iestādes;
- reģionālās nozīme ceļi un sabiedriskais transports;
- reģionālā plānošana.

Pirmā jeb pamatlīmeņa pašvaldību kompetencē ietilpst:

- pirmsskolas bērnu iestādes;
- pamatskolas, vidusskolas, pieaugušo izglītība;
- sociālie pakalpojumi;
- primārā medicīniskā palīdzība;
- kultūras, sporta un atpūtas iestādes;
- dabas aizsardzība;
- vietējie ceļi, ielas un sabiedriskais transports;
- elektrība, gāze, ūdens, kanalizācija;
- atkritumu savākšanas un izvešana;
- civilā aizsardzība un ugunsdrošība;
- municipālā policija;
- zemes izmantošana, celtniecībai;
- dzīvokļu celtniecība;
- telpiskā plānošana.[223]

Publisko tiesību jomā pašvaldību kompetencē ir:

1. likumā „Par pašvaldībām" noteiktās autonomās funkcijas;
2. citos likumos noteiktās autonomās funkcijas;
3. deleģētās valsts pārvaldes funkcijas, kuru izpilde šajā likumā noteiktajā kārtībā nodota attiecīgajai pašvaldībai;
4. citu pašvaldību kompetencē ietilpstošās funkcijas, kuru izpilde nodota attiecīgajai pašvaldībai;
5. pārvaldes uzdevumi, kuru izpildi valsts pārvaldes iestādes šajā likumā noteiktajā kārtībā uzdevušas pašvaldībām;
6. autonomās funkcijas, kas tiek īstenotas kā brīvprātīgās iniciatīvas.[224]

[222] Vanags E., Vilka I. Pašvaldību sistēma, vēlēšanas un kompetence. No: Pašvaldību darbība un attīstība. LU Akadēmiskais apgāds, 2005.g. Rīga, 133.lpp.
[223] Turpat, 134.lpp.
[224] Par pašvaldībām. Likums 19.05.1994. Latvijas Vēstnesis, 61 (192). Redakcija: 01.01.2012. Pieejams:

Pildot funkcijas pašvaldībām ir tiesības:

- veidot pašvaldību iestādes, dibināt biedrības vai nodibinājumus, kapitālsabiedrības, kā arī ieguldīt savus līdzekļus kapitālsabiedrībās;
- iegūt un atsavināt kustamo un nekustamo mantu, privatizēt pašvaldību īpašuma objektus, slēgt darījumus, kā arī veikt citas privāttiesiska rakstura darbības;
- ieviest vietējās nodevas un noteikt to apmērus, lemt par nodokļu likmēm un atbrīvošanu no nodokļu maksāšanas;
- iesniegt prasības tiesā un sūdzības administratīvajās iestādēs;
- saņemt informāciju no valsts iestādēm. [225]

Funkciju izpildei, pašvaldībām ir pienākums:

- izstrādāt pašvaldības teritorijas attīstības programmu un teritorijas plānojumu, nodrošināt teritorijas attīstības programmas realizāciju un teritorijas plānojuma administratīvo pārraudzību;
- izstrādāt un apstiprināt pašvaldības budžetu;
- racionāli un lietderīgi apsaimniekot pašvaldības kustamo un nekustamo mantu;
- iekasēt nodokļus un nodevas;
- atbilstoši paredzētajām saistībām realizēt valsts investīciju programmā iekļautos projektus;
- atbilstoši apstiprinātajam pašvaldības budžetam racionāli un lietderīgi izlietot pašvaldības finanšu līdzekļus;
- sniegt informāciju jautājumos, kas saistīti ar attiecīgās pašvaldības darbību;
- uzkrāt, izmantot un saglabāt līdz nodošanai valsts arhīvā dokumentus, kas radušies pašvaldību darbībā.[226]

Pašvaldību autonomās funkcijas:

1) organizēt iedzīvotājiem komunālos pakalpojumus (ūdensapgāde un kanalizācija; siltumapgāde; sadzīves atkritumu apsaimniekošana; notekūdeņu savākšana, novadīšana un attīrīšana) neatkarīgi no tā, kā īpašumā atrodas dzīvojamais fonds;

---

http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255 Skatīts 11.03.2012.

[225] Par pašvaldībām. Likums 19.05.1994. Latvijas Vēstnesis, 61 (192). Redakcija: 01.01.2012. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255 Skatīts 11.03.2012.

[226] Turpat.

2) gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību (ielu, ceļu un laukumu būvniecība, rekonstruēšana un uzturēšana; ielu, laukumu un citu publiskai lietošanai paredzēto teritoriju apgaismošana; parku, skvēru un zaļo zonu ierīkošana un uzturēšana; atkritumu savākšanas un izvešanas kontrole; pretplūdu pasākumi; kapsētu un beigto dzīvnieku apbedīšanas vietu izveidošana un uzturēšana);
3) noteikt kārtību, kādā izmantojami publiskā lietošanā esošie meži un ūdeņi, ja likumos nav noteikts citādi;
4) gādāt par iedzīvotāju izglītību (iedzīvotājiem noteikto tiesību nodrošināšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanā; pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs; organizatoriska un finansiāla palīdzība ārpusskolas mācību un audzināšanas iestādēm un izglītības atbalsta iestādēm u.c.);
5) rūpēties par kultūru un sekmēt tradicionālo kultūras vērtību saglabāšanu un tautas jaunrades attīstību (organizatoriska un finansiāla palīdzība kultūras iestādēm un pasākumiem, atbalsts kultūras pieminekļu saglabāšanai u.c.);
6) nodrošināt veselības aprūpes pieejamību, kā arī veicināt iedzīvotāju veselīgu dzīvesveidu un sportu;
7) nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību (sociālo aprūpi) (sociālā palīdzība maznodrošinātām ģimenēm un sociāli mazaizsargātām personām, veco ļaužu nodrošināšana ar vietām pansionātos, bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs, bezpajumtnieku nodrošināšana ar naktsmītni u.c.);
8) gādāt par aizgādnību, aizbildnību, adopciju un bērnu personisko un mantisko tiesību un interešu aizsardzību;
9) sniegt palīdzību iedzīvotājiem dzīvokļa jautājumu risināšanā;
10) sekmēt saimniecisko darbību attiecīgajā administratīvajā teritorijā, rūpēties par bezdarba samazināšanu;
11) izsniegt atļaujas un licences komercdarbībai, ja tas paredzēts likumos;
12) piedalīties sabiedriskās kārtības nodrošināšanā, apkarot žūpību un netiklību;
13) saskaņā ar attiecīgās pašvaldības teritorijas plānojumu noteikt zemes izmantošanas un apbūves kārtību;
14) nodrošināt savas administratīvās teritorijas būvniecības procesa tiesiskumu;
15) veikt civilstāvokļa aktu reģistrāciju;
16) savākt un sniegt valsts statistikai nepieciešamās ziņas;
17) veikt nepieciešamos pasākumus domes vēlēšanās;

18) piedalīties civilās aizsardzības pasākumu nodrošināšanā;
19) organizēt sabiedriskā transporta pakalpojumus;
20) organizēt pedagoģisko darbinieku tālākizglītību un izglītības metodisko darbu;
21) veikt attiecīgajā administratīvajā teritorijā dzīvojošo bērnu uzskaiti;
22) īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā. [227]

Pašvaldībām deleģētās funkcijas:

1) valsts pārvaldes iestāžu pilnvarotās atsevišķas valsts pārvaldes iestāžu funkcijas, nosakot to izpildes kārtību un uzraugot šo funkciju izpildi, kā arī nododot līdzekļus, funkciju izpildei;
2) Ministru kabineta pašvaldībai deleģētie atsevišķi pārvaldes uzdevumi, nodrošinot pašvaldībai finanšu līdzekļus, kas nepieciešami uzdevuma izpildei;
3) Ministru kabineta slēgts līgums par atsevišķu valsts pārvaldes funkcijās ietilpstošu uzdevumu izpildi;
4) pašvaldību pēc savstarpējas vienošanās cita citai nodotā atsevišķu to kompetencē esošo funkciju izpilde. [228]

Galvaspilsētas Rīgas valsts un pašvaldības dalītas atbildības funkcijas papildu autonomajām funkcijām:

1) sniedz atbalstu centrālo valsts institūciju, ārzemju diplomātisko pārstāvniecību un konsulātu iestāžu, kā arī starptautisko organizāciju darbībai nepieciešamo apstākļu nodrošināšanā;

2) nodrošina apstākļus ārvalstu delegāciju uzņemšanai un ar to saistīto pašvaldībai piederošo nacionālās reprezentācijas objektu uzturēšanu;

3) piedalās valsts un starptautiskas nozīmes vēstures objektu, nacionālās nozīmes kultūrvēsturisko objektu, kā arī kultūras infrastruktūras uzturēšanā un attīstīšanā;

4) piedalās valsts nozīmes sakaru sistēmu un transporta infrastruktūras uzturēšanā un attīstīšanā.[229]

[227] Par pašvaldībām. Likums 19.05.1994. Latvijas Vēstnesis, 61 (192). Redakcija: 01.01.2012. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255 Skatīts 11.03.2012.
[228] Turpat.
[229] Par pašvaldībām. Grozījumi likumā. 17.02.2005. Latvijas Vēstnesis, 36 (3194). Redakcija: 17.02.2005. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255 Skatīts 11.03.2012.

2. pielikums

Eiropas valstu galvaspilsētu speciālie statusi, kas nostiprināti speciālos likumos

Valsts	Vai Jūsu valstī galvaspilsētai ir papildu kompetences bez tām, kuras ir jau noteiktas pašvaldībai?	Vai Jūsu valstij ir juridiski instrumenti galvaspilsētas kompetenču papildu finansēšanai?	Juridiskā instrumenta definējums
Armēnija	Jā	Jā	Likums
Austrija	Austrijas galvaspilsēta Vīne ir juridiskā principa „vienota pašvaldība" ("uniform municipality" ("Einheitsgemeinde")) subjekts. Tas izriet no likuma un judikatūras. Tāpēc Vīnei kā pašvaldībai nav papildu kompetences, bez tām, kuras ir citām pašvaldībām. Bet Vīne ir arī zeme ("Land" (province)) un tādēļ galvaspilsētai ir izņēmuma pozīcija, jo Vīne var darboties arī kā likumīga „zemes" struktūra.		
Beļģija (Brisele)	Tā kā Briseles reģions ir Eiropas institūciju galvenā mītne, Federālā valdība un Briseles valdība nolēma, ar dekrētu (likumu), ko apsprieda divās Ministru Padomēs, piešķirt papildu finansējumu dažādās policijas jomās, ieskaitot papildu personāla izmaksas (speciālus norīkojumus, virsstundas).		
Beļģija (Valonija (*Wallonia*))	Jā	Jā	Līgums starp valsti un galvaspilsētu
Bulgārija	Nē	Nē	-
Čehija	Jā	Nē	Čehijas Republikas galvaspilsētai Prāgai ir gan pašvaldības, gan reģiona statuss. Tādēļ tās juridiskais statuss, funkcijas un kompetences ir noteiktas speciālā likumā (Likums Nr.131/2000 par galvaspilsētu Prāgu, ar vēlākiem labojumiem) un tā nav vispārīgo pašvaldības likumu subjekts (Likums par pašvaldībām, Likums par reģioniem). Attiecībā uz finansēšanu, nav speciālas vienošanās vai nodrošinājuma attiecībā uz īpašo galvaspilsētas statusu; lielākā daļa no tās ienākumiem ir no nodokļiem. Tas ir attiecināms uz vispārējo Likumu par

			budžetu nodokļu sadali Nr.243/2000, ar vēlākiem labojumiem, kurš tiek ņemts vērā gan pašvaldībās, gan reģionos. Visām pašvaldībām tiek nodrošināts pabalsts no valsts budžeta par noteiktu kompetenču izpildi (valsts administrācija) Pabalsta summa ir atkarīga no pašvaldības izmēra (koeficients atkarībā no iedzīvotāju skaita), tādēļ galvaspilsēta saņem ievērojami lielākus pabalstus salīdzinājumā ar pārējām.
Igaunija	Nē	Nē	-
Somija	Nē	Nē	Līgums starp valsti un galvaspilsētu
Gruzija	Jā	Nē	-
Lielbritānija	Kopš 2000.gada lielākajai Londonas daļai, ar Parlamenta likumu, ir noteikta reģionālās pārvaldības forma ar vēlētu mēru un lielo Londonas asambleju (LLA) (Greater London Assembly). Mēram/ lielās Londonas asamblejai (LLA) ir stratēģiskas pilnvaras un pienākumi, piemēram, transporta sistēmas organizēšana un noteikta atbildība attiecībā uz policiju. Galvaspilsētai ir arī 33 Londonas pašpārvaldes pilsētu (*borough*) padomes (ieskaitot Londonas pilsētas īpašo gadījumu), kas ir vienotas institūcijas ar plašām pilnvarām, piemēram, ieskaitot atbildību par izglītību. Šīs institūcijas tika izveidotas 1965. gadā līdz ar Parlamenta likumu. Likumdošana, pilnvaras un pienākumi attiecībā uz šiem diviem institūciju atzariem ir atšķirīgi no citām insitūcijām Anglijā. Jo īpaši nekur citur valstī nav līdzīgas institūcijas lielajai Londonas asamblejai. Attiecībā uz institūciju finansēšanu, Londonas pašpārvaldes pilsētas tiek atbalstītas līdzīgā veidā kā citas vienotās institūcijas Anglijā. Piemēram, daļa no to līdzekļiem tiek iegūti ar „padomes nodokli" – tiek iekašets no katras mājsaimniecības un lielākoties balstīts uz īpašuma vērtību. Lielā Londonas asambleja saņem noteiktu nodokļu daļu.		
Grieķija	Neskatoties uz to, ka Grieķijā galvaspilsētai nav papildu kompetences bez tām, kuras ir jau noteiktas pašvaldībai un nav juridisku instrumenti galvaspilsētas kompetenču papildu finansēšanai, tomēr, tikmēr kamēr kritērijs un vietējo pašvaldību centrālo autonomo fondu piešķiršanas procedūra parāda pirmā līmeņa pašvaldību (kopienu un pašvaldību) investīciju aktivitātes, kas attiecas uz: Lēmumu, kuru katru gadu izdod Iekšlietu ministrija (Projektu un starptautisko organizāciju attīstības direktorāts), attiecībā uz vietējo pašvaldību investīciju aktivitāšu finansēšanu („Kolektīvais vietējo		

	pašvaldību lēmums"). Šajā lēmumā ir 5 kritēriju piešķiršanas kategorijas: 1) vispārīgie kritēriji; 2) kritēriji finansējuma piešķiršanai reģioniem; 3) finansējuma piešķiršanas kritēriji no reģioniem uz pirmā līmeņa vietējām pašvaldībām; 4) vietējo pašvaldību kolektīvo lēmumu minimālās garantijas (izslēdzot Atikas reģionu); 5) pamatnosacījumi. Attiecībā uz finansējuma piešķiršanas kritērijiem no reģioniem uz pirmā līmeņa vietējām pašvaldībām, pastāv 6 apakškritēriji, pēc kuriem, saskaņā ar turpmāk esošo tabulu, noteiktie kritēriji tiek ņemti vērā daudz vairāk gadījumos, kad piešķirts finansējums Atikas vietējām institūcijām, tādi kā 5 kritērijā vai tādi kā 2 u 3 kritērijā. 1. Iedzīvotāji. 2. Izmērs. 3. Prefektūras IKP (izņemot Atikas prefektūru (Atēnas) un Tessaloniku prefektūru (Tessaloniki). 4. Iedzīvotāju blīvums (it īpaši Atikas prefektūras (Atēnas) vietējās institūcijās un Centrālās Maķedonijas Reģions). 5. Īpašumu standartizētās vērtības (īpaši Atikas prefektūras (Atēnas) vietējās institūcijas un Saloniki prefektūra (Saloniki). 6. Iedzīvotāju sastāvs (it īpaši Saloniki prefektūras vietējās institūcijās).

Ungārija	Jā	Jā	2006. gada Likums par resursu piešķiršanu starp galvaspilsētu un rajona pašvaldībām CXXXIII. 1990.gada Likums LXV par vietējām pašvaldībām.
Īrija	Nē	Nē	-
Itālija	Jā	Jā	Likums
Latvija	Jā	Jā	Līgums starp valsti un galvaspilsētu
Luksemburga	Nē	Nē	-
Malta	Nē	Nē	-
Monako	Nē	Nē	-
Nīderlande	Nē	Nē	-
Norvēģija	Jā	Nē	-
Portugāle	Nē	Nē	-
Rumānija	Rumānijai nav speciāla likuma, kas atsevišķi regulētu galvaspilsētas Bukarestes administratīvās problēmas. Ar dažiem izņēmumiem, kompetences un finanses ir vienādas gan galvaspilsētai, gan pilsētām un kopienām. Tās regulē vietējo sabiedrisko administrāciju pamatlikums (Likums 215/2001) un Likums par vietējām sabiedriskajām finansēm.		
Slovākija	Jā	Jā	-Fiskālās decentralizācijas ietvaros Bratislavas pilsētā tiek pārdalīti iedzīvotāju ienākuma un juridisko personu (tā

			sauktie dalītie nodokļi) nodokļi ar speciālu indeksu (2.53), kas ir lielāks nekā nodokļu pārdales indekss dalītajiem nodokļiem (shared taxes) citām pilsētām un pašvaldībām. -Dotācija sociālo pakalpojumu aprīkojumam.
Spānija	Jā	Nē	Likumdošanas karaliskais dekrēts 2/2004, kas apstiprina pieņemto tekstu attiecībā uz likumu, kas nosaka, ka Madridei būs speciāla finansēšanas sistēma. Lai gan šāda speciāla sistēma Madrides pilsētai nav vēl apstirpināta.
Zviedrija	Nē	Nē	-

Avots: European Committee on Local and Regional Democracy. Rapid Response Service No 12 – Slovenia, Pieejams: https://wcd.coe.int/com. Skatīts: 24.03.2012.

3. pielikums

Darba ietvaros veiktā anketēšana

Darba ietvaros kā kvantitatīvā aptaujas metode izvēlēta anketēšana, lai, vadoties pēc respondentu (pašvaldību pārstāvju) sniegtajām atbildēm, noskaidrotu kopējo izpratni par valsts attīstību un pilsētu lomu tajā. Standartizētā aptaujas anketā iekļauti 14 jautājumi, lai noskaidrotu pašvaldību viedokli par pilsētu statusa lomu valsts attīstībā, pilsētu ietekmi uz apkārtējām teritorijām, pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktorus un šķēršļus, kā arī to, kas nosaka policentriskas attīstības potenciālu Latvijā.

Laika posmā no 2012. gada 31. marta līdz 16. aprīlim aptaujas anketas tika izsūtītas visām 119 pašvaldībām. Anketēšanā kopā aptaujāti tika 63 pašvaldību pārstāvji t.sk. deviņu republikas pilsētu un 54 novadu pārstāvji. Aptaujas anketas noslēgumā, lai ilustrētu iegūtos rezultātus, sagatavotas 28 diagrammas, uz kuru pamata izstrādāta pētījuma analīze.

Aptaujas anketas paraugs

Aicinu Jūs izteikt savu viedokli par pilsētu lomu valsts attīstībā. Aizpildot šo aptaujas anketu, Jūs sniegsiet ieguldījumu Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Sabiedrības vadības maģistratūras studiju programmas ietvaros realizētā maģistra darba „Lielo pilsētu statusa loma valsts policentriskā attīstībā" izstrādē.

Aptaujas rezultāti tiks izmantoti darba pētījumā par Latvijas pilsētu statusa lomu valsts policentriskā attīstībā, aplūkojot pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbību, kā arī analizējot sadarbības veicinošos faktorus un sadarbības šķēršļus, darba nobeigumā izvirzot arī iespējamos sadarbības modeļus.

Sniegtie dati ir konfidenciāli un netiks sniegti trešajām personām un izmantoti citiem mērķiem.

Anketas aizpildīšana aizņems aptuveni 15 minūtes. Aizpildītās anketas lūgums nosūtīt uz e-pasta adresi anda.grantina@gmail.com līdz š.g. 16. aprīlim.

Lūdzu, novērtējiet turpmākos apgalvojumus un jautājumus, ievelkot „X"!

1. Pilsētām ir būtiska loma valsts attīstībā

	pilnīgi piekrītu
	drīzāk piekrītu, nekā nepiekrītu
	drīzāk nepiekrītu, nekā piekrītu
	nepiekrītu
	nav viedokļa

2. Pilsētas statuss ietekmē valsts attīstību

	pilnīgi piekrītu
	drīzāk piekrītu, nekā nepiekrītu
	drīzāk nepiekrītu, nekā piekrītu
	nepiekrītu
	nav viedokļa

3. Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību

	liela
	drīzāk liela, nekā neliela
	drīzāk neliela, nekā liela
	neliela
	nav ietekmes
	nav viedokļa

4. Kā izpaužas pilsētu ietekme uz tās apkārtējo teritoriju attīstību?
(lūgums atzīmēt vienu visatbilstošāko atbildi)

	pilsētas atstāj būtisku ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību
	pilsētas cenšas attīstīt sadarbību ar apkārtējo teritoriju tikai noteiktās jomās
	pilsētas vairāk domā par savu attīstību, nekā par apkārtējo teritoriju attīstību
	pilsētas nerada nekādu ietekmi uz apkārtējām teritorijām
	nav viedokļa

5. Ko Jūs uzskatāt par sadarbības, starp pilsētām un to apkārtējām teritorijām, galveno iniciatoru?
(lūgums atzīmēt vienu visatbilstošāko atbildi)

	pilsētas	
	plānošanas reģionus	
	novadus	
	Vides aizsardzības un reģionālās attīstbas ministriju	
	cits	

6. Vai, Jūsuprāt, pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbība ir priekšnoteikums teritorijas ilgtspējīgai attīstībai?

	jā
	vairāk jā, nekā nē
	vairāk nē, nekā jā
	nē
	nav viedokļa

7. Vai, Jūsuprāt, pilsētām ir potenciāls veidot ciešu un ekonomiski spēcīgu sadarbību ar tās apkārtējām teritorijām?

	jā
	vairāk jā, nekā nē
	vairāk nē, nekā jā
	nē
	nav viedokļa

8. Kā Jūs novērtētu līdzšinējo Jūsu pārstāvētās pilsētas sadarbību ar apkārtējo teritoriju? (**lūgums atbildēt, ja pārstāvat republikas pilsētu**)

	sekmīga
	drīzāk sekmīga, nekā nesekmīga
	drīzāk nesekmīga, nekā sekmīga
	nesekmīga
	grūti pateikt

Tālāk lūgums atbildēt uz 10. jautājumu.

9. Kā Jūs novērtētu līdzšinējo Jūsu pārstāvētā novada sadarbību ar tuvāko pilsētu? (**lūgums atbildēt, ja pārstāvat novadu pašvaldību**)

	sekmīga
	drīzāk sekmīga, nekā nesekmīga
	drīzāk nesekmīga, nekā sekmīga
	nesekmīga
	grūti pateikt

Tālāk lūgums atbildēt uz 10. jautājumu.

10. Lūdzu, novērtējiet pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktorus, norādot secībā vietu pēc svarīguma, kur 1 - vissvarīgākais, 7 (vai 8, ja izvēlaties „cits") – mazāk svarīgākais:

	kopīgas problēmas
	iepriekš (vēsturiski) izveidojusies sadarbība
	labi attīstīta transporta infrastruktūra starp nacionālas un vietējās (novadu) nozīmes attīstības centriem un lauku teritorijām
	kvalitatīvu pakalpojumu pieejamība un augsta to kvalitāte nacionālas nozīmes centrā
	kvalitatīvu pakalpojumu trūkums un to zemā kvalitāte nacionālas nozīmes centrā
	uzņēmējiem pievilcīga vide nacionālas nozīmes centrā
	kopīgi projekti
	cits

11. Lūdzu, novērtējiet pilsētas un tās apkārtējās teritorijas sadarbības šķēršļus, norādot secībā vietu pēc svarīguma, kur 1- vissvarīgākais, 6 (vai 7, ja izvēlaties variantu „cits") – mazāk svarīgākais:

	pārāk liels attālums
	nepietiekami attīstīta transporta un sakaru infrastruktūra
	sociālekonomiskā attīstības līmeņa un funkciju izpildes spēju atšķirības
	savstarpējā konkurence
	nevēlēšanās uzņemties papildu darbus/ pienākumus
	bailes zaudēt vietējo identitāti un piederību noteiktai vietai
	cits

12. Vai, Jūsuprāt, policentriskas* attīstības būtība Latvijā ir pietiekami izskaidrota?

	jā
	drīzāk jā, nekā nē
	drīzāk nē, nekā jā
	nē
	nav viedokļa

*** Policentrisks – tāds, kas veicina vienmērīgu reģionālo attīstību, pilsētu un reģionu izaugsme ārpus dominējošā pilsētu centra.**

13. Lūdzu, novērtējiet, kā Jūs izprotat policentriskas attīstības skaidrojumu, norādot visatbilstošāko, kur 1- atbilstošākais, 4 - mazāk atbilstošs:

	attīstība tiek veicināta ne tikai Rīgā, bet arī citur
	attīstība tiek veicināta republikas pilsētās
	attīstība tiek veicināta ne tikai republikas pilsētās, bet arī citos attīstības centros
	attīstība tiek veicināta vienmērīgi visā Latvijas teritorijā

14. Lūdzu, novērtējiet, kas, Jūsuprāt, nosaka policentriskas attīstības potenciālu, norādot secībā vietu pēc svarīguma, kur 1 - vissvarīgākais, 11 (vai 12, ja izvēlaties variantu „cits") – mazāk svarīgākais:

	brīvas rūpnieciskās zonas
	kvalitatīvi pakalpojumi
	sakārtota transporta infrastruktūra
	uzņēmējdarbības uzsākšanai labvēlīga vide
	izglītības iestāžu pieejamība
	veselības aprūpes iestāžu pieejamība
	plašākas darba iespējas
	augstāks darba atalgojums
	aktīva sabiedriskā un kultūras dzīve
	attīstīta brīvā laika pavadīšanas infrastruktūra
	ilgtspējīga vides pārvaldība
	cits

Dati par respondenta pārstāvēto administratīvo teritoriju:

1) Pārstāvētais reģions

	Rīgas
	Zemgales
	Vidzemes
	Kurzemes
	Latgales

2) Pārstāvētā administratīvā teritorija

	Republikas pilsēta
	Novads

Pētījuma autore - Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Sabiedrības vadības maģistratūras programmas studente Anda Grantiņa (papildus jautājumu vai neskaidrību gadījumā lūgums sazināties pa mobilo tālruni: 26021549 vai e-pastu: anda.grantina@gmail.com

Paldies par veltīto laiku un atbildēm!

Aptaujas anketu apkopojums
Republikas pilsētu un novadu grupas datu apkopojums visā valstī kopumā

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētām ir būtiska loma valsts attīstībā", republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.1. diagramma

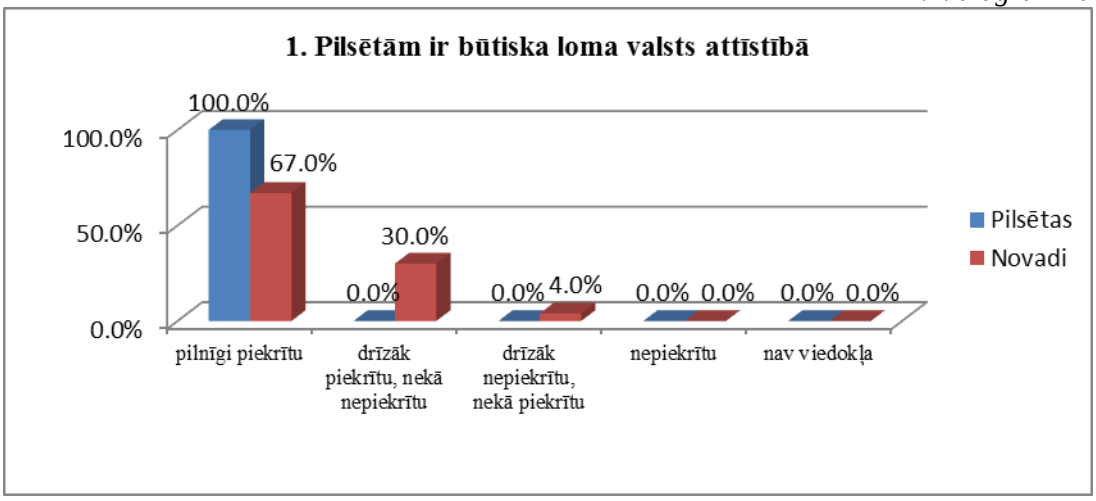

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētas statuss ietekmē valsts attīstību", republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.2. diagramma

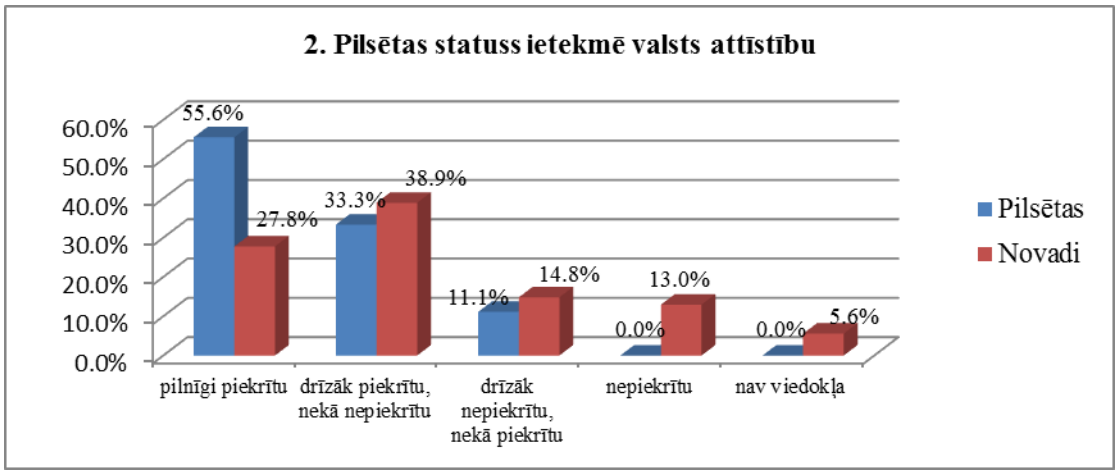

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību”, republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.3. diagramma

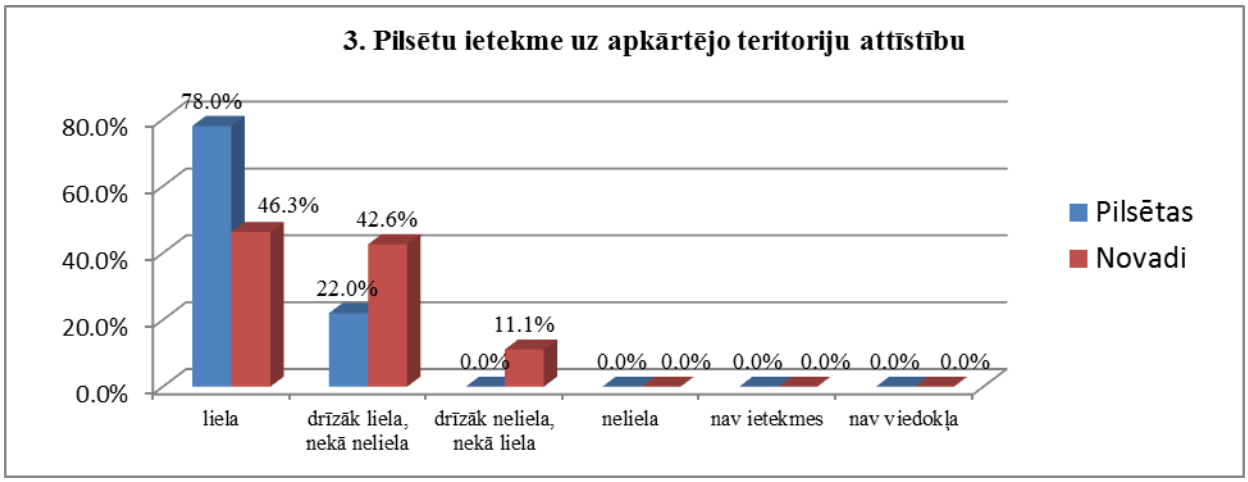

Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā izpaužas pilsētu ietekme uz tās apkārtējo teritoriju attīstību?”, republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.4.diagramma

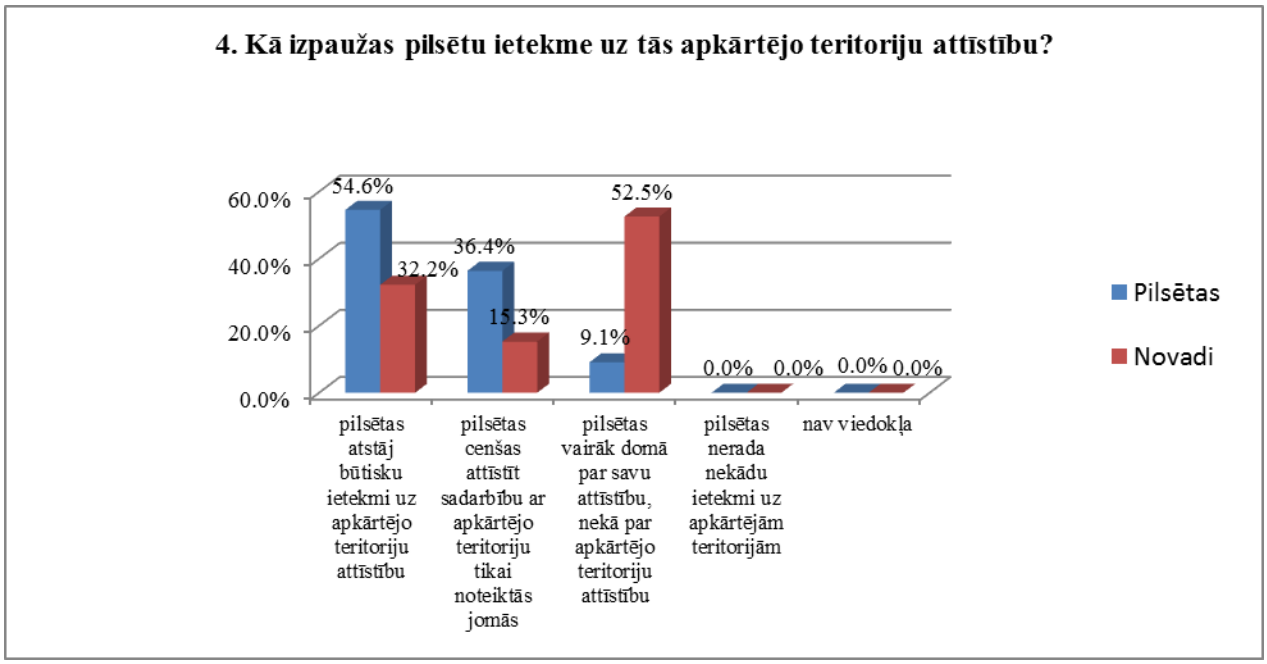

Respondentu atbildes uz jautājumu „Ko Jūs uzskatāt par sadarbības, starp pilsētām un to apkārtējām teritorijām, galveno inicatoru?", republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.5. diagramma

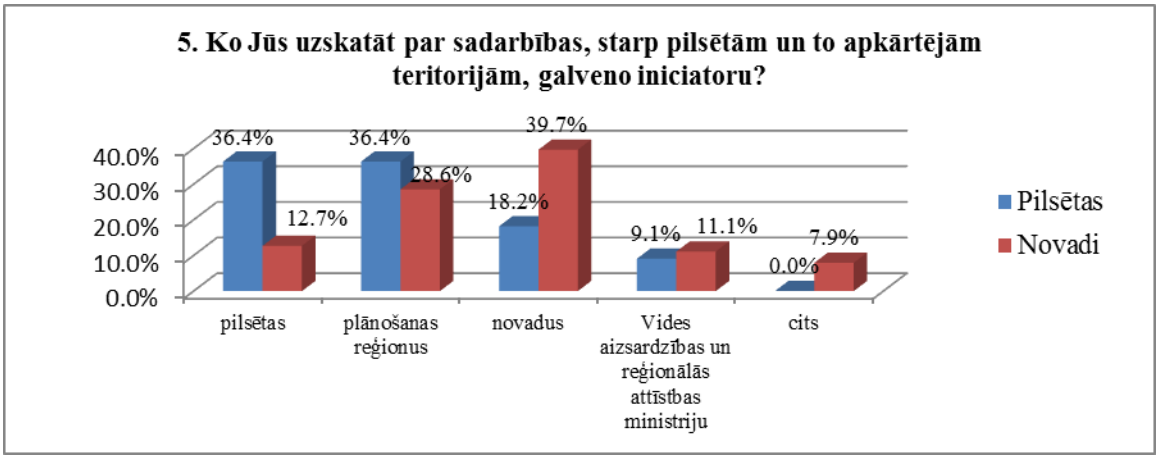

Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsuprāt, pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbība ir priekšnoteikums teritorijas ilgtspējīgai attīstībai?", republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.6. diagramma

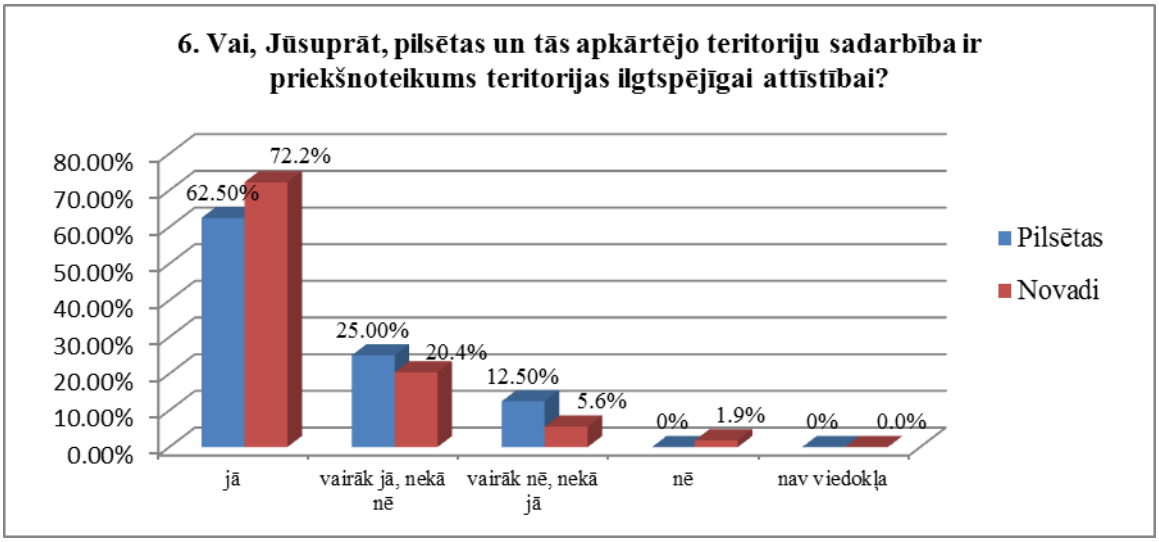

Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsuprāt, pilsētām ir potenciāls veidot ciešu un ekonomiski spēcīgu sadarbību ar tās apkārtējām teritorijām?", republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.7. diagramma

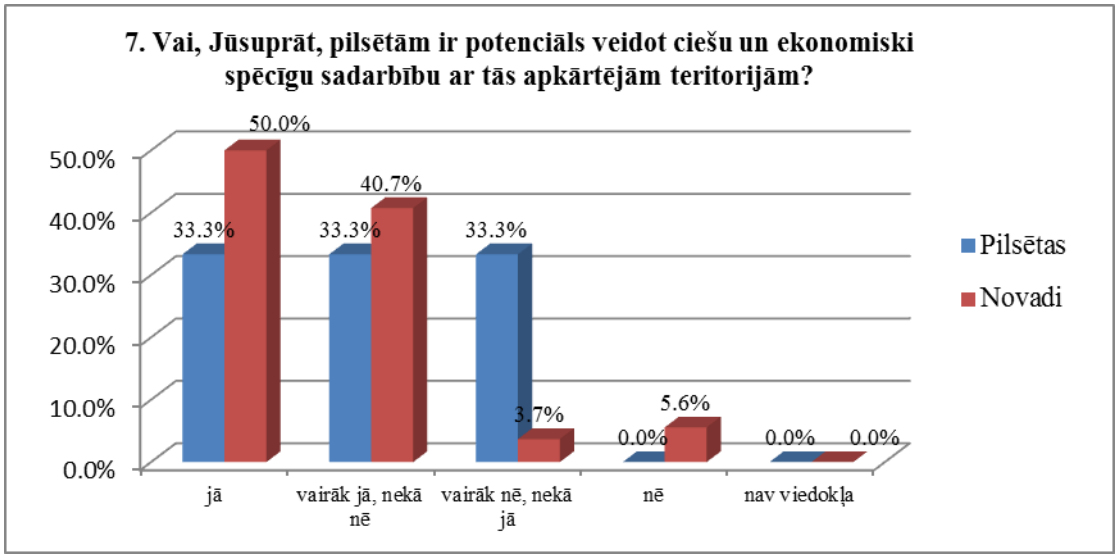

Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā Jūs novērtētu līdzšinējo Jūsu pārstāvētās pilsētas sadarbību ar apkārtējo teritoriju?", republikas pilsētu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.8. diagramma

Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā Jūs novērtētu līdzšinējo Jūsu pārstāvētā novada sadarbību ar tuvāko pilsētu?", novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.9. diagramma

Respondentu novērtējums par pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktoriem, norādot secībā vietu pēc svarīguma, republikas pilsētu un novadu grupā

4.10. diagramma

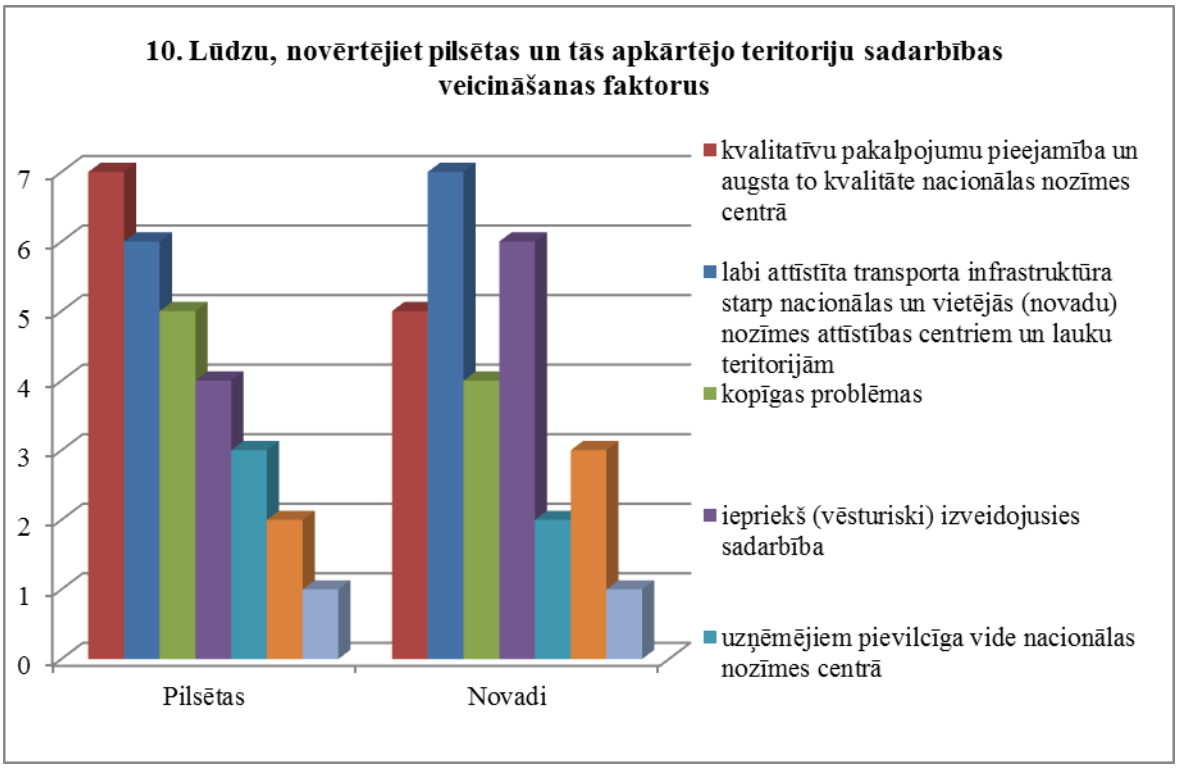

Respondentu novērtējums par pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības šķēršļiem, norādot secībā vietu pēc svarīguma, republikas pilsētu un novadu grupā

4.11. diagramma

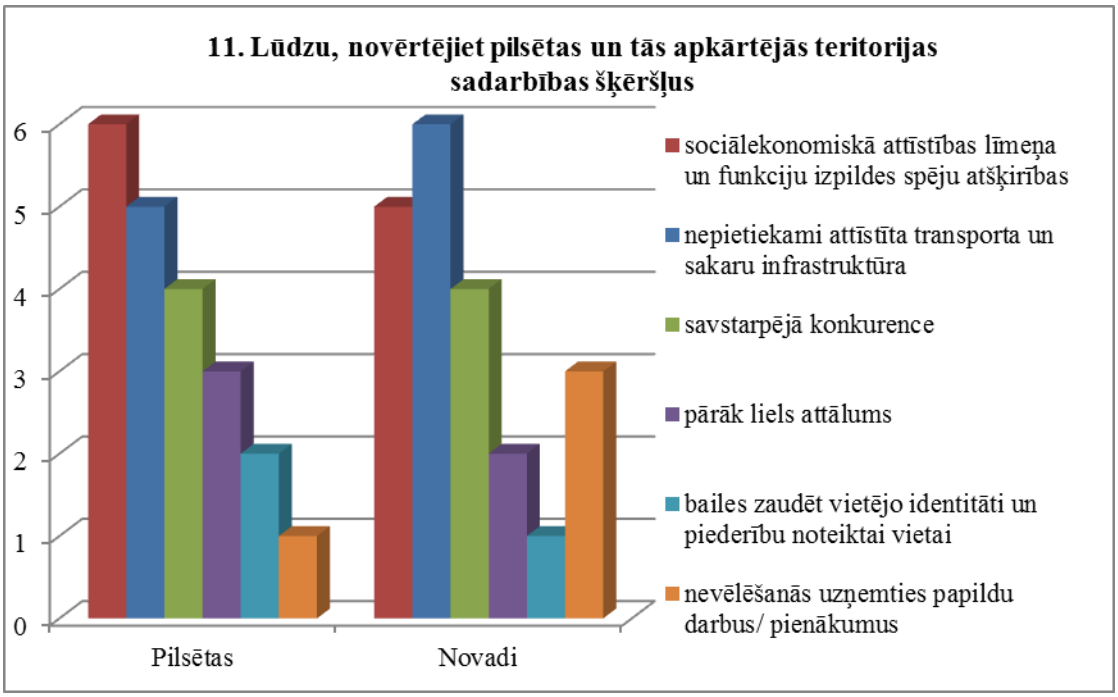

Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsuprāt, policentriskas attīstības būtība Latvijā ir pietiekami izskaidrota?", republikas pilsētu un novadu grupā, % no grupas respondentu skaita

4.12. diagramma

Respondentu novērtējums policentriskas attīstības jēdziena skaidrojumam, norādot secībā vietu pēc svarīguma, republikas pilsētu un novadu grupā

4.13. diagramma

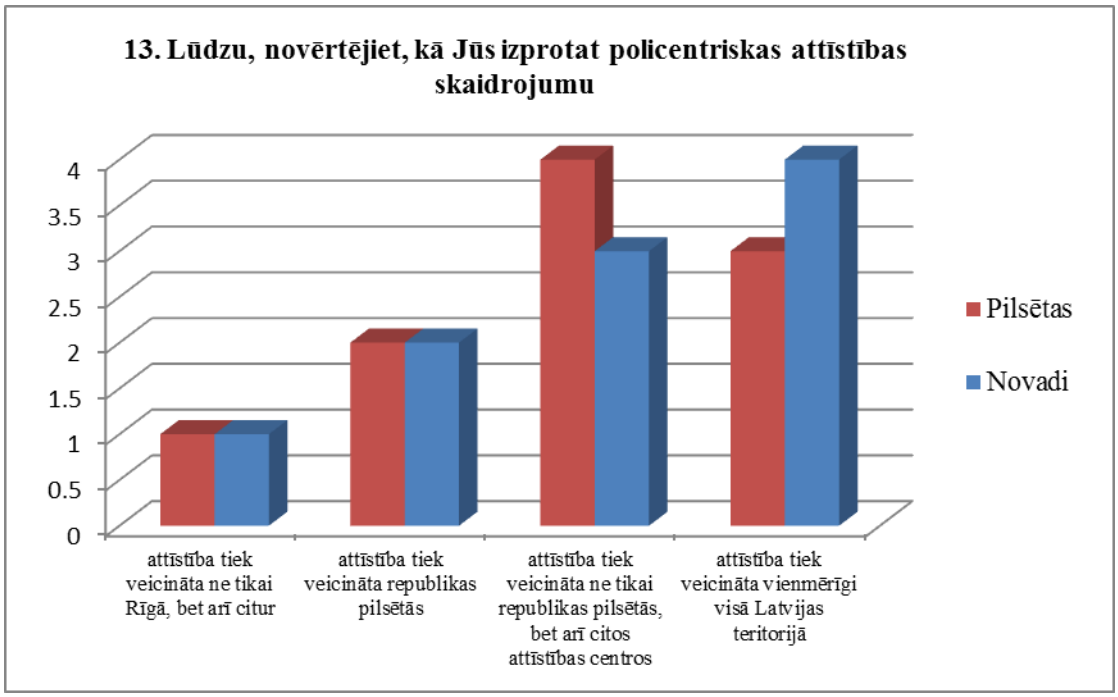

Respondentu novērtējums par to, kas nosaka policentriskas attīstības potenciālu, norādot secībā vietu pēc svarīguma, republikas pilsētu un novadu grupā

4.14. diagramma

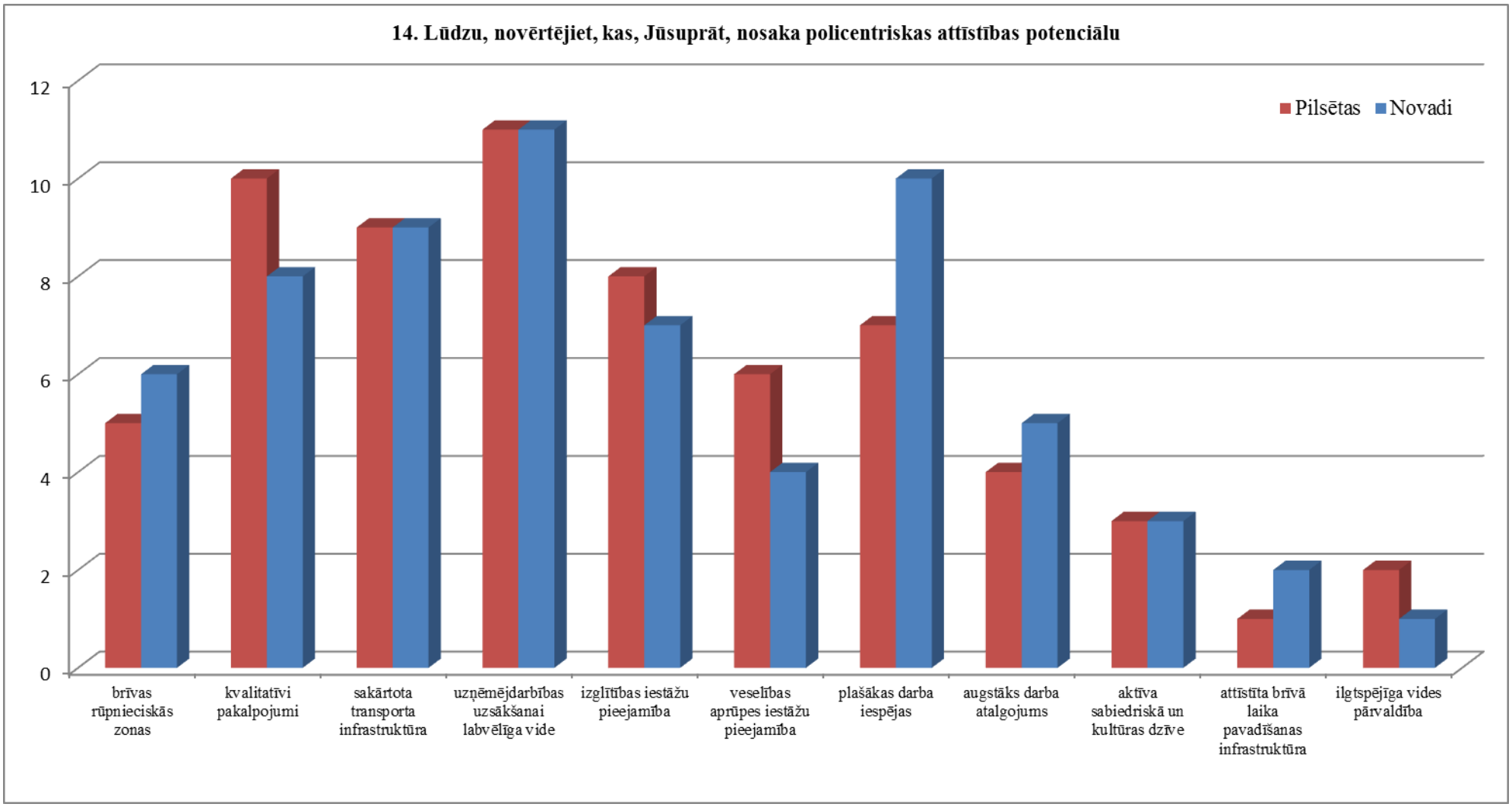

Aptaujas anketu apkopojums
Republikas pilsētu un novadu grupas datu apkopojums pa plānošanas reģioniem

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētām ir būtiska loma valsts attīstībā", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.15. diagramma

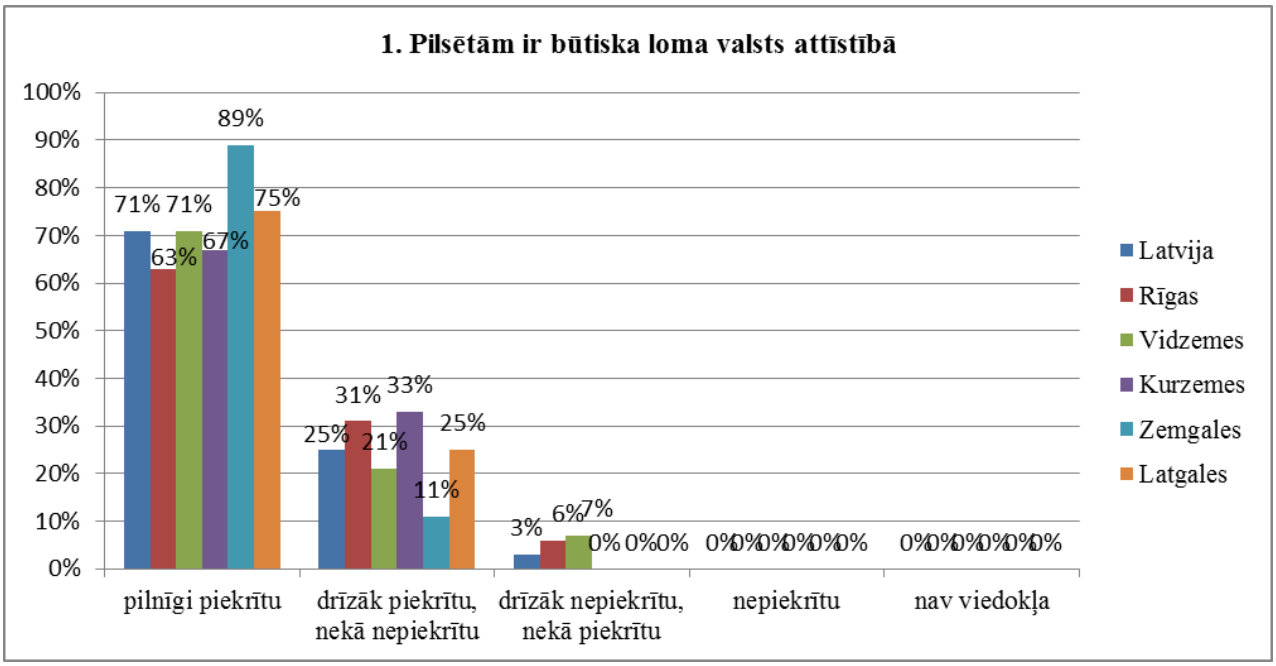

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētas statuss ietekmē valsts attīstību", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.16. diagramma

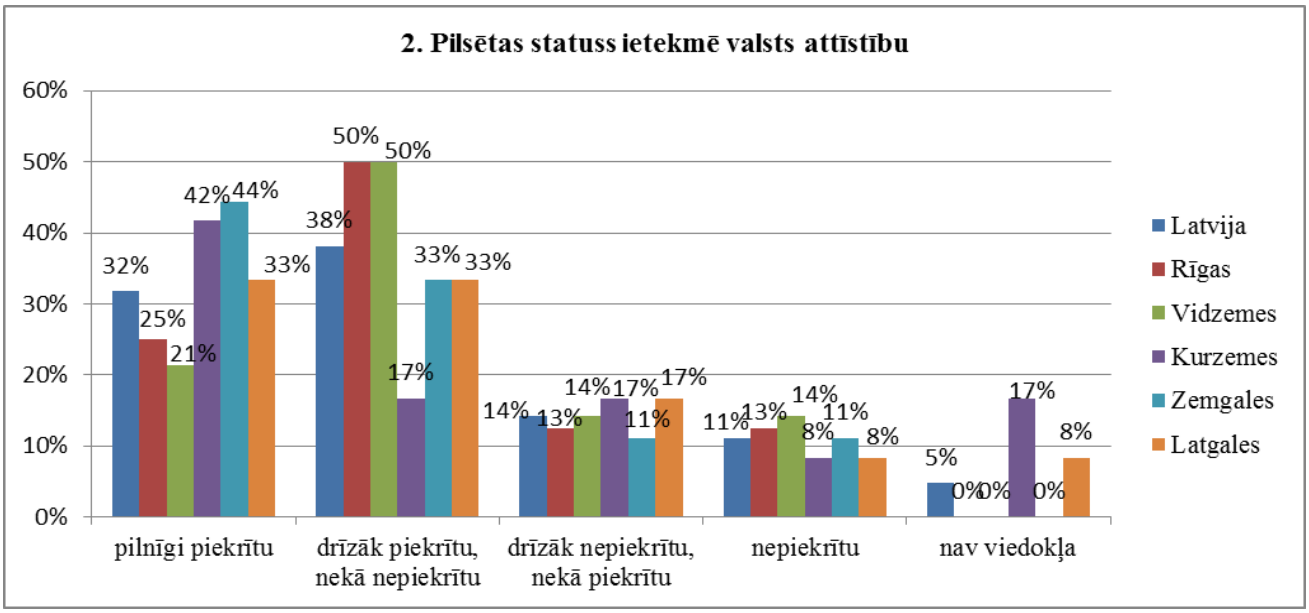

Respondentu novērtējums apgalvojumam „Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.17. diagramma

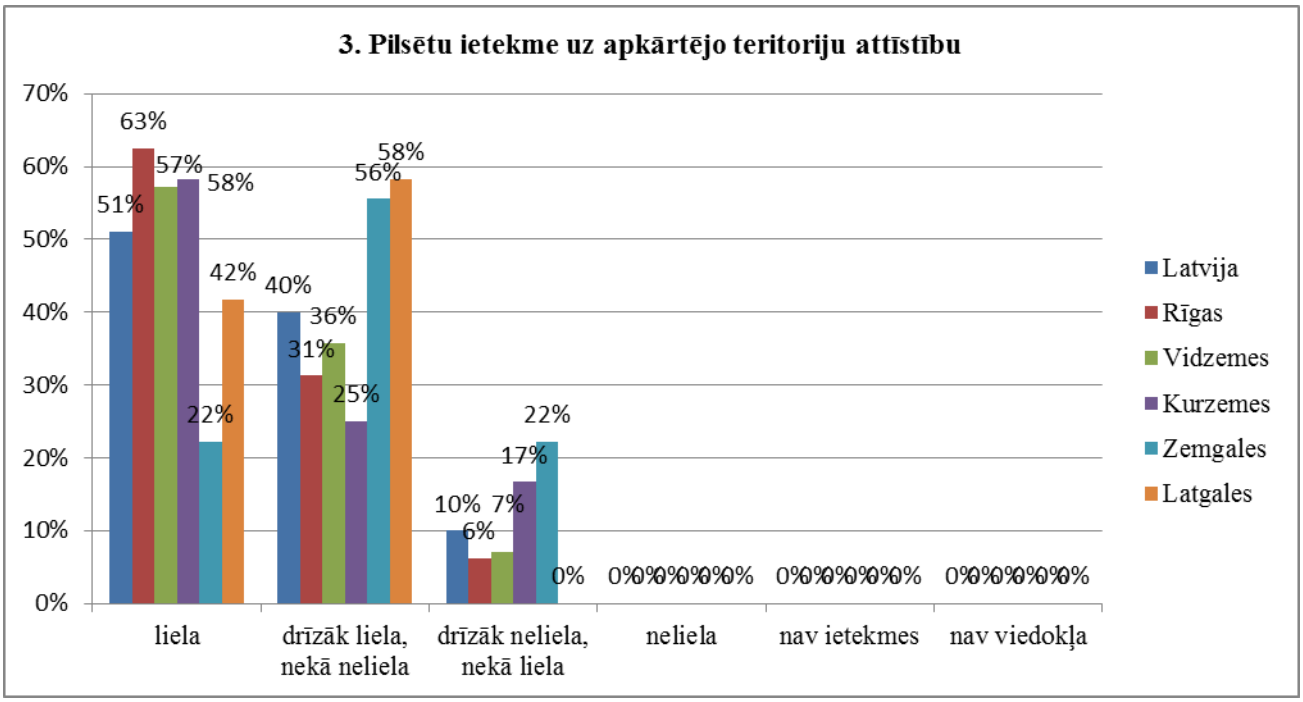

Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā izpaužas pilsētu ietekme uz tās apkārtējo teritoriju attīstību?", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.18. diagramma

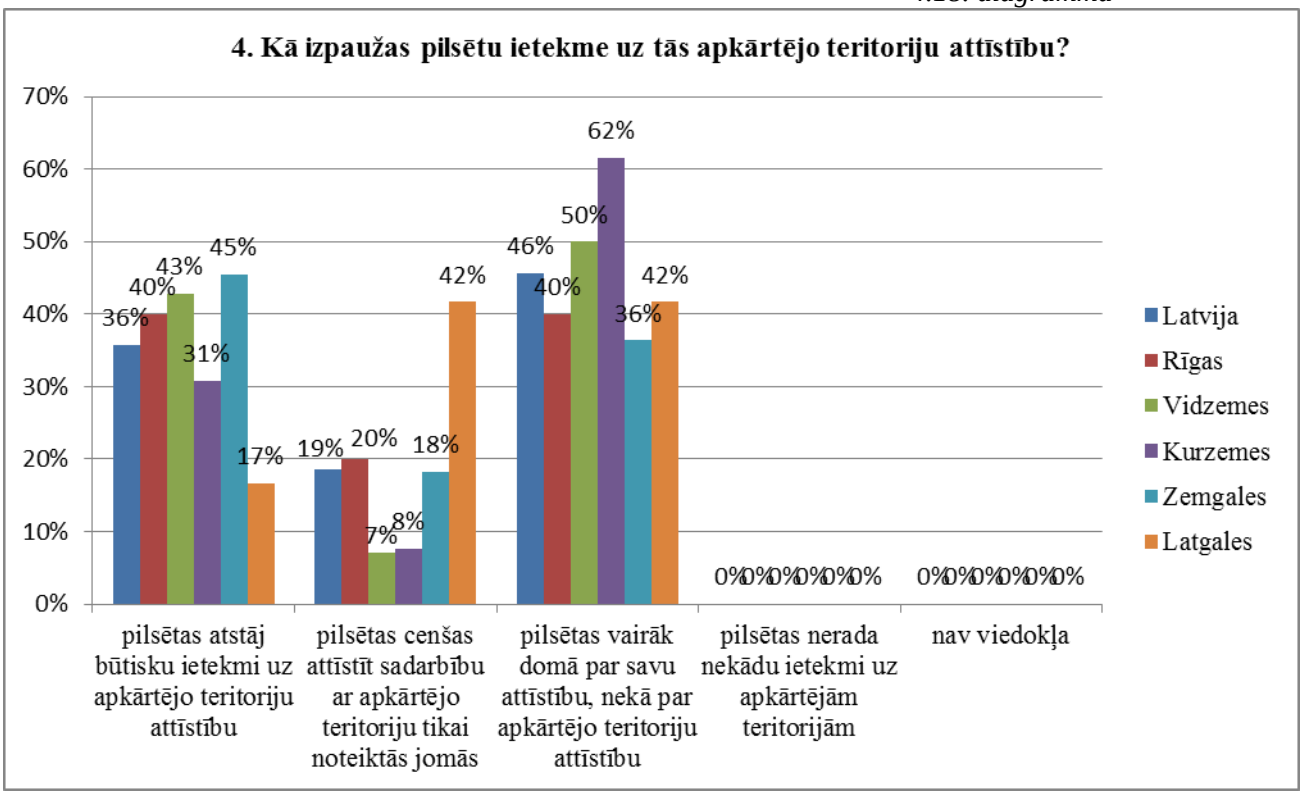

Respondentu atbildes uz jautājumu „Ko Jūs uzskatāt par sadarbības, starp pilsētām un to apkārtējām teritorijām, galveno inicatoru?", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.19. diagramma

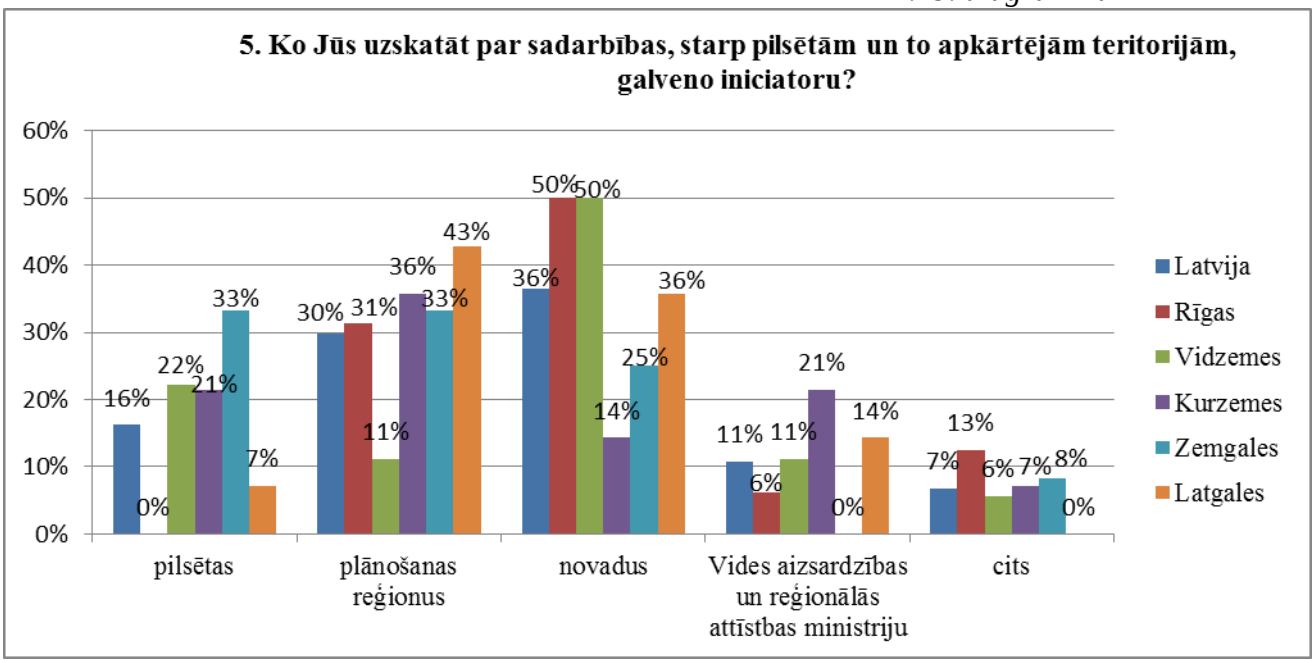

Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsuprāt, pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbība ir priekšnoteikums teritorijas ilgtspējīgai attīstībai?", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.20. diagramma

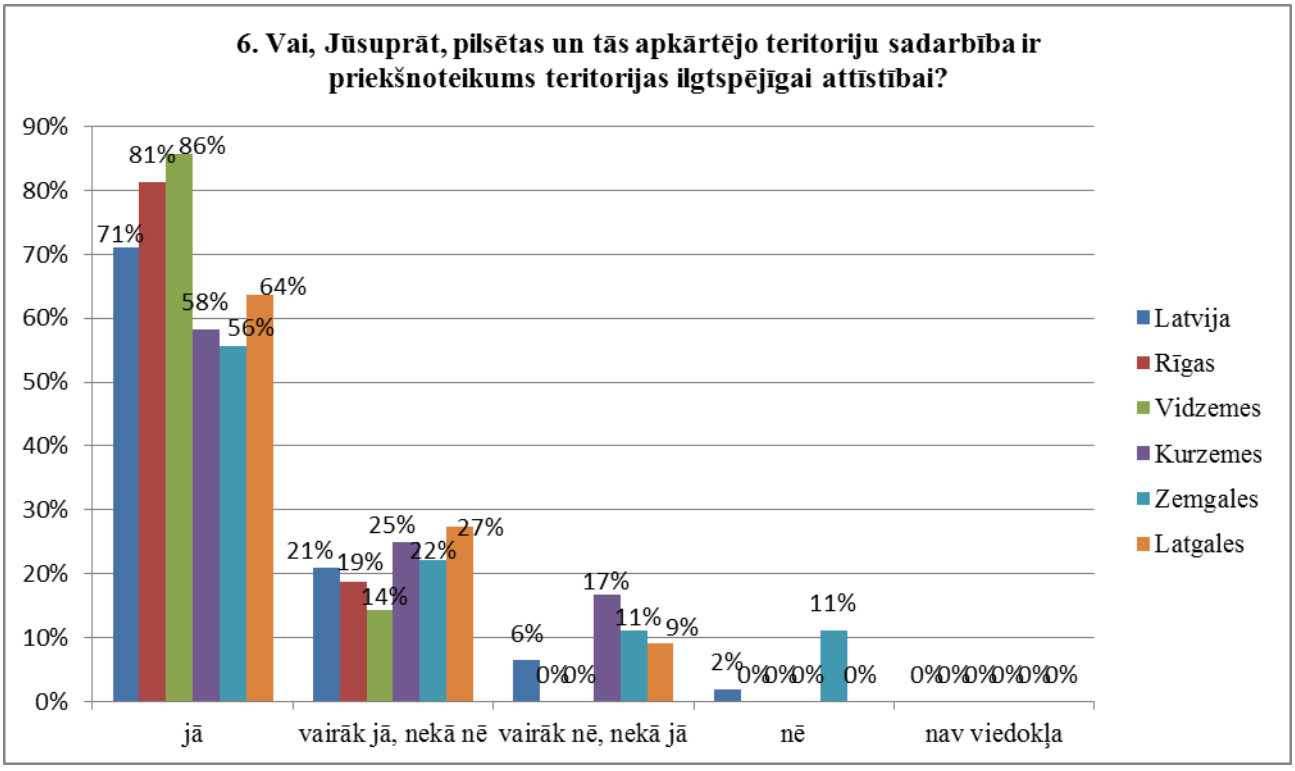

Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsuprāt, pilsētām ir potenciāls veidot ciešu un ekonomiski spēcīgu sadarbību ar tās apkārtējām teritorijām?", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.21. diagramma

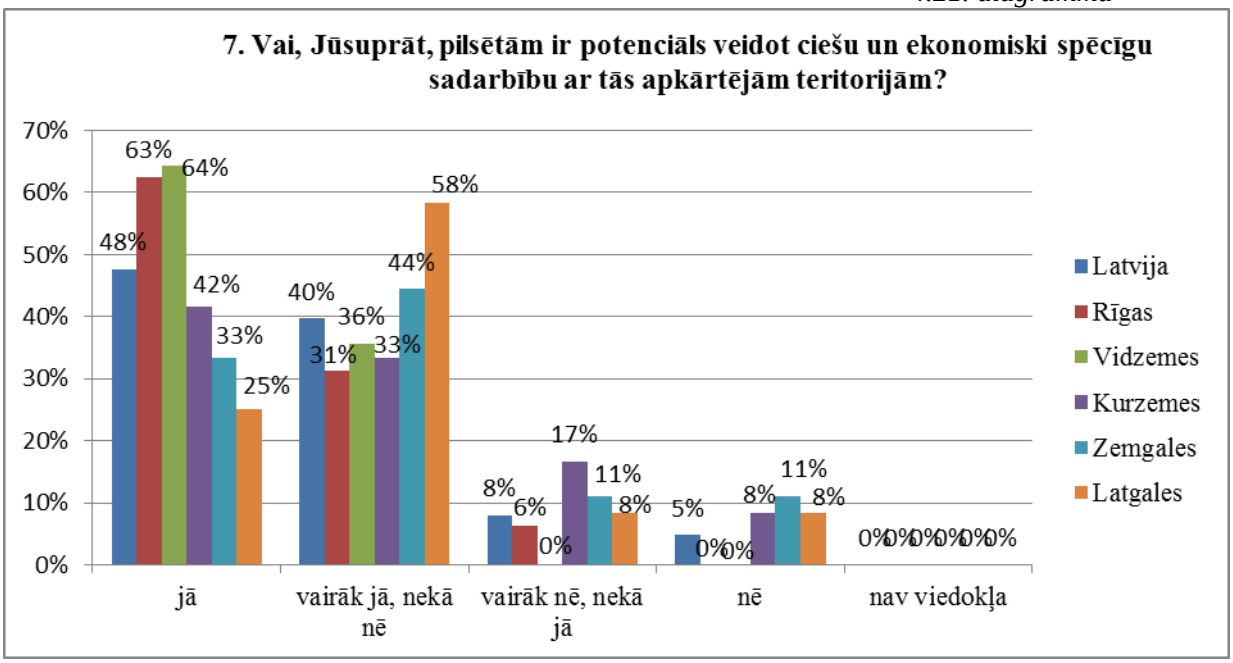

Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā Jūs novērtētu līdzšinējo Jūsu pārstāvētās pilsētas sadarbību ar apkārtējo teritoriju?", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.22. diagramma

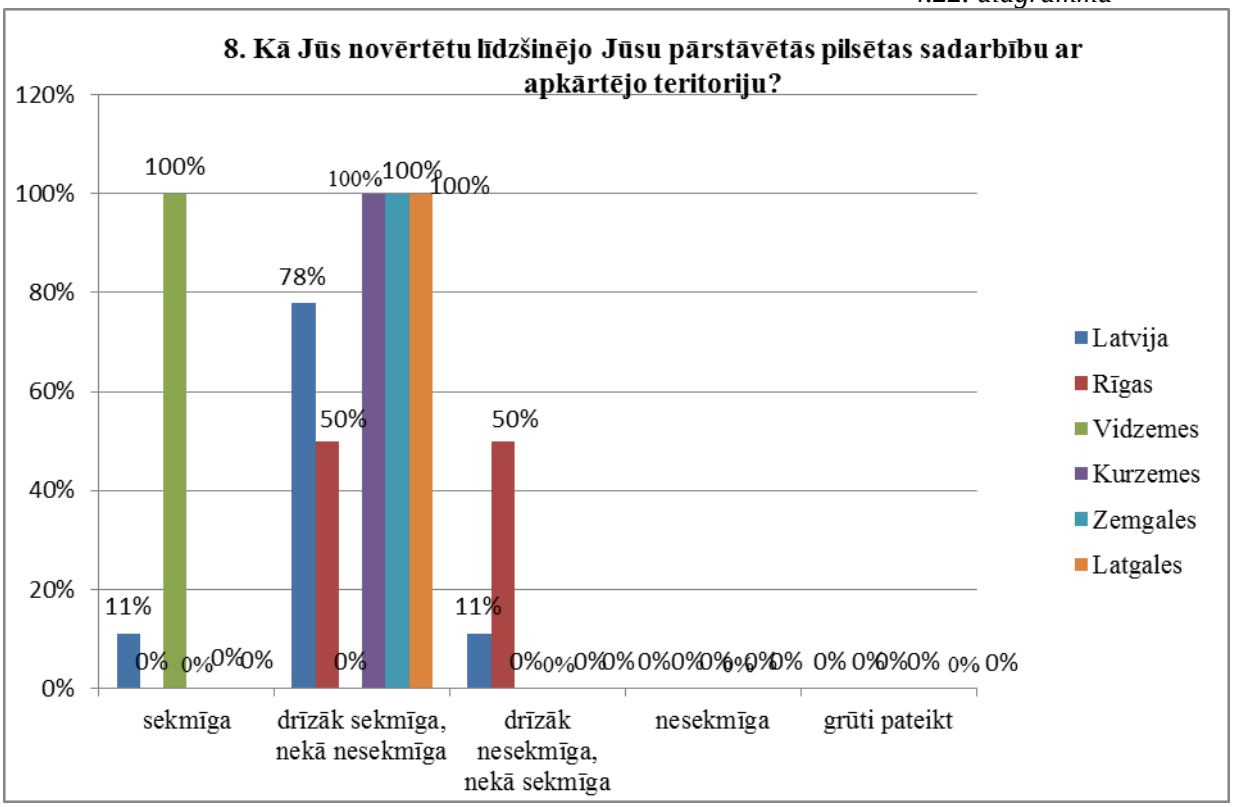

Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā Jūs novērtētu līdzšinējo Jūsu pārstāvētā novada sadarbību ar tuvāko pilsētu?”, katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.23. diagramma

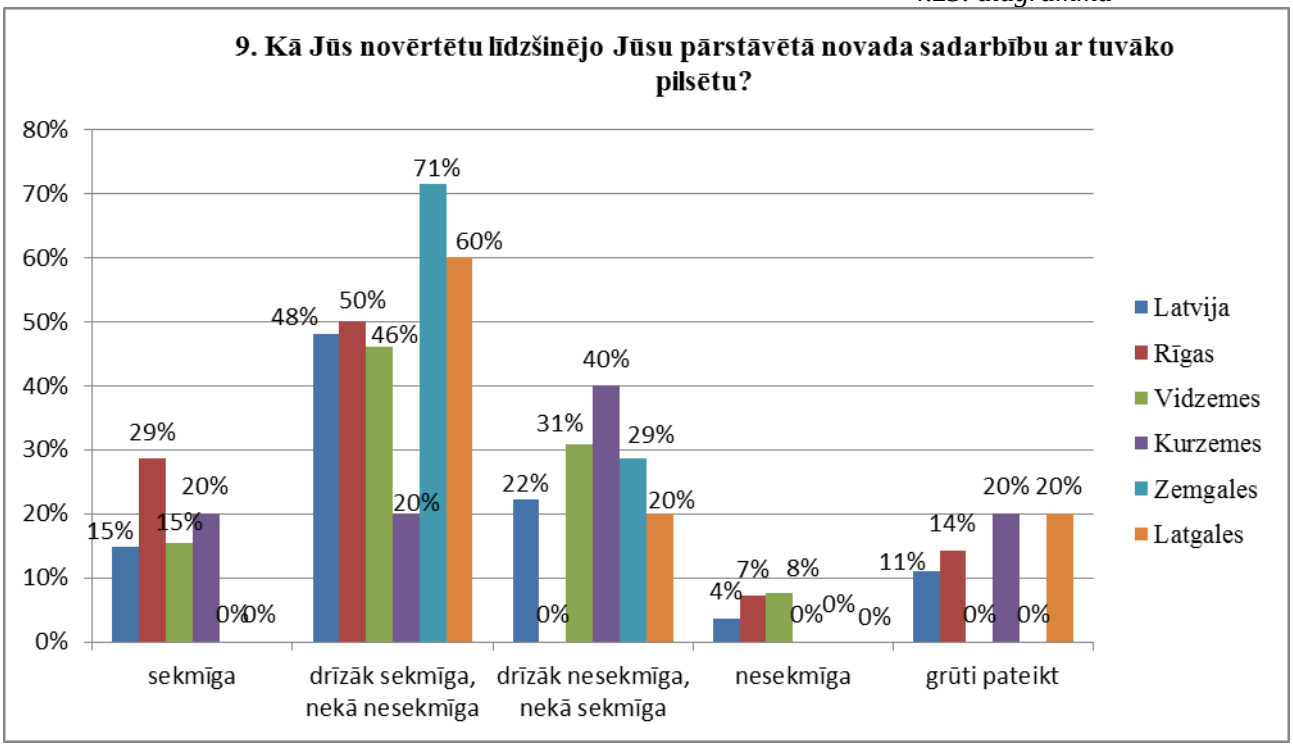

Respondentu novērtējums par pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktoriem, norādot secībā vietu pēc svarīguma, katrā plānošanas reģionā

4.24. diagramma

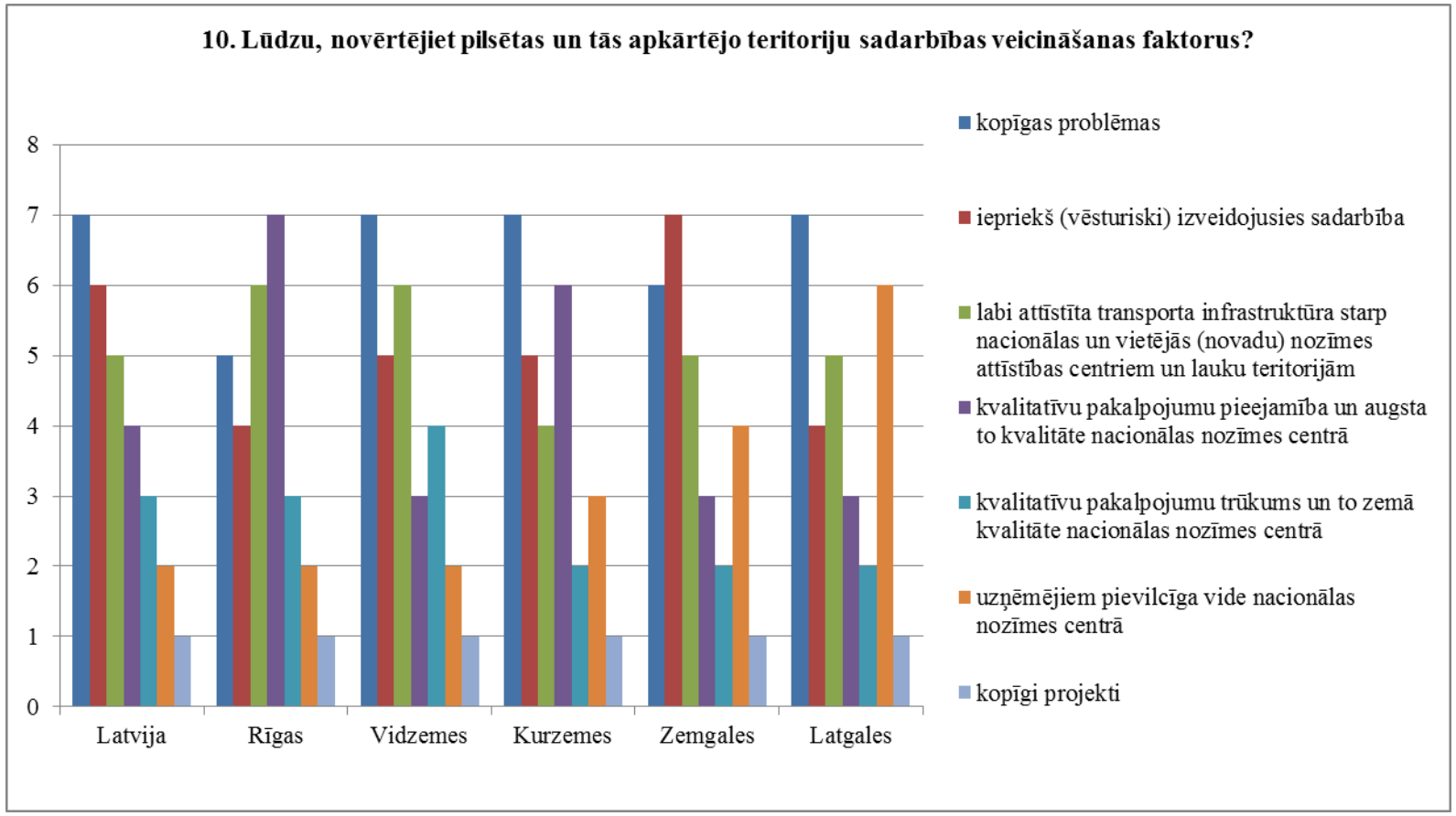

Respondentu novērtējums par pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības šķēršļiem, norādot secībā vietu pēc svarīguma, katrā plānošanas reģionā

4.25. diagramma

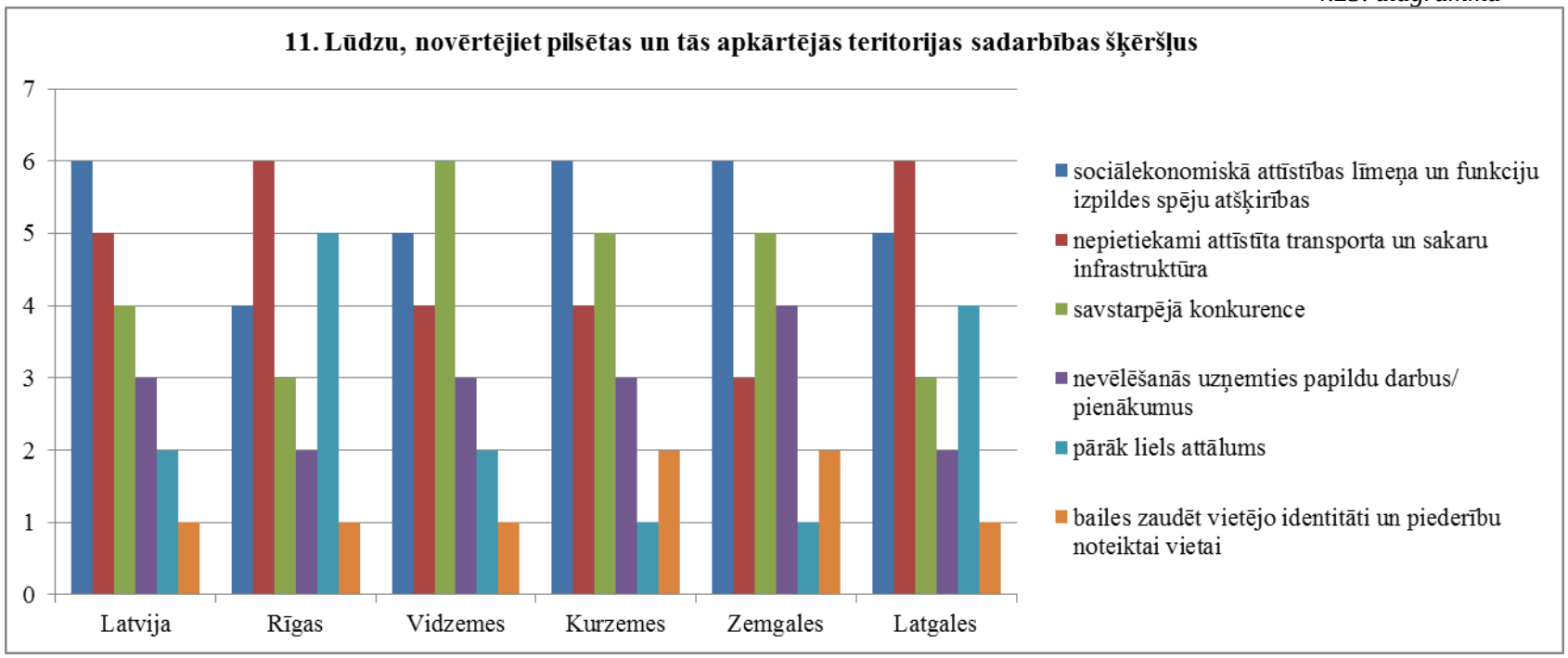

Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsuprāt, policentriskas attīstības būtība Latvijā ir pietiekami izskaidrota?", katrā plānošanas reģionā, % no respondentu skaita

4.26. diagramma

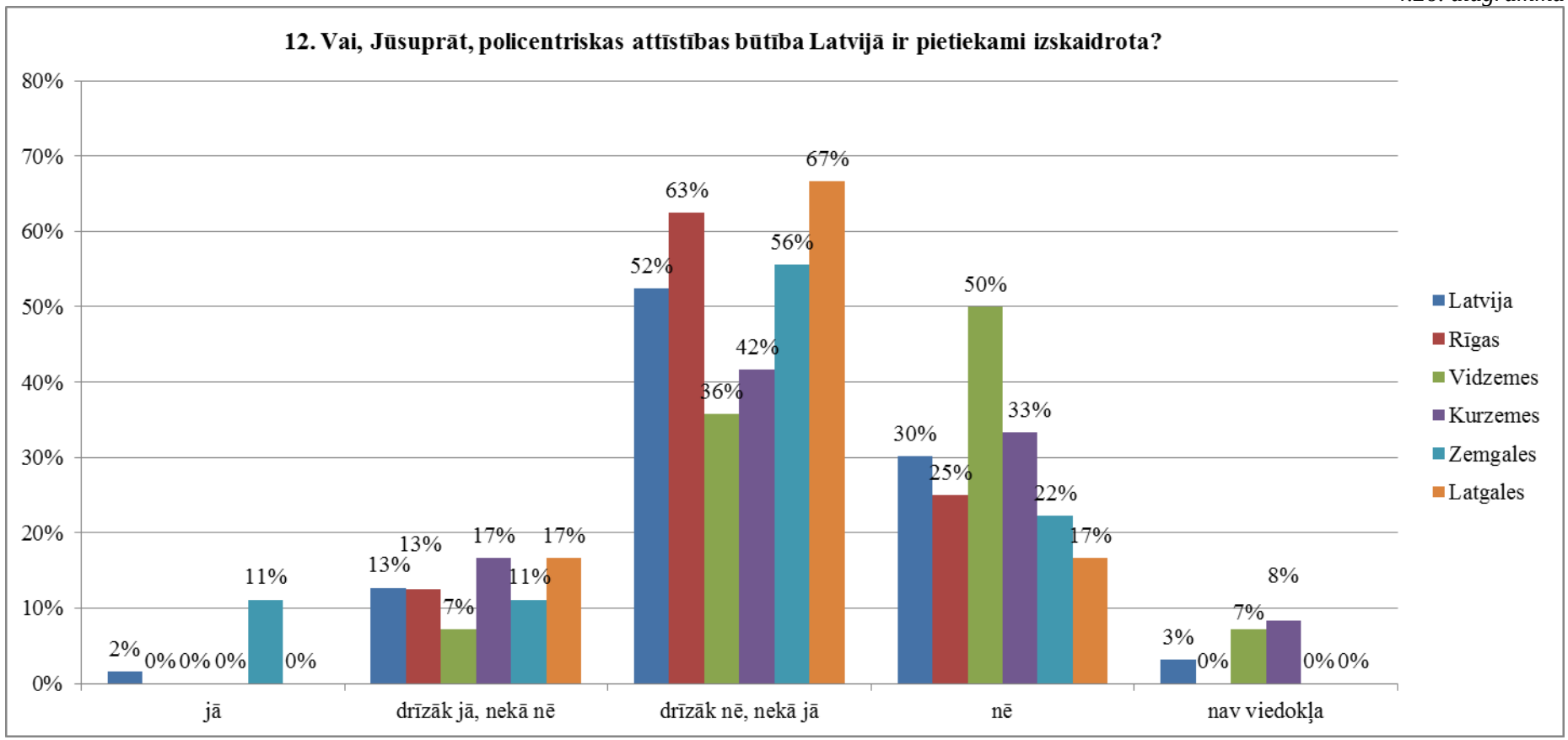

Respondentu novērtējums policentriskas attīstības jēdziena skaidrojumam, norādot secībā vietu pēc svarīguma, katrā plānošanas reģionā

4.27. diagramma

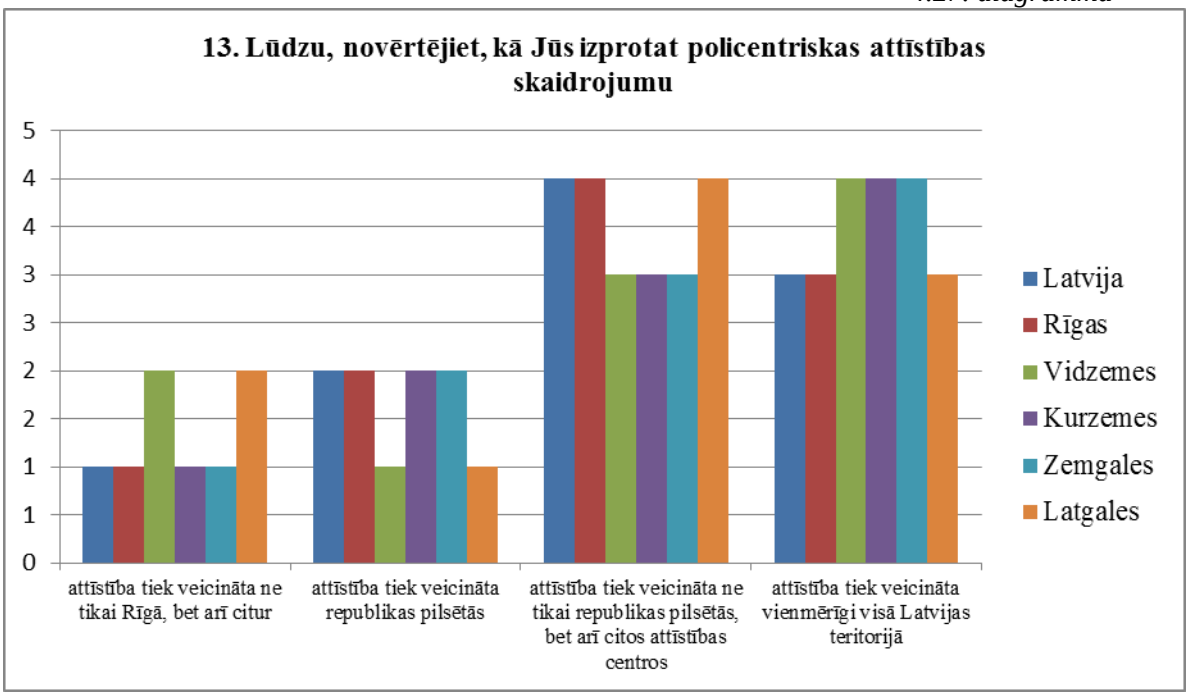

Respondentu novērtējums par to, ka nosaka policentriskas attīstības potenci, norādot secībā vietu pēc svarīguma, katrā plānošanas reģionā

4.28. diagramma

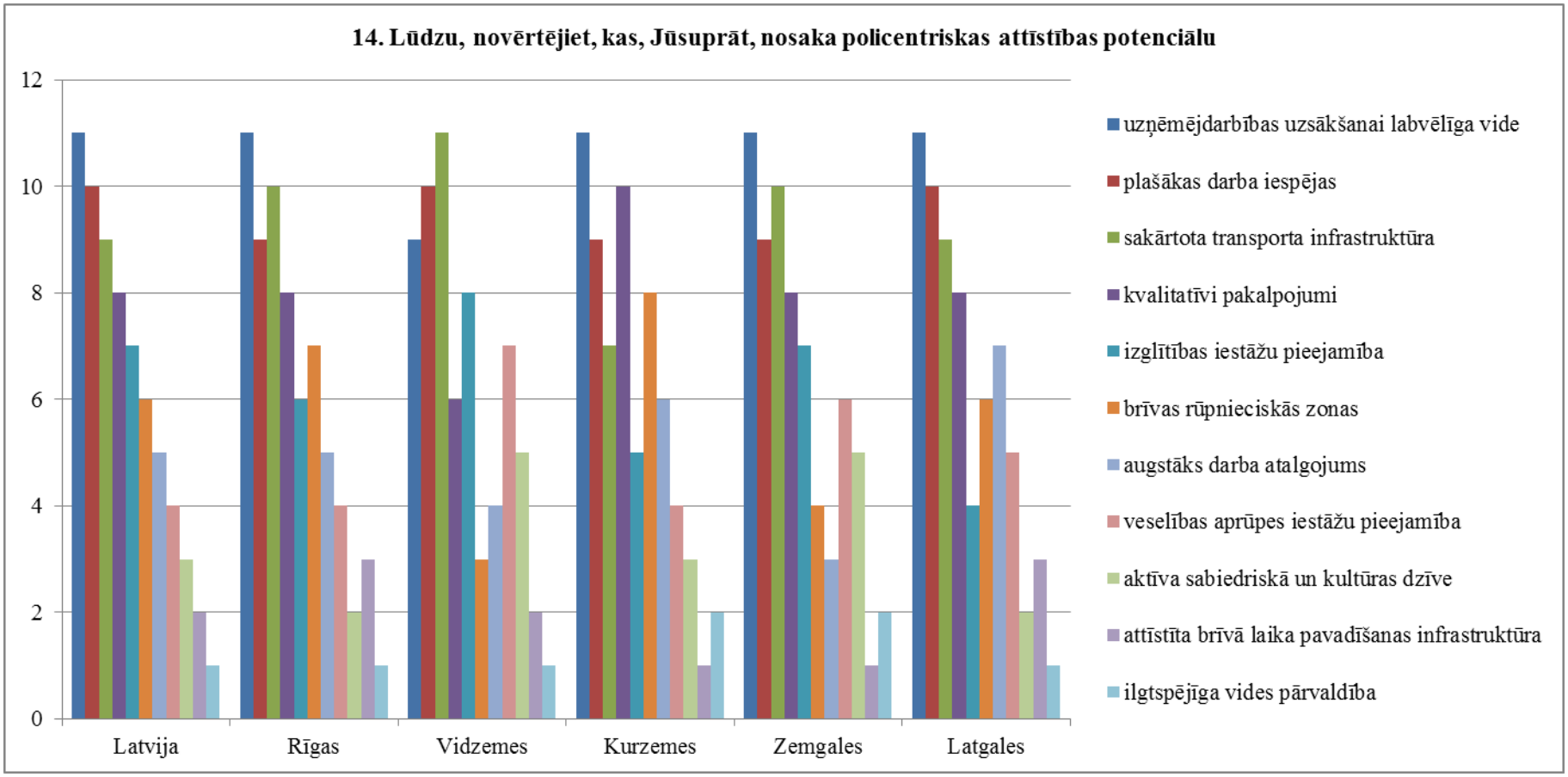

5. pielikums

Darba ietvaros veiktās intervijas

Darba ietvaros kā kvalitatīvā pētījumu metode izvēlēta daļēji strukturētās (standartizētās) intervijas ar publiskās pārvaldes speciālistiem, pašvaldību interešu pārstāvniecisko organizāciju pārstāvjiem, lai veiktu situācijas novērtējumu par pilsētu statusa lomu valsts attīstībā, kā arī, lai iegūtu vispārēju priekšstatu par esošās sadarbības veicinošajiem faktoriem un sadarbības šķēršļiem, tādējādi identificējot Latvijai situācijai atbilstošāko policentrisma modeli.

Intervijās laika posmā no 2012. gada 27. marta līdz 16. aprīlim tika nointervēti šādi trīs publiskās pārvaldes pārstāvji un divi nevalstisko organizāciju vadītāji:

- Latvijas Republikas Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāja Z.Kalniņa – Lukaševica (intervija 27.03.2012.);
- Latvijas Republikas zemkopības ministres padomnieks A.Grinbergs (intervija 05.04.2012.);
- Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Valsts attīstības plānošanas departamenta Reģionālās attīstības plānošanas nodaļas vadītāja I.Raugze (intervija 05.04.2012.);
- biedrības „Latvijas Lielo pilsētu asociācija" izpilddirektora vietnieks M.Kučinskis (intervija 13.04.2012.);
- Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis A.Jaunsleinis (intervija 16.04.2012.).

Ekspertiem tika uzdoti vairāki standartizēji jautājumi, katra profilam piemērojot atbilstošākos:

1. Kam, Jūsuprāt, un kas būtu jādara, lai sekmētu valsts līdzsvarotu attīstību?
2. Kā, Jūsuprāt, notiktu attīstības centru specializēšanās un kā tas notiek praksē?
3. Kā Jūs novērtētu pilsētu statusu un lomu valsts attīstībā? Kāda ir pilsētu loma teritoriālajā attīstībā?
4. Kā Jūs novērtētu līdzšinējo pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbību un pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju un visas valsts attīstību?
5. Kādi, Jūsuprāt, ir veidi, kā stiprināt pilsētu lomu valsts un tās reģionu attīstībā?
6. Vai pilsētām, Jūsuprāt, ir potenciāls veidot ciešu un ekonomiski spēcīgu sadarbību ar tās apkārtējām teritorijām?
7. Kādas, Jūsuprāt, ir pilsētu un tās apkārtējo teritoriju sadarbības iespējas un potenciāls pašvaldību funkciju izpildes jomās un publisko pakalpojumu sniegšanas nodrošināšanai?

8. Kas, Jūsuprāt, ir pilsētas un tās apkārtējo teritoriju sadarbības veicināšanas faktori un šķēršļi?
9. Vai varat pamatot, kurš no piedāvātajiem pilsētu un to apkārtējo teritoriju sadarbības modeļiem - vairāku attīstības centru modelis vai pilsētu sadarbības tīklu modelis, Latvijai ir visatbilstošākais?
10. Vai, Jūsuprāt, policentriskas attīstības būtība Latvijā ir pietiekami izskaidrota?
11. Kas, Jūsuprāt, nosaka policentriskas attīstības potenciālu Latvijā?
12. Vai viens no iemesliem, kāpēc policentriskums Latvijā nav ieviests nav saistīts ar pilsētu jeb urbānās politikas neesamību?
13. Kādas, Jūsuprāt, prioritārās rīcības vai lēmumus būtu nepieciešams veikt/ pieņemt policentrisma attīstībai Latvijā?
14. Kādu Jūs saredzat Rīgas lomu kādā no modeļiem? Kā, Jūsuprāt, būtu jāskata Rīga kā attīstības centrs – kopā ar pārējiem attīstības centriem vai ārpus tā visa kā Baltijas Jūras reģiona centrs?
15. Vai piekrītat E.Meijersa un K.Sandberga teiktajam, ka, jo policentriskāka ir nacionālā pilsētu sistēma, jo vairāk reģionālo atšķirību pastāv?

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Lielo pilsētu statusa loma valsts policentriskā attīstībā" izstrādāts Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____Anda Grantiņa
(*personiskais paraksts)*

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: asociētā profesore dr.oec. Inga Vilka_____
(*personiskais paraksts)*

Darbs iesniegts Publiskās pārvaldes katedrā _____
(datums)

Dekāna pilnvarotā persona: studiju metodiķe Ilona Tole_____
(*personiskais paraksts)*

Recenzents: docents dr.oec. Māris Pūķis_____ _____
(*personiskais paraksts)* *(datums)*

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot.Nr._____.
(datums)

Komisijas sekretāre: lektore Daiga Āboltiņa _____
(*personiskais paraksts)*